

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BELED SÛRESİNİN TAHLİLİ TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Ömer TÜRKOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN

TEMMUZ - 2017

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BELED SÛRESİNİN TAHLİLİ TEFSİRİ

YÛKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Ömer TÛRKOĞLU (157213014)

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bu tez /07/2017 tarihinde aŐađıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALABALIK

Yrd. Doç. Dr. Ekrem GÛLŐEN

Jüri BaŐkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Kabul

Kabul

Kabul

Red

Red

Red

Düzeltme

Düzeltme

Düzeltme

BEYÂN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrîfât yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyân ederim.

Muhammed Ömer TÜRKOĞLU

07.06.2017

ÖNSÖZ

Hamd yalnız, Kur'ân'ı Kerîm'i inzâl buyurarak insanlığa iki cihan saâdetinin kapısını açan âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Salât ve selâm, Yüce kitabı tebliğ eden Allah'ın Rasûlü Hz. Muhammed'e (s.a.v.), onun pak âile halkına ve ashâbına olsun.

Ahsen-i takvîm mesajının kendisinde tezâhür ettiği insanı muhatap alan Kur'ân'ı Kerîm; içinde yaşadığımız evrenin ve Allah Teâlâ'nın hükümlerinin bir açıklayıcısıdır. Gayb ve şühûd âleminin müfessiridir. O insanlık için, kendisine uydukları takdirde ıslâh edici ve iki cihân saadetini kazanmaya vesile olan bir kitaptır. Kısaca şunu ifade etmek gerekir ki Kur'ân, sadece müslümanların değil bütün insanlığın manevî ve fikrî sorunlarına cevap verecek tek kitaptır.

Böylesine eşsiz bir kitabın mesajı, sadece bir devrin sosyal ve şahsî meseleleriyle sınırlandırılmaz. Ecdâdımızın yaptığı gibi, özellikle insanlığın buhranlar içerisinde olduğu bu dönemde Allah'ın kelâmı olan Kur'ân, tefekkür edilmeli ve çağımıza ışık tutan yönleri yeniden yorumlanmalıdır. Ancak bu durum, Kur'ân'ı Kerîm'i moderniteye ve onun getirdiği yeniliklere uydurma şeklinde anlaşılmalıdır. Aksine ortaya çıkan bu yeni durumların ışığı altında Kur'ân'ı Kerîm yeniden değerlendirilip, bir kısım sentezler yapılmalı ve somut neticeler elde edilmelidir.

Özellikle günümüzde Kur'ân'ı Kerîm'in doğru anlaşılma eksikliğinden kaynaklanan problemler, önemli ölçüde hissedilmektedir. Günümüz insanına Kur'ân'ın takdîmi doğru bir zemin üzerinde yapılmamaktadır. Sığ ve fer'î konulardan ziyâde toplumun uyanışına vesile olacak, Kur'ân'ı Kerîm'in gönderiliş amacına uygun, ana temalar üzerinde yoğunlaşan çalışmalar yapılmalıdır.

İnsanın bu dünyada imtihanında olmasından dolayı birtakım sıkıntılar içerisinde yaratılması, Yüce Allah'ın kullarının yaptıkları fiilleri görüyor olması ve her şeye kâdir oluşu, kullarına kendisine kulluk etmeleri için bahşettiği nimetler, insanların bu dünyadaki imtihanı kazanıp sarp yokuşu aşmaları için yapmaları gereken vazifeler, kâmil manada iman etmiş olmanın, sabrın ve merhametin önemi, cennet ve cehennem ashâbının durumu gibi konular hemen hemen doğrudan veya dolaylı olarak her sûrede anlatılmaktadır. Hikmet sâhibi Yaraticı (el-Hakîm) olan Yüce Allah bunlarla pek çok şeyi hedeflemiş ve murâd etmiştir. Şüphesiz bu meselelerin pedagojik yönleri olduğu gibi psikolojik yönleri de mevcuttur. Biz "Beled Sûresi'nin Tahlîl Tefsiri" adlı tezimizde yüksek lisans çalışmasının imkânları

ölçüsünde Beled sûresini genel olarak ve tahlîlî tefsir metodunu kullanarak ele almaya çalıştık.

Çalışmamız şu bölümlerden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; tahlîlî tefsir metodu ve Beled sûresi hakkında genel bilgiler serdedilmiştir.

İkinci bölümde; klasik ve modern tefsirler ile lügat kitaplarından istifade edilerek sûredeki kelimeler tahlîl edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise sûredeki kıraat farklılıkları ile Beled sûresinin bu alanda otorite kabul edilen bazı önemli meâllerde nasıl anlamlandırıldığı ele alınmış ve daha sonra ilgili âyetlere ilişkin bizim tercih ettiğimiz meâller zikredilmiştir.

Bu arada şunu ifade etmeliyim ki Türkiye’de tefsir alanında yapılan akademik çalışmalarda tahlîlî tefsir metodu yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan çalışmamın eksikler barındırdığını kabul ediyorum ve bu konudaki kusurlarımın mazur görülmesini istirhâm ediyorum.

Çalışmalarım esnasında kendisinden büyük destek gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Süleyman Aydın hocama teşekkürü bir borç bilirim. Hocamın Kur’ân’ı Kerîm etrafında yaptığı değerlendirmelerin, çalışmalarımda bana yeni ufuklar açtığını özellikle belirtmeliyim. Bununla birlikte tezimin tashîh ve düzenlenmesi safhalarında yardımını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Mehmet Bağçivan’a da teşekkürlerimi sunarım. Gayret bizden, tevfiğ ve başarı Hz. Allah’tandır.

Muhammed Ömer TÜRKÖĞLU

7 Haziran 2017/12 Ramazan 1438

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VII
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, GÂYESİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GÂYESİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHLİLİ TEFSİRİN MÂHIYETİ

BELED SÛRESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. TAHLİLİ TEFSİR METODU.....	8
1.2. BELED SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	10
1.3. SÛRENİN İSMİ.....	10
1.4. NÜZÛL YERİ VE ZAMANI.....	11
1.5. NÜZÛL SEBEBİ.....	12
1.6. GENEL OLARAK SÛRENİN MUHTEVÂSİ.....	14
1.7. BELED SÛRESİNİN DİĞER SÛRELERLE MÜNÂSEBETİ.....	16
1.8. BELED SÛRESİ HAKKINDA GELEN RİVÂYETLER.....	17
1.9. BELED SÛRESİNİN FAZÎLETİ.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

SÛRENİN TAHLİLİ TEFSİRİ

2.1. SÛREDEKİ LAFIZ VE KAVRAMLAR.....	21
2.1.1. “Lâ Uksimu” İfadesi.....	21
2.1.2. “Bi Hâzâ” İfadesi	27
2.1.3. “Beled” İfadesi	28
2.1.4. “Ve Ente” İfadesi	32
2.1.5. “Hill” İfadesi	32
2.1.6. “Vâlid” ve “Mâ Veled” İfadeleri.....	38
2.1.7. “Lekad” İfadesi	42
2.1.8. “Haleknâ” İfadesi	43
2.1.9. “el-İnsan” İfadesi	43
2.1.10. “Kebed” İfadesi	44
2.1.11. “Eyehsebu” İfadesi	49
2.1.12. “Len Yekdira” İfadesi	49
2.1.13. “Ehlektu” İfadesi	50
2.1.14. “Lübed” İfadesi	50
2.1.15. “Lem Yerahu” İfadesi	52
2.1.16. “Elem Nec'al” İfadesi	54
2.1.17. “Ayneyn” İfadesi	55
2.1.18. “Lisân” İfadesi	57
2.1.19. “Şefeteyn” İfadesi	59
2.1.20. “Hedeynâhu” İfadesi	60
2.1.21. “Necdeyn” İfadesi	61
2.1.22. “İktihâm” İfadesi	63
2.1.23. “Akabe” İfadesi	64
2.1.24. “Ve Mâ Edrâke” İfadesi	65
2.1.25. “Fekk” ve “Rakabe” İfadeleri.....	66
2.1.27. “Ev İt'âm” İfadesi	69
2.1.28. “Fî Yevmin Zî Mesğabe” İfadesi	70
2.1.29. “Yetim” İfadesi	71
2.1.30. “Zâ Mekrabe” İfadesi	72

2.1.31. “Miskin” İfadesi	73
2.1.32. “Zâ Metrabe” İfadesi	73
2.1.33. “Sümme Kâne” İfadesi	74
2.1.34. “Ellezîne Âmenû” İfadesi	75
2.1.35. “Ve Tevâsav Bi’s-Sabr” İfadesi	75
2.1.36. “Ve Tevâsav Bi'l-Merhame” İfadesi	76
2.1.37. “Ulâike” İfadesi	77
2.1.38. “Ashâbu'l-Meymene” İfadesi	77
2.1.39. “Vellezîne Keferû” İfadesi	78
2.1.40. “Ashâbu'l-Meş’eme” İfadesi	78
2.1.41. “Nâru’n-Mu’sade” İfadesi	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI

SÛRENİN MEÂLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TEFSİRİ MEÂLİ

3.1. SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI.....	82
3.2. SÛRENİN MEÂLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TEFSİRİ MEÂLİ	
3.2.1. Âyetin Meâli.....	95
3.2.2. Âyetin Meâli.....	95
3.2.3. Âyetin Meâli.....	96
3.2.4. Âyetin Meâli.....	97
3.2.5. Âyetin Meâli.....	97
3.2.6. Âyetin Meâli.....	98
3.2.7. Âyetin Meâli.....	99
3.2.8. Âyetin Meâli.....	99
3.2.9. Âyetin Meâli.....	100
3.2.10. Âyetin Meâli.....	100
3.2.11. Âyetin Meâli.....	101
3.2.12. Âyetin Meâli.....	102
3.2.13. Âyetin Meâli.....	102

3.2.14. Âyetin Meâli.....	103
3.2.15. Âyetin Meâli.....	104
3.2.16. Âyetin Meâli.....	104
3.2.17. Âyetin Meâli.....	105
3.2.18. Âyetin Meâli.....	106
3.2.19. Âyetin Meâli.....	106
3.2.20. Âyetin Meâli.....	107
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

a.s : Aleyhi's-selâm

b. : İbn

bkz : Bakınız

DİA : Diyânet İslâm Ansiklopedisi

ed. : Editör

h. : Hicrî

hz. : Hazreti

İFAV : İlâhiyat Fakültesi Vakfı

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

nşr. : Neşreden

r.a : Radıyallâhu 'anh / 'anhâ

s. : Sayfa

sad. : Sadeleştiren

s.a.v. : Sallallâhu 'aleyhi ve sellem

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

thk. : Tahkik eden

trc. : Tercüme Eden

ts. : Tarihsiz

v. : vefat tarihi

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: *Beled Sûresi'nin Tahlîlî Tefsiri*

Tezin Yazarı: Muhammed Ömer Türkoğlu **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN

Kabul Tarihi: **Savfa Sayısı:** XIII (ön kısım) + 95 (tez) + 5 (ekler)

Anabilim dalı: Temel İslam Bilimleri **Bilim dalı:** Temel İslam Bilimleri

Beled sûresinin tahlîlî tefsirini hazırlamamın amacı, bu sûrenin konularının çok etkileyici ve kapsamlı olmasından dolayıdır. Kur'ân'ı Kerîm'in her bir sûresi kısaltılmış bir Kur'ân'ı Kerîm gibidir. Dolayısıyla her sûre içerdiği genel konular itibariyle Kur'ân'ı Kerîm'in bütün konularına olmasa dahi büyük bir bölümüne işaret eder. Bizim ele aldığımız Beled sûresi de böyledir. Kur'ân'ı Kerîm'in muhtevâsında yer alan konular genel olarak şu şekildedir: Tevhid inancı, iman, ahlak, nübüvvet, ibadetler, insanın yaratılışı, toplumsal düzen, âhiret vb... Beled sûresinin muhtevâsında yer alan konular ise: Mekke şehri, akabe, âhiret, yaratılış, iman-inanç esasları, toplumsal düzen, cennet ve cehennem gibi meselelerdir. Görüldüğü gibi Beled sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in bir özeti niteliğindedir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde tahlîlî tefsirin mâhiyeti açıklanmış, sûreye giriş yapılarak sûre tanıtılmış ve siyâk-sibâk bağlamında diğer sûrelerle ilişkisi ele alınmıştır. Bundan sonra ikinci bölümde sûredeki her bir kelime ayrı ayrı tahlîl edilmiştir. Üçüncü bölümde ise sûredeki kıraat farklılıkları ile sûrenin önemli bazı meâllerde nasıl ifade edildiği ve alternatif meâl önerisi sunulmuştur. Bu arada şunu ifade etmeliyim ki Türkiye'de tefsir alanında yapılan akademik çalışmalarda tahlîlî tefsir metodu yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan çalışmamızın birtakım eksikler barındırdığını kabul etmekle beraber bu konudaki kusurlarımızın mazur görülmesini istirham ederiz.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Tahlîl, Beled Sûresi, Kur'ân'ı Kerîm, Hz. Peygamber (s.a.v.)

Yalova University Institute of Social Sciences Master's Thesis Summary

Thesis Title: The Analytical Tafsir of Beled Sura

Thesis Author: M. Ömer TURKOGLU **Advisor:** Yrd. Doç. Dr. Süleyman AYDIN

Date of Acceptance:

Total Number of Pages: XIII + 95 + 5

Department: Basic Islamic Sciences

Field of Study: Basic Islamic Sciences

My purpose for preparing analysis commentary of Beled Sura is, the issues are very stunning and comprehensive in this Sura. Each Sura in the Qur'ân is as a shortened from of the whole Qur'ân. Therefore, each Sura, as the general content of it, refers to a large portion of Qur'ân, if not all its issues. Our Sura is like this. The general content of Qur'ân are: belief in monotheism, faith, morality, the prophet, worships, the creation of man, social order and the hereafter, etc... The general content of Beled Sura: Mekka, akabe, afterlife, creation, faith, social order, heaven and hell. As it has been seen, Beled Sura is a summary or shortened of Qur'ân.

Our study which contains three parts and the first part we wanted to introduce the Sura and to make it clear and to show the relationship whit the other Suras. In the second part we have analyzed each word of the Beled Sura seperately. In the third part we took the Sura's meals and offered an alternative meal. Here is what I have to say in academic studies conducted in the field of Turkish tafsir, analytical tafsir method is emerging. In this respect I accept that my work is lacking. And I would like to ask that my shortcomings in this subject are seen as unfavorable.

Key Words: Tafsir, Analysis, Beled Sura, Qur'ân, Prophet Muhammed (s.a.v.)

GİRİŞ
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, GÂYESİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GÂYESİ

Allah, insanları doğru yola iletmek ve hak üzerinde sabitkadem durmalarını sağlamak için onlara peygamberler göndermiştir. Bu seçkin insanlar, gönderildikleri topluma yüce yaratıcının emirlerini tebliğ ederler, Rablerinden aldıkları ilâhî kanunları onlara ulaştırırlar ve onları, yüksek bir ahlâki yapıya ulaşarak Rablerine karşı iyi bir kul ve insanlara karşı hayırlı ve faydalı bireyler haline getirmek için gayret ederler.

Her peygamber sadece kendi toplumunu irşâd etmek için seçilip görevlendirilmiştir. Allah'ın elçileri irşat vazifelerini îfâ ederken insanları dosdoğru yola, Kur'ânî ifadeyle sırât-ı müstakîme sevk etmek için Allah tarafından kendilerine verilen birtakım mucizeler izhâr ederler ve bunlar, inanmayan gönüllerin hak dine ısındırılmalarına vesile olur.

En son peygamber (hâtemu'l-enbiyâ) olan Hz.Peygamber'e (s.a.v) risâlet görevinin verilmesi, diğer bütün peygamberlerinkinden farklı bir özelliği hâizdir. O, kendi döneminden itibaren kıyâmete kadar gelecek olan bütün mahlûkâta peygamber olarak gönderilmiştir. Diğer peygamberlere bahşedildiği gibi, O'na da Allah tarafından tebliğ görevi esnasında kendisine yardımcı olacak birtakım mucizeler bahşedilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), hak dine davet sürecinde insanları bu mucizeler vasıtasıyla İslâm'a çağırırmaktaydı. Fakat O'nun ümmeti, yalnızca o dönemde yaşayanlarla sınırlı değildi. Ümmetinden kendisiyle aynı dönemde yaşayamayacak ve kendisini göremeyecek kimseler olacaktı. Asr-ı saâdetten asırlar sonra gelecek olan bu insanlar da O'nun tebliğine muhataptı. Bundan dolayı Yüce Allah, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "kardeşlerim" hitâbına mazhar olan kendisinden uzun zaman sonra gelecek ümmetinin bu fertlerini de kapsayacak bir mucizeyi O'na vermiştir. İşte bu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bahşedilen en büyük mucize Kur'ân'ı Kerîm'dir.

Kur'ân'ı Kerîm; mu'cizu'l-beyan olan, üslubu, manası, geleceğe dair verdiği gaybi haberler ve diğer tüm özellikleriyle bir mucizedir. Tarih boyunca onunla mücadele edenler, Kur'ân-ı Kerîm'in bir benzerini ortaya koymaya çalışmışlar ancak Kur'ân'ın da açıkça ifade ettiği gibi, bir âyetinin benzerini dahi getirememişlerdir. Böylelikle Kur'ân karşısında âciz ve bîtab bir hale bürünmüşlerdir. Kur'ân'ı Kerîm, yaklaşık olarak 1400

yıldır, hiçbir değişikliğe ve tahrife uğramadan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ilk geldiği haliyle günümüze kadar ulaşmış bir kitaptır. Zira o Allah'ın kelimidir ve kıyamete kadar O'nun (c.c) koruması altındadır. İndirilişinden bu zamana kadar sayısız insan Kur'ân'ı Kerim'den etkilenecek İslam'a dahil olmuştur. İşte Kur'ân'ı Kerim'in bu mucizevi özellikleri, her bir bölümünün ayrı bir araştırma konusu yapılarak içerisinde yer alan hakikatlerin tekrar tekrar incelenip iyi analiz edilerek ortaya çıkarılmasının ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Bizlerin de yaptığımız bu çalışmamızdaki amaç; Beled sûresi'nin belli başlı bazı tefsir kaynaklarında müfessirler tarafından nasıl ele alındığını ortaya koymak ve bu sûrenin Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Ashâb-ı kirâm nezdinde, İslâm'ın tebliği ve yayılması sürecinde hangi önemi hâiz olduğunu tahlil etmektir. Aynı zamanda günümüz Müslümanlarının bu sûre-i celîleden çıkarmaları gereken mesajların ve hayatlarına yön vermeleri gereken ilâhî düstûrların neler olduğunu ortaya koymaktır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Müslümanlar Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahabe döneminden itibaren, Kur'ân'ı Kerim ile meşgul olmuşlar ve hayatları boyunca onu okuyup anlayarak ömürlerini onun koyduğu kurallar ve direktifler doğrultusunda geçirme gayreti içinde olmuşlardır. Asr-ı saâdetde, Kur'ân'ı anlayıp hayatlarına tatbik etme noktasında, yaşayan Kur'ân ve Kur'ân'ı Kerim'in cismâniyete bürünmüş hali olan Hz. Peygamber'i (s.a.v.) örnek almışlar, O'nun, Kur'ân'ın hayata aksetmiş hali olan emirlerini yerine getirmeye ve yasakladığı şeylerden de uzak durmaya gayret etmişlerdir. “Kur'ân'ı Kerim'in manalarını açığa çıkarmak ve ondaki müşkil, mücmel ve garip lafızlardan murâd olunan manayı tavzîh etmek”¹ şeklinde tarif edebileceğimiz tefsir ilminin ilk uygulayıcısı, doğal olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) olmuştur. Çünkü Yüce Allah tarafından kendisine verilen risâlet görevi O'nun (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerim'i insanlara tebliğ etmesinin yanında

¹ Râğıb el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2002, s. 636 ; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 837.

açıklamasını gerekli kılıyordu. Allah-u Teâlâ tarafından diğer peygamberlerde de olduğu gibi kendisine verilen ilâhî mesajı yani Kur’ân’ı insanlara ulaştırması ve onu açıklığa kavuşturması istenmiştir. Böyle yapmadığı takdirde risâlet görevini yerine getirmemiş olacağı ifade edilmiştir.² Kur’ân’ı Kerîm’deki hakikatleri insanlara en iyi öğretecek olan, Kur’ân’ın kendisine inzâl olunduğu ve onun ilk muhatabı olan Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir. Kur’ân’ı Kerîm’de ifade edilen manaları en iyi anlayan ve en doğru şekilde yorumlayacak olan da O’dur. Bu yüzden ilk müfessir Hz. Peygamber (s.a.v.)’dir ve ilk tefsir ekolü asr-ı saâdette O’nun tarafından kurulmuştur. O’nun Kur’ân’ı tefsir etmesi, ya ashabından bir kimsenin bir konuyla ilgili sorusunu cevaplandırmak, ya da meydana gelen bir olay hakkında nasıl hareket edilmesi gerektiğini açıklamak şeklinde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur’ân âyetlerini tefsir ederken ilk olarak âyetleri yine başka âyetlerle tefsir etmiştir. Çünkü Kur’ân âyetlerinden pek çoğu birbirlerini izah eder mâhiyette indirilmiştir. Bu uygulamaya örnek olarak Buhârî’nin Abdullah ibni Mes’ûd (r.a) tarîkiyle bize naklettiği şu rivâyeti gösterebiliriz: “الَّذِينَ آمَنُوا” “İmân edip de imânlarına zulmü (şirki) buluşturmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.”³ âyet-i kerîmesi nâzil olduğunda sahâbe-i kirâm: “Kendi kendisine zulmetmeyen kim var ki ey Allah’ın resûlü?” dediler. Hz. Peygamber (s.av.) ise: “Hayır, durum sizin dediğiniz gibi değildir. Sizler Allah’ın sâlih kulunun; “إِنَّ الشَّرْكَ لَظَلَمٌ عَظِيمٌ” ‘Muhakkak ki şirk çok büyük bir zulümdür.’⁴ dediğini işitmediniz mi? Buradaki zulüm şirkten ibârettir.” buyurdu.⁵ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu uygulaması, Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsirine bir örnek niteliğindedir ve Hz. Peygamber (s.a.v.) bu uygulamasıyla kendisinden sonra gelecek olan tefsircilere, Kur’ân âyetleri tefsir edilirken en önce yine Kur’ân’ın rehber edinilmesi gerektiğini bu şekilde işaret etmiş olmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur’ân âyetlerini kendi hadisleriyle de tefsir etmişlerdir. O’nun dini muhtevaya sâhip konular hakkında sarfettiği sözlerinin ve uygulamalarının kaynağı da vahiydir. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’ân’ı hadisleriyle

² Mâide, 5/67.

³ En’âm, 6/82.

⁴ Lokman, 31/13.

⁵ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre b. Merdezbehe’l-Cûfî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 2002, Enbiyâ, 41 ; Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, I, 424.

açıklayıp tefsir etmesi tabii bir durumdur. Kur'ân'ı Kerîm'de zikredildiği gibi O'na itaat Allah'a itaattir, isyan da Allah'a isyandır.⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân'ı tefsirine örnek olarak O'nun, Fâtiha sûresi'nde zikrolunan “الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ” ifadesi ile Yahûdîlerin, “الصَّالِّينَ” ile de Hıristiyanların kastedildiğini buyurduğu açıklamasını gösterebiliriz.⁷

Asr-ı Saâdette Kur'ân-ı Kerîm'in hikmetlerini bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrenmiş olan sahâbe-i kirâm, O'nun vefatından sonra kendileri Kur'ân'ın tefsiriyle meşgul olmuşlardır. Zîrâ onlar, Allah'ın resûlü ile beraber olmaları, sarsılmaz bir imana sahip olmaları ve sebep-i nüzûlleri bizzat müşâhede etmeleri sebebiyle buna fazlasıyla muktedir idiler. Fakat idrak kabiliyeti, bilgi seviyesi, kültür farklılıkları ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yakınlık derecesindeki farklılıklardan dolayı sahâbe-i kirâmın hepsi, Kur'ân'ı aynı seviye ve derecede tefsir etmemişlerdir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yakınlık ve yukarıda zikredilen mevzûlarda önde olan bazı sahâbîler tefsirde öne çıkmışlardır. Kur'ân'ı Kerîm'in tefsirinde öncü olan bu müfessir sahâbîler şunlardır: Abdullah b. Abbas (v. 68/687), Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/660), Übeyy b. Ka'b (v. 19/640), Abdullah b. Mes'ûd (v. 32/652), Zeyd b. Sabit (v. 45/665), Abdullah b. Zübeyr (v.73/692), Ebû Musa el-Eş'ari (v. 44/664).

Sahâbe, Kur'ân âyetlerini izah ederken Hz. Peygamber'den (s.a.v.) öğrendikleri usûl üzere önce Kur'ân'a, sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine müracaat ederler, onda da bulamazlarsa kendi rey ve içtihatlarıyla tefsir yaparlardı. Tefsir yaparken içlerinden bazılarının önceki ümmetlere inzâl olunan tahrif edilmemiş olan ilahi kitaplara ve ehl-i kitaba da müracaat ettikleri olmuştur. Rey ve içtihatlarıyla tefsir yaparken daha çok sebep-i nüzûllere, dil tahlillerine ve dini yönüne ağırlık vermişlerdir. Kur'ân'ı Kerîm kendi dilleriyle nâzil olduğu için ondaki lafız ve terkipleri Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra en iyi bilen onlardı. Özellikle felsefî akımlardan ve diğer dış etkilerden uzak yaşadıkları için zihinleri berrak ve dilleri fasihti. Bu yüzden sahabe tefsiri, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra Kur'ân'ı Kerîm'in tefsiri için en önemli ikinci kaynaktır.

⁶ Nisâ Suresi, 4/80.

⁷ İbni Kesîr, İmâmuddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2002, I, s. 30.

Beled sûresini ele aldığımız bu çalışmamızda, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) metoduna uygun olarak, öncelikli kaynaklarımız Kur'ân ve sünnettir. Bunun yanında yukarıda zikrettiğimiz sebep ve sâiklerden dolayı ashâb-ı kirâm'ın tefsiri de kaynaklarımız arasındadır. Ayrıca bu çalışmada, İbn Cerîr et-Taberî'nin (v. 310/923) *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Zemahşerî'nin (v. 538/1144) *el-Keşşâf*, Fahreddîn er-Râzî'nin (v. 606/1210) *Mefâtihu'l-Gayb*, Mahmud el-Âlûsî'nin (v. 1270/1854) *Rûhu'l-Meânî*, Tâhir bin Âşûr'un (1879-1973) *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1878-1942) *Hak Dîni Kur'ân Dili* adlı tefsirleri ile birlikte birçok tefsirden istifade edilmiştir.

Bununla birlikte çalışmamızın içerisinde verilen meallerde Hasan Tahsin Feyizli'nin(1934-...) hazırladığı *Feyzu'l-Furkân Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Hasan Basri Çantay'ın (1887-1964) *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîmi*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli* ve Ömer Nasûhî Bilmen'in (1882-1971) *Kur'ân-ı Kerîm'in Tefsiri ve Meâl-i Âlîsi* isimli meâllerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHLÎLİ TEFSİRİN MÂHİYETİ VE BELED SÛRESİNE GENEL BAKIŞ

A. TAHLİLİ TEFSİR METODU

Kur'ân'ı Kerim âyetlerinin, mushaf tertîbine göre âyet âyet ve sûre sûre tefsîr edilmesine *et-tefsîru't-tahlîlî* denir. Tahlîlî tefsîr yapılırken, âyetlerin mushaftaki tertibine riâyet edilir. Müfessir, baştan sona mushafla birlikte ilerler. Onun bölümlerini, kısımlarını, parçalarını daha önceden tesbit ettiği metoda göre açıklamaya çalışır. Âyetleri olaylarla, görüşüne göre, yahut rivâyetlerle veya söz konusu başka âyetle, mefhum ve ıstılahta ortak yanı bulunan başka âyetlerin mütâlâasıyla açıklamaya çalışır.⁸

Tahlîlî tefsir yaparken müfessir, âyetleri bütün yönleriyle araştırıp hedeflerini ortaya çıkarır. Burada müfessir; âyette geçen garib kelimeleri ve terkipleri açıklar, aralarındaki münâsebeti zikreder. Varsa esbâb-ı nüzul haberlerini, âyetle ilgili Hz. Peygamber (s.a.v), sahabe ve tâbiînden rivâyet edilen haberleri zikrederek, kültürüne ve ihtisas sahasına göre sahip olduğu bilgileri de meczederek âyet hakkındaki görüşünü de bildirebilir. Müfessirin mütehasıs olduğu sahaya göre bu çeşit tefsir çok uzun veya kısa olabileceği gibi, tefsir metodları da değişebilir. Bu çeşit tefsir metodunda müfessir bazen tefsirini, kendi görüşlerini zikretmeyi mübah sayarak sadece naklî haberlere dayanarak yaparken, bazı müfessirler de sadece re'y metodu ile Kur'ân'ı tefsir etmiştir.⁹

Kur'ân'ı Kerîm'in tefsir metotları müfessirler tarafından konulu tefsir (التفسير) ve konumlu tefsir (التفسير الموضوعي) olmak üzere iki ana bölümde ele alınmıştır. Bunlardan her biri de icmâlî ve tahlîlî olabilir. Konulu tefsir, diğer bir açıdan sûre bazlı konulu tefsir, kavram tefsiri ve konu tefsiri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.¹⁰ Bu çalışmada esas alınan sûre bazlı tahlîlî konulu tefsirdir. Tahlîl lügatte; *düğümü veya bağı çözmek* anlamına gelen الجَلّ kökünden türemiş tef'îl bâbından bir kelimedir.¹¹ Istilâhî olarak ise; tefsir ilminin çeşitlerinden birisidir.¹² Tefsirin bu türü, müfessirin âyet-i kerîmelerdeki hiçbir kelimeyi atlamadan tefsir ve tahlîl etmesini gerekli kılar. Müfessir

⁸ Hâlid Abdurrahman Ak, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, s. 66.

⁹ Fehd er-Rûmî, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicih*, Mektebetu't-Tevbe, Riyad, 1998, s. 57.

¹⁰ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I, s. 111.

¹¹ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 251.

¹² Hâlid Abdurrahman Ak, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, s. 66.

bu işlemi yaparken, ilk müfessirlerin de uyguladığı bir yöntem olarak sırasıyla sûre, âyet ve âyetler içerisindeki her kelimenin ayrı ayrı tahlilini yapar. Bu şekilde âyetlerin ve kelimelerin dilbilimsel ve şer'î yönleri ortaya çıkarılıp, ilk bakışta anlaşılamayan, birbirleri arasındaki ilişkileri ve sûrenin diğer âyet-i kerîmeleri ile olan münâsebetleri gün yüzüne çıkarılmış olur.¹³ Tahlîlî tefsir aynı zamanda ele alınan sûredeki kıraat farklılıkları ile bu farklılıkların âyetin delâlet ettiği manaya olan etkisini ve zikredilen kelimelerin i'râbî olarak ele alınmasını da kapsar. Bununla beraber tahlîlî tefsir, ilk dönem tefsirlerinin genellikle bütün âyet ve kelimelerin incelenerek hiçbirisi atlanmaksızın oluşturulmasından dolayı müfessirler tarafından en eski tefsir metodu olarak kabul edilmiştir.¹⁴

Tahlîlî tefsir de kendi içinde iki bölüme ayrılır. Bunlar rivâyet tefsiri ve dirâyet tefsiridir. Bunlardan birincisi Kur'ân'ı Kerîm, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti, sahabe ve tâbiün sözlerine dayanan tefsirdir. Bu kaynaklarla yapılan tefsire rivâyet tefsiri denildiği gibi, naklî tefsir veya me'sûr tefsir de denilmektedir. Dirâyet tefsiri ise, Arap dili ve edebiyatı, dini ve felsefî ilimler ile çeşitli müsbet ilimlere dayanan bir tefsirdir. Bu usûl ile yapılan tefsir için, dirâyet tefsiri, rey ile tefsir veya ma'kûl tefsir ifadeleri kullanılmaktadır.¹⁵

Tefsir, Kur'ân'ı Kerîm'in anlaşılmasına duyulan ihtiyaca binâen ortaya çıkmış bir ilimdir. Lügatte tefsir; mücmel olan cümlelerin, kelimelerin, lafız ve ıstılahların anlamında var olan kapalılığın filolojik olarak çözülmesi (tahlîl) demektir.¹⁶ İstılâhî bakımdan ise tefsir; Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah tarafından zikredilen âyet-i kerîme ve ifadelerin manalarının, kendilerinden murâd olunan şekilde açıklanması, başka bir deyişle tahlîl edilmesi demektir.¹⁷ Bununla birlikte tefsir; bütün Kur'ân ilimlerini kendisinde meczeden ve âyet-i kerîmelerden murad olunan manaları açıklayarak bunlardan hüküm çıkarılmasına (istinbât) yardımcı olan bir ilimdir. Bu bilimsel

¹³ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I, s. 111.

¹⁴ Fehd er-Rûmî, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicih*, s. 57-59.

¹⁵ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I, s. 111; Fehd er-Rûmî, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicih*, s. 57-59.

¹⁶ Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtaza b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru's-Sâdır, Beyrut, 1990, XIV, s. 395; Râğîb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 636; İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fî'l-Luğa*, s. 837; Muhammed Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Mektebet'u Vehbe, Kâhire, 2000, I, s. 109.

¹⁷ Fehd er-Rûmî, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicih*, s. 57.

disiplinin genel olarak amacı; Müslümanlara dinlerini anlama noktasında yardımcı olmak ve onları Kur’ân’ı Kerîm’in âyetleri üzerinde düşünmeye sevk etmektir.¹⁸

B. BELED SÛRESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. BELED SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Beled sûresi Mekkîdir. Kur’ân’ı Kerîm’de 114 sûrenin içinde 90. sıradadır.¹⁹ Sûre, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) elçi olarak gönderilmesinin ikinci yılında, Kâf sûresinden sonra Târık sûresinden önce, müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) karşı düşmanca tavır alarak O’na (s.a.v.) her türlü zulmü reva gördükleri bir dönemde, bir bütün halinde nâzil olmuştur.²⁰ Cumhura göre sûre 20 âyet-i kerîmeden oluşmaktadır. Altmış yedi kelime, üç yüz yirmi altı harftir. Fasılları; “dal”²¹, “elif”²², “nûn”²³ ve “he” harfleridir.²¹ Mushaflarda ve tefsir kitaplarında “Beled sûresi” olarak isimlendirilmiştir. Bununla beraber İmam Buhârî sahîhinde²², Şevkânî gibi bazı müfessirler ise tefsirlerinde bu sûreyi ele aldıkları bölümlerde “Lâ Uksimu sûresi” şeklinde ifâde etmişlerdir.²³ Bize göre sûrenin isimlendirilmesinde “Beled sûresi” (سُورَةُ الْبَلَدِ) terkinin kullanılması daha doğru olacaktır.

1.2. SÛRENİN İSMİ

Kur’ân’ı Kerîm’de yer alan sûrelerin bir kısmı ismini ilk âyetinden ya da ilk âyetinde bulunan bir kelimedenden alırken bir kısmı da sûre içerisinde anlatılan kıssalardan veya bu kıssa içerisinde yer alan bir kelimedenden almışlardır. Sûre isimlerinin birçoğunun

¹⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, I, s. 110.

¹⁹ Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan el-Ezdî el-Horasânî el-Belhî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, III, s. 485; Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Âdil ed-Dimeşkî el-Hanbelî, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, XX, s. 338.

²⁰ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, III, s. 485.

²¹ İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fî'l-Luğa*, s. 154; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, II, s. 205; Râğîb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 142-143.

²² Buhârî, Tefsir, 6.

²³ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadîr: el-Câmi' beyn fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye fî ilmi't-Tefsîr*, Dâru'l-Vefâ, 2001, V, s. 625.

tevkîfî, başka bir ifadeyle Yüce Allah tarafından vahiy meleği Cebrâil vâsıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirilmiş oldukları düşünülecek olursa sûrenin isminde dikkat çekilen hususun ne kadar büyük bir ehemmiyeti hâiz olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Beled sûresi ismini ilk âyet-i kerîmesindeki kendisi üzerine yemin edilen bir kelimedenden almıştır ki el-beled; *şehir, memleket, beled-i emîn ve Mekke-i Mükerrreme* anlamına gelmektedir.²⁴

1.3. NÜZÛL YERİ VE ZAMANI

Sûre'nin tamamı Mekkî'dir ve bunda icmâ' vardır.²⁵ Bununla birlikte İbn Atiyye'nin (v. 542/1148) bir grup âlime dayandırdığı görüşe göre Medenî'dir.²⁶ Ebû Bekir b. Muhammed b. Mûsâ el-Vâsıtî'ye (v. 320/932) göre de buradaki "el-Beled" Medîne'dir.²⁷ İbni Merduveyh ve Beyhakî, Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) naklen zikrettikleri bir rivâyette Beled sûresinin Mekke'de nâzil olduğunu aktarmaktadırlar.²⁸ Sûrenin nüzûl yeri hakkında bu şekilde iki rivâyet zikredilmişse de "لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ، وَأَنْتَ " "جِلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ" "Bu beldeye yemin olsun ki sen bu beldede hılldesin." âyetlerindeki "bu belde" ifadesi sûrenin Mekkî olduğu görüşünü desteklemektedir.²⁹ Abd b. Humejd'in Saîd b. Cübeyr'den (r.a.) naklen zikrettiği bir rivâyette olduğu gibi bazı haberler, sûrenin baş kısmında yer alan "لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ، وَأَنْتَ جِلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ" "Bu beldeye yemin olsun ki sen bu beldede hılldesin." âyet-i kerîmeleri dikkate alındığında sûrenin Mekke-i Mükerrreme'de nâzil olduğunun anlaşıldığını fakat bunun fetihten sonra ve Ebu Berze Saîd b. Harb el-Eslemî'nin fetih günü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emriyle Abdullah b. Hatal'ın boynunu

²⁴ Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Mahmud, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1994, XXX, s. 133 ; İbni Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali bin Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-Arap*, Dâru's-Sâdir, Beyrut, 1990, III, s. 95.

²⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 2006, XXII, s. 288 ; Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Lübâbu't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IV, s. 379; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Kitapevi, İstanbul, 1989, XIII, s. 6796; Bedrettin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çağrı Kitapevi, İstanbul, 2010, II, s. 948.

²⁶ Muhammed b. İbrahim el-Hamd, *et-Takrîb li Tefsîri't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâr-u İbni Huzeyme, 2007, II, s. 458.

²⁷ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, s. 592.

²⁸ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, s. 591.

²⁹ Süyûtî, Celâleddîn Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Kemâleddîn Ebû Bekr b. Muhammed el-Huzayrî, *ed-Durri'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, VIII, s. 516-517.

vurmasından sonra gerçekleştiğini bildirmektedirler. İbni Hatal, Kureyşliler tarafından “ذُو الْقَلْبَيْنِ” yani “iki kalpli” olarak isimlendirilmişti. Ayrıca o, “ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي ” “Allah, hiçbir insanı (iç) boşluğunda iki kalp (iki vicdan, iki zıt şeyi beraber sevme duygusu) ile yaratmadı.”³⁰ âyet-i kerîmesi kendisi hakkında nâzil olmuş bir kimseydi. Şu halde bu rivâyeti esas alan tefsirciler Beled sûresinin hicretten sonra Mekke’de nâzil olduğunu kabul etmektedirler.³¹

Bununla beraber Beled sûresinin Kâf sûresinden hemen sonra nâzil olduğu gerçeğini göz önüne alacak olursak, Beled sûresinin de Kâf sûresi gibi ilk Müslümanların Habeşistan’a hicreti ile Hz. Peygamber’in (s.a.v.) İsrâ ve Miraç hâdiseleri arasındaki bir dönemde nâzil olduğu anlaşılmaktadır.³² Burada sûrenin nüzûl zamanı hakkında en muteber görüş bu şekildedir. Netice olarak sahîh olan görüş, sûrenin tamamının hicretten önce Mekke’de nâzil olduğudur.³³

1.4. NÜZÛL SEBEBİ

Beled sûresi’nin sebab-i nüzûlü ile ilgili olarak muhtelif rivâyetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: Bu âyet-i kerîmelerin Cumah oğullarından güçlü ve heybetli birisi olan Ebu’l-Eşed Üseyd b. Kelde el-Cumahî hakkında nâzil olduğu ifade edilmektedir.³⁴ Kelbî’nin anlattığına göre bu kişi bir deriyi alır, ayağının altına koyar ve: “Kim beni bunun üzerinden kımldataabilirse ona şöyle şöyle mükâfat var.” dermiş. On kişi deriyi ayaklarının altından çekmeye çalışır, deri parçalanır ama ayakları yerinden kımldamazmış. Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve dolayısıyla İslam’a düşman olan Ebu’l-Eşed hakkında işte bu “أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ” “Yoksa o, hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi zannediyor?” âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.³⁵

³⁰ Ahzâb, 33/4.

³¹ Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 609. ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 141.

³² Abdülmutaâlî es-Saîdî, *ez-Zannu’l-Fennî fi’l-Kur’ân*, Mektebetü’l-Âdâb, Kâhire, 1990, s. 350.

³³ Âlûsi, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 133.

³⁴ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amûlî el-Bağdâdî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, XXX, s. 126; Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, II, s. 948.

³⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, XXII, s. 294; Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, II, s. 948; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, XV, s. 509.

İlk müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman'ın verdiği bilgilere göre bu âyet-i kerîmeler Hâris b. Amr b. Nevfel b. Abdi Menâf el-Kuraşî adında bir kimse hakkında nâzil olmuştur. O, Medine'de iken bir günah işlemiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) gelerek, "Bunun kefâreti nedir?" diye sormuş, Hz. Peygamber (s.a.v) de "Git bir köle âzâd et, yâhut altmış yoksulu doyur." buyurmuştu. Adam, "Daha başkası mümkün değil mi?" diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.) "Hayır, dediğim gibidir." buyurmuştu. Bunun üzerine adam Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanından üzüntülü ve kederli bir şekilde geri döndü. Nihayet arkadaşlarına gidip dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki bilemiyorum, eğer ben Muhammed'in (s.a.v.) dinine girecek olursam, malım, kefâretler ve Allah yolunda infâk sebebiyle azalıp duracak. Yoksa Muhammed (s.a.v.) bizim bu malı yolda bulduğumuzu mu zannediyor? Andolsun ben pek çok miktarda mal harcadım." Bunun üzerine Allah, "يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا" "O der ki: 'Ben yığın yığın mal tükettim.'" buyruğunu indirmiştir.³⁶

"O, köle âzâd etmektir. Yâhut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir. Akrabalığı olan bir yetime, yâhut toprağa düşmüş bir yoksula." âyet-i kerîmeleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hâris b. Amr'a, "Bir köle âzâd et ya da altmış fakire yemek yedir." buyurması sebebiyle nâzil olmuştur. Allah Teâlâ, "O kimse, bu ikisinden birisini yapmaktan acze mi düştü? İnfâk ettiği vakit Allah'ın kendisini görmediğini ve yaptığı harcamanın yerine ona başkasını vermeyeceğini mi zannediyor?" buyurmaktadır. İşte "أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ" "O, kimsenin (yani Allah'ın) kendisini asla görmediğini mi zannediyor?" ilâhî fermânı da bu manayı ifade etmektedir.³⁷ Bununla birlikte şunu bilmek gerekir ki, iniş sebebi her ne kadar yukarıda ifade ettiğimiz gibi bazı şahıslarla ilgili olsa da âyet-i kerîmelerde bahsedilen insandan maksat belli bir insan değil, geneldir ve bütün insanları kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır.

³⁶ Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1987, X, s. 129; Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, II, s. 948; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XV, s. 509; Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, III, s. 485, 486.

³⁷ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, III, s. 487.

1.5. GENEL OLARAK SÜRENİN MUHTEVÂSİ

Yüce Allah bu sūrenin ilk âyet-i kerîmesinde Mekke şehrine yemin etmektedir. Bu yemin Mekke'nin diğer şehirler içerisindeki önemini ve kıymetini göstermektedir.³⁸ Zirâ İslâm dininde, Mekke, Medîne ve Kudüs kutsal şehirler olarak kabul edilmiş, bunların dışındaki şehirlere bir kutsiyet atfedilmemiştir. Yüce Allah baba ve çocuk üzerine de yemin etmektedir. Bu yemin, baba olmanın önemini ve çocukların babaya iyilik etmedeki itikâdi arka planını anlatmaktadır. Bazı âyetlerde anneden bahsedildiği gibi, burada da babalık ve babalığın değerinden bahsedilmiş olmaktadır.³⁹ Bununla birlikte Beled sūresinin âyetlerinde yemin, kınama ve ispat yöntemleriyle manayı pekiştirme vardır. İnsanın fitrî karakterindeki zorluk ve meşakkatler yanında gücüyle ve malıyla övünmesi; kimsenin kendisini görmediğini ve ona güç yetiremeyeceğini düşünmesi işlenmektedir.⁴⁰

Allah insanı, yüz yüze geleceği nice zorluklara karşı direnebilecek bir varlık olarak yaratmıştır. İnsanın, kimsenin kendisine karşı güç yetiremeyeceğini sanması, kibre kapılıp servetiyle ve yaptığı harcamalarla övünmesi yanlıştır. Onu hesaba çekecek Allah'ın olduğunu bilmesi gerekmektedir.⁴¹ Ve bu kadar kibrine karşılık kendisine iki göz, bir dili ve iki dudağı, kendi aleyhine şahitlik etmesi ve şerden hayrı, kötünden iyiyi ayırt etmesi için veren Allah'tır.⁴² Yine ona hayır ve şer yollarını açıklayan da Allah'tır. İnsana düşen görev; yaptıklarıyla böbürlenmemesi, hayra engel olmaması, yolların en doğru ve en güzelini tercih etmesidir. Bazı müfessirler bu âyet-i kerîmelerin, Mekke önderlerinden ve zenginlerinden olan bir kimsenin, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) düşmanlık için harcadığı malla övünüp büyülenmesiyle ilgili tutumu münâsebetiyle nâzil olduğunu rivâyet etmektedirler.⁴³ Rivâyetin doğruluğu muhtemeldir. Ancak âyet-i kerîmelerin üslûbu mutlak ve geneldir. Belki de rivâyet edilen bu tutum, sergilenen böylesi bir tavra karşı genel bir kınamayı içeriyor olabilir. Bununla birlikte bu sūrede

³⁸ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 416; Semîn Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, VI, s. 527; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 463; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 609; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 141.

³⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 127.

⁴⁰ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, Halep, 2001, XII, s. 6527.

⁴¹ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, XII, s. 6527.

⁴² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 134.

⁴³ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 609 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 141.

aşılması gereken sarp bir yokuştan bahsedilmektedir. Burada sarp yokuş ifadesi bir teşbihtir. Bununla; köle âzâd etmek, akrabayı ve yetimi doyurmak, yoksula vermek şeklinde ortaya çıkan maddî fedakârlıklar kastedilmektedir. İnsanın malından fedakârlıkta bulunması, başkalarına hiçbir karşılık beklemeden vermesi nefse zor geldiği için, bunu başaranlar sarp yokuşu çıkmış gibi olmaktadır.⁴⁴ Sarp yokuşu tırmanıp bunu başaranlar, ayrıca îman edip birbirlerine sabrı tavsiye edenler ve birbirlerine acımayı ve merhameti öğütleyenler, işte onlar, amel defterleri sağdan verilecek olanlardır.⁴⁵

Görüldüğü gibi Beled sûresindeki âyet-i kerîmelerde Yüce Allah, insanlara sorular sorarak kötü karakterleri nedeniyle onları kınamakta ve azarlamaktadır. Burada akla şu soru gelebilir: “Allah Teâlâ’nın bu karakterlerle yarattığı insanı kınaması makul mudur?” Kur’ân’ı Kerîm’de bu karakterlerin kınanması, âyet-i kerîmelerin siyâk, sibâk ve rûhunda bunun ilhâm edilmesi; bu âyetlerdeki hakîkî maksadın, insanların kendi aralarındaki teâmüllerden âdet edindikleri tarzlar olmasından dolayı sevilmeyen karakter ve ahlâka sâhip bütün insanların kınanması olduğunu göstermektedir. Burada Allah Teâlâ’nın, insanların tümünü böyle yarattığı ya da Kur’ân-ı Kerîm’in değişik vesîlelerle kınadığı bu karakterleri kasıtlı olarak insanların fıtratında yarattığı anlamı yüklenmemelidir. Çünkü Yüce Allah benzer âyetlerin genelinde insanlara hayır ve şer, takvâ ve fücûr yollarını gösterdiğini ve onlara bu ikisini ayırt etme kabiliyetini verdiğini açıklamaktadır.⁴⁶ Benzer örneklerin verildiği birçok âyet-i kerîmede ise insanların, hayrı veya şerri seçtiklerinden dolayı davranışlarından sorumlu olacakları belirtilmiştir. Bu konu hakkında ileriki bölümlerde daha detaylı bilgi verilmektedir. Netice olarak; Beled sûresinde ifade edilen bu hususları yerine getirmeyen ve Allah’ın âyetlerini inkâr edenler, amel defterleri soldan verilecek olanlardır. Onların cezaları, kapıları üzerlerine sımsıkı kapatılmış bir ateştir. O ateş azâbında ebedî olarak kalacaklar ve oradan asla çıkarılmayacaklardır.⁴⁷

---

⁴⁴ Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 527.

⁴⁵ Taberî, *Câmi’l-Beyân*, XXX, s. 129.

⁴⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 463.

⁴⁷ Âlûsi, *Râhu’l-Meânî*, XXX, s. 139.

1.6. BELED SÛRESİNİN DİĞER SÛRELERLE MÜNÂSEBETİ

Beled sûresinden bir önceki sûre olan Fecr sûresi (سُورَةُ الْفَجْرِ) de kasemle başlayan sûrelerdendir. Kasem sadece Fecr sûresinin ilk âyetinde yer almamış, sonraki üç âyette de “on geceye”, “çift” ve “tek” olana ve “geceye” yemin edilmek sûretiyle tekrar edilmiştir.⁴⁸ Fecr (الْفَجْرِ) sûresinde; cimrilik, mirasa düşkünlük, fakirlere yardımdan kaçınma halleri kınanmış, huzura ermiş nefsin yani nefs-i mutmainnenin mutluluğu ve Rabb'in ona olan hitabı zikredilmiştir.⁴⁹ İşte Beled sûresinde de Fecr sûresinde bahsedilen kötü hasletlerden, hırs ve tama'dan kurtulmanın yolları gösterilmiş ve kalp huzurunun nasıl sağlanacağı, ne ile meydana geleceği bildirilmiştir.⁵⁰

Bundan önceki Fecr sûresinde Allah Teâlâ malı çok seven, haksız yere miras yiyen ve fakiri doyurmayı teşvik etmeyen kimseyi zemmetmiştir. Beled sûresinde de o mal sahibine doğru yolu göstererek köle âzâd etmesini, kıtlık gününde fakir ve miskini doyurmasını istemiştir.⁵¹ Böylelikle Allah Teâlâ, o kişiyi elemli ateş azabından ve Rabbi'nin gazabından koruyacak, kurtuluş için gerekli olan hasletleri kuluna işaret etmiş olmaktadır. Fecr sûresi'nde nefs-i mutmainnedenden bahseden Allah, Beled sûresinde de kulun bu mertebeye nasıl ulaşacağını açıklamıştır.⁵² Fecr ve Beled sûreleri arasında mükemmel bir ahenk vardır. Fecr Sûresi insana yapmadıklarını hatırlatır ve insanı sert bir dille eleştirir. Beled sûresi de insanı bu fiilleri işlemeye yani amel etmeye davet eder. Fecr ve Beled sûrelerinin her ikisi de mü'min ve kâfirlerin kıyamet günündeki halleriyle nihayetlenir. Bu münâsebetle iki sûre arasında güzel bir bağlantı vardır.⁵³

Beled sûresinden sonra gelen Şems sûresi (سُورَةُ الشَّمْسِ) de kasemle başlayan sûrelerdendir. Bu mübârek sûreye Yüce Allah güneşe yemin ederek başlamıştır. Sûre, ilk âyetinden sonraki altı âyet-i kerîmesinde aynı şekilde yemin içermektedir. Beled sûresinde sağ ve sol ashâbının halleri ve kâfirlerin âhiretteki durumu anlatılmaktadır. Bu

⁴⁸ Burhanuddin Ebi'l-Hasan İbrahim b. Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, VIII, s. 425.

⁴⁹ Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425 ; Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, Halep, 2001, XII, s. 6527.

⁵⁰ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 609 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 141. ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-429.

⁵¹ Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 527.

⁵² Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425.

⁵³ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, XII, s. 6527.

sûrede de o iki zümrenin dünyadaki halleri bildirilmekte olduğundan bu iki sûre-i celîle arasında da güzel bir münâsebet vardır.⁵⁴

Her üç sûreye bakıldığında, Fecr (الفجر), Beled (البلد) ve Şems (الشمس), sâlih amel işleyenler ile mücrim ve kâfirlerin mahşerdeki hallerinin, mü'minlere bahşedilen mükâfat ve nimetlerin, yine kâfirlere verilen cezaların ve kötü âkıbetin betimlendiği görülmektedir. Bu sebeple Beled sûresinin, münâsebet ilmi bakımından ele alınacak olursa, öncesinde ve sonrasında yer alan sûrelerle konu ve anlam bütünlüğü açısından bir insicam ve âhenk içerisinde olduğu ifâde edilebilir.

1.7. BELED SÛRESİ HAKKINDA GELEN RİVÂYETLER

Buhârî'nin naklettiği bir haberde tâbînin önde gelenlerinden olan Mücâhid b. Cebr, Beled sûresi hakkında şu bilgileri aktarmıştır: “Bu sûrede kendisine yemin edilen belde Mekke'dir. ‘وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ’ “Orada insanlar üzerine günah olan şey sana günah değildir.” demektir. ‘وَوَالِدٍ’ baba Âdem, ‘ومولود’ onun zürriyetidir. Altıncı âyet-i kerîmedeki ‘لُبْدًا’ çok mal manasınadır. ‘نَجْدِينَ’ hayır ve şerdir. ‘مَسْعَبَةً’ yaygın açlık; ‘مَتْرَبَةً’ fakirliğinden dolayı evi olmayıp dışarıda toprakta yatan kimse demektir. ‘فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ’ âyet-i kerîmesinin manası ise; ‘insan dünyada o yokuşa, Müslüman olma vazifelerinin meşakkatlerine saldırıp tırmanamadı’ demektir. Bundan sonra Yüce Allah o akabeyi, yani sarp yokuşu tefsir edip şöyle buyurmaktadır: ‘Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? O, kul âzâd etmektir, yâhut salgın bir açlık gününde yemek yedirmektir.’”⁵⁵

Sûre ile ilgili olarak nakledilen bir başka rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.v), “Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı zaman Mekke'yi haram kılmıştır ve orası kıyâmete kadar beled-i harâm olarak kalacaktır. Bu belde benden önce kimseye helâl kılınmamıştır ve benden sonra da kimseye helâl kılınmayacaktır. Bana da gündüz vakti bir saat helâl kılınmıştır. Bundan dolayı onun ağacı budanmaz, otu biçilmez, avı ürkütülmez, sokağında bulunup alınan ve sahibi belli olmayan şey, onu araştırıp

⁵⁴ Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

⁵⁵ Buhârî, Tefsir, 6.

sorandan başkasına helâl olmaz.” buyurmuştur. Bunun üzerine Abbas (r.a.): “Ey Allah’ın Rasûlü! İzhırdan (boya otundan) başka. Çünkü o bizim koyunlarımız, kabirlerimiz ve evlerimiz içindir.” demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “إِلَّا الْإِذْخِرَ” “izhırdan başka” buyurmuştur.⁵⁶

1.8. BELED SÛRESİNİN FAZİLETİ

Ubeyy ibn Ka’b’dan (r.a) nakledilen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v), “مَنْ قَرَأَ” “سُورَةَ [لَا أَلْفِئِمٌ بِهَذَا الْبَلَدِ] أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى الْأَمْنَ مِنْ غَضَبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ” “Beled Sûresini okuyan kimseye Allah Teâlâ kıyâmet gününde gazabından güvende olacağı bir emniyeti bahşeder.” buyurmuştur.⁵⁷ Ancak senedindeki bazı râvîlerin yalancılıkla ithâm edilmiş olmalarından dolayı bu rivâyetin, bazı hadis âlimleri tarafından mevzû hadis, başka bir ifadeyle uydurma olduğu kabul edilmiştir.⁵⁸ Bununla birlikte bu rivâyet, Sa’lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân* adlı tefsiri dışındaki kaynaklarda senetsiz olarak yani râvî zinciri olmaksızın doğrudan sahâbî râvîden aktarılmıştır. Bu da hadisin sıhhatinin zayıflığına işâret eden bir durumdur.

Beled sûresini okumanın fazileti ile ilgili bize ulaşan sahîh bir rivâyet olmasa dahî sûrenin ehemmiyeti gayet açıktır. Zira Beled sûresi Müslümanların en zor ve sıkıntılı dönemlerinde onlara bir teselli ve geleceğe dâir bir müjde olarak gelmiştir. Bu sûre-i celîle, maruz kaldıkları zulüm karşısında onları rahatlatmış ve gönüllerine bir nebze olsun su serpmiştir. Ayrıca şehirlerin anası (أُمُّ الْكُرَى) ve beled-i harâm olan Mekke’den bahsediyor olması sûrenin fazîletini göstermesi açısından yeterlidir. Çünkü Allah Teâlâ, Beled sûresi ile kutsal Mekke şehrinin şerefini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) orada doğup

⁵⁶ Buhâri, İlim, 39, Cenaiz, 76, Sayd, 9, 10, Büyü’, 28, Lukata, 7, Cizye, 22, Meğazi, 53, Diyat, 8 ; Müslim, Ebu’l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî el-Nîsâbûrî, *Sahîh-i Müslim*, Hac, 445, 447, 448 ; Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Menâsik, 89 ; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr el-Horasânî, *Sünen-i Nesâî*, Hac, 110, 120 ; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk es-Sülemî, *Sünen-i Tirmizî*, Hac, 1 ; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbni Mâce*, Menasik, 103 ; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 253, 259, 316, 348, II, 238.

⁵⁷ Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbûrî, *el-Keşf ve’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütubu’l-İlmiyye, Beyrut, IV, s. 460 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 353.

⁵⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, IV, s. 460 ; Semerkandî, Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, *et-Tefsîru’l-Kur’ân*, VI, s. 429 ; Kâdî Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 598.

büyümesinin ve orada ikâmet ediyor olmasının bu mübârek şehrin izzet ve şerefini arttırdığını kesin bir şekilde vurgulamış olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
SÛRENİN TAHLİLİ TEFSİRİ

2.1. SÜREDEKİ KELİMELER VE LAFIZLAR

Acem bir tarafa Kur'ân'ı Kerîm'in kendi dillerinde nâzil olduğu Arapların dahi okuduğu birçok âyet-i kerîmeyi ve içinde yer alan kavramları idrâk etmeleri, manasını tercüme yoluyla yaklaştırmanın ötesinde âyetlerin tefsirine tam olarak vâkif olmaları mümkün değildir. Çünkü kelimelerin Kur'ân'ı Kerîm'de kullanıldığı bağlamlarda anlamları farklı olabilmektedir. Bununla beraber Kur'ân'ı Kerîm'de yer alan bazı âyet ve kelimelerin lafızlarının kapalı olması, yaşayan bir olgu olan dilin kelimelerinde, zaman içerisinde anlam kaymaları olması, bazı kelimelerin kullanılmaya kullanılmaya unutulması, farklı yorumlanan âyetlerin itikâdî ve amelî ihtilaflara neden olması ve bu düşünce ayrılıklarının da ümmeti fitneye sevk edebileceğinden dolayı müfessirlerin tefsirine müracaât zarûrî olmuştur.

Müfessir, manası tam açık olmayan kelimeleri tefsir ederken öncelikle Kur'ân'ı Kerîm'in kendisinden başlayarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerine, daha sonra selef-i sâlihînden aktarılan rivâyetlere bakar. İlgili âyetin tefsirine dair herhangi bir rivâyet yok ise, âyet-i kerîmeyi daha iyi anlama adına sırasıyla sebep-i nüzûl, âyetin siyâk ve sibâkı, lügat, sarf, nahiv, iştikâk, belâgat ve diğer tefsirlerin umûmîsinin görüşüne müracaât edip, bu müracaâtını, mükâyese ve muhâkeme süzgeçlerinden de geçirerek kendisinde oluşan kanaatı ortaya koyar. Bu bölümde Beled sûresi içerisinde yer alan kelimeler ve kavramlar hakkında, daha önce yapılmış yorumlar ışığında bir inceleme yapılacaktır.

2.1.1. “لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ”

“Lâ Uksimu” İfadesi (لَا أُقْسِمُ)

Yüce Allah, Beled-i Harâm olan Mekke-i Mükerreme'ye yemin ederek Beled sûresine başlamaktadır. Çünkü Mekke şehri, yeryüzünde insanlar için toplantı yeri ve güvenli bir sığınak olmak üzere kurulan ilk yerleşim yerlerindedir.⁵⁹ Herkes orada

⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 127; Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmud bin Ömer bin Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vüçûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009, IV, s. 1200; Fahrüddîn er-Râzî, Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, XVII, s. 176; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 527.

silahını bir kenara koyar, çekişmelerini ve düşmanlıklarını unuttur ve barış içerisinde bir araya gelir. Birbirlerinin kanını ve malını dokunulmaz kabul ederler.⁶⁰ Nitekim bu şehrin kendisi ve orada yaşayan her canlı da dokunulmazdır. Bu bölge ayrıca, Hz. İsmail'in (a.s) ve tüm Müslümanların atası olan Hz. İbrahim'in (a.s) binâ ettiği mukaddes ve mübârek Kâbe'nin içinde yer aldığı şehirdir.⁶¹

Gökteki Beytu'l-Ma'mûr'un hizasında yer alan Beytullâh, dünya üzerinde bulunan bütün mü'minler için, günde beş vakit kendisine yöneldikleri bir kıble olmakla beraber mal ve beden itibariyle gidip gelmeye kudreti olanların da ziyaret etmeleri gereken bir mekândır. Nitekim Yüce Allah konuyla ilgili olarak, “وَاللَّهُ عَلَى النَّاسِ حَاجُّ الْبَيْتِ” “Kâbe'yi haccetmeleri, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”⁶² buyurmaktadır. Beled-i Harâm'a giren kimseye Allah Teâlâ güven ve emniyet va'detmiştir. Mekke'ye giren kimse her türlü saldırı ve tecâvülden masûndur. Ayrıca Makâm-ı İbrâhim de orada bulunmakla müşerref kılınmıştır. Allah Teâlâ Makâm-ı İbrâhim hakkında “وَآخِذُوا مِنْ مَقَامٍ” “Siz de Makâm-ı İbrâhim'den kendinize bir namazgâh edinin.”⁶³ buyurmuştur.⁶⁴

Müfessirler tarafından âyet-i kerîmedeki “لا” harfi ile ilgili olarak dört farklı görüş zikredilmektedir:

1. Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ et-Teymî (v. 210/825) ve müfessirlerden bir gruba göre yeminin tekidi için kullanılmıştır ve zâittir. Burada zâitten kastedilen, kelimenin lügat anlamı olan *gereksiz fazlalık* değildir. Kur'ân'ı Kerîm'deki zâitler, anlamı tam olarak ifade etme açısından gereklidirler ve anlamı güçlendirme vazifesi görürler. Kur'ân'ı Kerîm'de zâit olduğunu kabul eden ulemânın zâitten kastettiği budur. Buna göre “لا” harfi Lâu'n-Nâfiye değildir, dolayısıyla olumsuzluk anlamı ifâde etmesi için kullanılmamıştır.⁶⁵ Kur'ân'ı Kerîm'de ve Arap şiirinde bu görüşü teyit eden başka kullanımlar mevcuttur. Mesela, “مَا مَنَعَكَ إِلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ” “Sana emrettiğim halde secde

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 127.

⁶¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 133; Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, IX, s. 130.

⁶² Âl-i İmrân, 3/97.

⁶³ Bakara, 2/125.

⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 127.

⁶⁵ Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 527.

etmene engel olan nedir?”⁶⁶ âyet-i kerîmesindeki mana takdîrî olarak “أَنْ تَسْجُدَ” demektir. Yine “لِيَعْلَمَ أَهْلَ الْكِتَابِ” “Ehl-i Kitap kesin olarak bilsin ki...”⁶⁷ âyet-i kerîmesinde de (لَا) aynı şekilde tekit için kullanılmıştır. Burada âyet-i kerîme takdîrî olarak “لِيَعْلَمَ أَهْلَ الْكِتَابِ” anlamında düşünölmek zorundadır. Eş’âru’l-Arap’tan şu söz de buna misâl olarak getirilebilir:

تَذَكَّرْتُ لَيْلَى فَأَعْتَرْتَنِي صَبَابَةً   وَكَادَ صَمِيمُ الْقَلْبِ لَا يَنْقَطِعُ

Leyla’yı hatırladım, aşk bana musallat oldu

*Ve neredeyse gönliüm parçalanacaktı.*⁶⁸

Burada da “لَا يَنْقَطِعُ” ifâdesindeki (لَا) manayı tekit için bu şekilde kullanılmıştır. Aslında “يَنْقَطِعُ” demektir. Başka bir ifâdeyle muhatapların dikkatlerini celbetme ve söylenecek sözün etkisini arttırma gayesiyle zikredilmiştir. Sonuç olarak âyet-i kerîmede bu harfin kullanılmasındaki amaç yemin ifadesini güçlendirmektir. Bu sebeple mana takdîrî olarak “kesinlikle kalem ederim” demektir.⁶⁹

2. Ebu’l-Haccâc Mücâhid bin Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (v. 103/721) gibi bazı müfessirler ise, “لَا” harfinin kâfirlerin söyledikleri birtakım sözlere karşılık bir reddiye niteliğinde olduğunu savunmuşlardır.⁷⁰ Bu ifâde, müşriklerin yeniden dirilişi (ba’s) ve hesabı inkâr etmelerine karşılık veya Hz. Peygamber’i (s.a.v.) Mekke şehrinden çıkarmalarına karşılık Yüce Allah’ın müşriklere hitaben “Hayır! Hakikat sizin dediğiniz gibi ya da zannettiğiniz gibi değildir. Bunu yakında göreceksiniz. Bu beldeye yemin ederim ki Rasûlüm mutlaka orada dilediğini yapmaya kâdir bir şekilde Mekke’ye dönecektir.” buyurması anlamındadır.⁷¹ Kuşeyrî’ye göre ise burada reddiye yapılan kişi, sürede bahsi geçen ve kendisine hiç kimsenin güç yetiremeyeceğini düşünen kişidir. Buna göre “لَا” harfi “İş, o kişinin zannettiği gibi değildir.” anlamını ifade etmektedir.⁷²

⁶⁶ A`râf, 7/12.

⁶⁷ Hadîd, 57/29.

⁶⁸ *Dîvân-u Mecnûn ve Leylâ*, Dâru’s-Sâdir, Beyrut, 1990, s. 135.

⁶⁹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338.

⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1200; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 177.

⁷¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 133; Semîn Halebî, *ed-Dürü’l-Masûn*, VI, s. 527.

⁷² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XXII, s. 289.

Bu, Ebû Ya'lâ Muhammed bin Hüseyin bin Muhammed bin Halef el-Ferrâ' (v. 207/823) ve nahivcilerin çoğunun savunduğu görüştür. Buna örnek olarak; “Hayır! Allah’a yemin olsun ki iş senin dediğin gibi değil.” anlamında “لا والله” ifadesi gösterilebilir.⁷³

3. Bir kısım müfessirlere göre de “لا” harfi zâhiren okunduğu gibi kasemin nefyi içindir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: “Ben bu beldeye yemin etmiyorum. Çünkü Ey Habîbim! Sana orada her türlü eziyet revâ görülüyor ve nihayet sen oradan çıkarılıyorsun. Bu yüzden ben bu beldeye kasem etmiyorum.”⁷⁴ Ya da “Sen bu şehirde yaşıyorken, burada mukîm iken ben bu şehre yemin etmem. Bilakis senin üzerine yemin ederim. Çünkü sen yemin edilmeye daha layıksın.”⁷⁵

Bazı müfessirler ise “لا” harfinin nefyi için kullanıldığını ifade edilmişlerdir. Fakat bu, kasemin nefyi için değildir. Bilakis kendisine yemin edilen şeyin büyüklüğünün ve ehemmiyetinin tam olarak bu olmadığı, bu kadarla sınırlı kalmadığını anlatmak içindir. “Bu belde, bütün bu övgülerden çok daha fazlasına layıktır. Çünkü onun önemi kelimelerle ifade edilemez. İşte o kadar büyük bir ehemmiyeti hâizdir.” denmektedir.⁷⁶

4. Cumhur “لا” harfini nâfiye kabul edip, ifadeyi “لَا أَقْسِمُ” şeklinde telaffuz etmişlerdir. Ancak A'meş, Hasan-ı Basrî, ve Zührî gibi bazı âlimler, lâyi harf-i ibtidâ kabul edip elif harfi olmadan “لَأَقْسِمُ” şeklinde okumuşlardır.⁷⁷ Ancak Zeccâc, lâmu'l-kasemin bu şekilde kullanılmasının câiz olmadığını ifade etmiştir. Çünkü lâmu'l-kasem, “لَأَضْرِبَنَّ زَيْدًا” cümlesinde olduğu gibi tekit nûnu ile birlikte kullanılmalıdır. Aksi takdirde böyle bir kullanım Arap dili kuralları açısından doğru değildir.⁷⁸ Bu görüşler arasında ilk zikredilenin en muteber görüş olduğu ifade edilmiştir.

“أَقْسِمُ” kelimesi “أَقْسِمَ يُقْسِمُ إِقْسَامًا” şeklinde if'âl bâbından türemiş fiil-i muzârifdir. Lügatteki asıl manası, *kararlaştırılana, takdir olunana göre bölme, ayırma* demektir. Mesela Araplar güzellikleri ile temâyüz eden/ayrılan erkek için (رَجُلٌ قَسِيمٌ/رَجُلٌ قَسِيمٌ),

⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 128.

⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1200; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 178.

⁷⁵ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XXX, s. 133.

⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 128.

⁷⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XXII, s. 288.

⁷⁸ Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, IX, s. 130.

kadın için (imraetun kasîme/قَسِيمَة/امْرَأَة) demişlerdir. Yeminde de bu mana bulunduğundan “أَقْسَمَ” fiili kullanılmıştır.⁷⁹

Kasem'in terim anlamı ise *yemin eden kişinin, yapılacak veya yapılmayacağı ifade edilen bir hususu, kendi ve/veya muhatabı nezdinde önemli olduğuna inandığı bir şey ile irtibatlandırarak zikretmesi* demektir. Başka bir ifadeyle kasem, *kendisine has bir sûrette büyük ve önemli bir şeyi vurgulamak ve tekit etmek* demektir.⁸⁰ Hiç şüphesiz kendisi üzerine yemin edilen şey, yemin eden zât katında kıymet-i harbiyesi yüksek bir olgudur. Ancak bazen kendisine yemin edilen şey kendi özü itibariyle değersiz bir şey de olabilmektedir. Nitekim câhiliye devrinde Araplar, haddi zatında taş, tahta ve helva gibi değersiz malzemelerden yapıp tapındıkları Lât, Menât ve Uzzâ'ya yemin ederlerdi.

Kasem edebiyatın, özellikle de Arap edebiyatının en önemli edebî unsurlarındandır. Kur'ân bu üslubu, i'câzından kabul edilecek şekilde yerinde ve kararında kullanmıştır. Kasemde aslolan, yemin eden kişinin kendini ve/veya muhatabını bir şeye ikna edip kabullendirmesidir. Yemin, önemli husus ve büyük olaylarda kullanılır. Yerinde ve kararında kullanılmayan kasemler, yeminin ve sahibinin değerini küçültür. Kur'ân'daki kasemler bu açıdan ele alınmayı gerektiren sır ve hikmetlerle dolu olduğu için ulûmu'l-kur'ân eserlerinde ayrı bir bölüm olarak ele alınmış ve bu konuda çok sayıda makaleler ve kitaplar kaleme alınmıştır.⁸¹

Kasem kelimesinin mürâdifî olan ve Türkçe'de de bu anlamda kullanılan “yemin” Arapça'da, *el, sağ el* ve mecâz olarak *güç, kudret* anlamına gelmektedir.⁸² Esasında *el* anlamına gelen “yemin” kelimesinin “kasem” anlamında kullanılmaya başlamasının sebebi, vaktiyle insanların savaş-barış gibi konularda belli bir anlaşma ve uzlaşmaya vardıklarında ya da belli hususlar üzerinde sözleştiklerinde, birbirlerinin ellerini tutmalarıdır. Bu şekilde yaparak adeta, “sana verdiğim bu söz karşılığında elimi

⁷⁹ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 670; İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyîs fi'l-Luğa* s. 887.

⁸⁰ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 670; İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyîs fi'l-Luğa*, s. 887.

⁸¹ Bu konudaki bir kaç örnek için bkz: İbni Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'ân*, Kâhire, ts. ; Abdülhamîd el-Ferâhî, *İm'ân fi Aksâmi'l-Kur'ân*, Kâhire, 1349/1930; Süleyman b. Ali, *Min Esrâri'l-Kasem fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Ümmü'l-Kurâ Üniv. Dergisi (Mecelletü Câmîati Ümmi'l-Kurâ), C. 19, Sayı. 31, s. 554-571, Mekke, 2004; Taha er-Râvî, *el-Kasem fi'l-Kur'ân*, Mecelletu Mecmau'l-İlmî el-Arabî, C. 16, Sayı. 5-6, Dimaşk, 1941, s. 248-251; Abdülbâki Turan, *Kur'ân'ı Kerîm'deki Yeminler (Aksâmu'l-Kur'ân)*, Selçuk ÜİFD, Sayı 2, Konya, 1986, s. 97-114; Mehmet Refii Kileci, *Aksâmu'l-Kur'ân*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 1988.

⁸² İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyîs fi'l-Luğa*, s. 1111.

sana rehin veriyorum” demiş oluyorlardı. Hatta *el* anlamındaki “yemin” kelimesi, bu merâsimin bütününün adı olarak da kullanılmıştır. Nitekim bir Arap şiirinde şöyle denilmiştir:

سَأُوْدِي حَقَّ جَارِي وَيَدِي رَهْنٌ فِعَالِي

Komşumun hakkını vereceğim,

*Ve elim bunu gerçekleştireceğime dair rehnimdir.*⁸³

Yine karşılıklı akitlerde el sıkışmanın, kasem gibi bağlayıcılık içerdiği ve tarafların birbirleriyle kesin bir sûrette sözleşmeleri anlamına geldiği şu beyitten de anlaşılmaktadır:

إِنْ كَفَى لَكَ رَهْنٌ بِالرِّضَا

*Elim rızâ ile sana verilmiş bir rehindir.*⁸⁴

Kur'ân'ı Kerîm'de Allah, sekiz âyette⁸⁵ kendi ismine⁸⁶, bunun yanında Hz. Peygamber'e (s.a.v)⁸⁷, Kur'ân'ı Kerîm'e⁸⁸, Melekler'e⁸⁹ ve Kıyâmet gününe⁹⁰ yemin etmiştir. Bu sayılanların dışındaki kasem âyetlerinde ise, insanların günlük hayatlarında sürekli iç içe oldukları şeylere ve bazı özel kavramlara yemin edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Yer-gök, güneş-ay, gündüz-gece, tek-çift, erkek-dişi, gören-görülen, gördükleriniz-görmedikleriniz, doğular-batılar, sabah, yıldız, yıldızların mevkileri, kuşluk vakti, şafak, fecir, on gece, asır, kalem, kalemin yazdıkları, Tûr, Beytu'l-Ma'mûr, Sakfu'l-Merfû', Bahru'l-Mescûr, Tîn-Zeytûn, nefis, soluk soluğa koşanlar, çakararak ateş

⁸³ Abdülhamîd el-Ferâhî, *Îm'ân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, Kâhire, 1349/1930, s. 15.

⁸⁴ Ebû Mansûr el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luġa*, Kâhire, 1989, VI, 274, 275.

⁸⁵ Celal Kırca, "Aksâmu'l-Kur'ân", DİA, İstanbul, 1989, II, s. 290. (Zehebî ve Suyûti'ye göre Zâriyât 51/23 hariç yedi ayette.)

⁸⁶ Nisa 4/65, Yunus 10/53, Hicr 15/92, Meryem 19/68, Sebe 34/3, Zariyât 51/23, Teğâbun 64/7 ve Meâric 70/40.

⁸⁷ Vâkıa, 56/95.

⁸⁸ Yâsin 36/2, Sâd, 38/1, Zuhuf, 43/1, Duhân 44/1, Kâf, 50/1 ve Kalem, 68/1.

⁸⁹ Saffât, 37/1-3, Murselat 1-6, Nâziat 79/1-5.

⁹⁰ Kıyâme 75/1.

çıkarımlar, sabaha karşı baskın yapanlar, tozu dumana katanlar, toplulukları yaranlar vs.⁹¹

Kur'ân'ı Kerîm, âlemlerin Rabbi sıfatıyla Allah'tan, kullarına gelen İlâhî kelâmlar bütünüdür. Bizim fikir, algılama ve anlayış seviyemize inen Kur'ân'ı Kerîm'in âyetlerinde ve beyanlarında yeminli ifâdelere yer verilmesi de bizim algıladığımız biçimde anlaşılabilirliğini, ciddiyetini ve sözlerinde herhangi bir hilâf olmadığını anlamamızı sağlamak içindir. Allah, bazen yeminle âyetlerini doğrulamış ve kuvvetlendirmiştir; bazen de birtakım varlıkları yemin konusu yaparak bu varlıkların insanlık için değerine ve kıymetine işâret etmiş ve dikkatleri bu varlıklar üzerine çekmiştir.⁹²

Allah, insanların âyet-i kerîmelere olan îmân ve güvenlerini temin etmek, verdiği haberleri kuvvetlendirmek, önemli varlıklar ve nesnelere üzerinde tefekkürü teşvik etmek, önemli nimetleri hatırlatmak; Kur'ân'ın, Kur'ân'ın verdiği haberlerin, kıyâmet gününün, âhiret gününün, öldükten sonra dirilişin, hesabın, cennetin ve cehennem hak olduğu konusunda insanları iknâ etmek ve bunlarda muhtemel şek ve şüpheli ortadan kaldırmak gibi hikmetlerle, âyetlerini yeminli ifadelerle takviye etmiştir.⁹³

2.1.2. “لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ”

“Bi Hâzâ” İfadesi (بِهَذَا)

“بِهَذَا” ifadesinde bulunan bâ harf-i cerdir, hâzâ ise ism-i işârettir. Bu ikisi birlikte önceki fiile müteallık olan câr ve mecrûr konumundadır. Bu ifâde, ikinci âyet-i kerîmede tekrar zikredilmiştir. Burada herhangi bir zamir kullanılmayıp bu lafzın tekrar edilmesinin sebebi Mekke şehrine bir kat daha saygınlık izâfe etmek ya da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke'yi fethetmesi ve oraya girmesiyle şehrin farklı bir boyut

⁹¹ Bkz: Şems, 91/1-7, Leyl, 92/1-3. Fecc, 89/1-4, Burûc, 85/1-3, Vâkıa, 56/75-76, Tûr, 52/1-6, Zâriyat, 51/1-4, Tin 95/1-3, Âdiyât, 100/1-5 vb.

⁹² Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1398/1978, II. s. 170.

⁹³ Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1993, s. 292.

kazanacağına işaret etmektir.⁹⁴ Allah Teâlâ bu şehrin şerefi ve azameti üzere yemin etmiştir. Çünkü bu belde Allah'ın yeryüzünde en mübârek kıldığı, kendi zâtının da en çok sevdiği, rahmet ve inâyetini en yoğun bir şekilde kullarına bahsettiği bir bölgedir.⁹⁵ İşte bu yüzden insanları tebliğ için gönderdiği peygamberini de bu şehirde yetiştirip vazifelendirmiştir.⁹⁶ Bu belde aynı zamanda Kur'ân'ı Kerîm'de Yüce Allah tarafından insanlar için güvenli ve emniyetli bir liman (حَرَمًا آمِنًا) olarak nitelendirilmiştir. Allah Teâlâ orada bulunan Mescid-i Harâm'ı bütün müslümanlar için bir kible kılmış ve bu Mescid hakkında “وَحَيْثَ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ” “Nerede bulunursanız yüzünüzü ona doğru çeviriniz”⁹⁷ buyurmuştur.

2.1.3. “لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ”

“Beled” İfadesi (الْبَلَدِ)

“البلد” kelimesi, önce zikredilen ism-i işâretten bedel ya da sıfat konumundadır. Beled'den maksat Mekke'dir.⁹⁸ Lügatte beled ve/veya belde (çoğ. Bilâd ve Buldân); *sınırları belli olan, belirli bir alanı kapsayan ve ıslah edilmiş, yaşama uygun hale getirilmiş, içerisinde bir arada yaşayan toplulukları barındıran geniş toprak parçası* demektir.⁹⁹ Bazı Arap dilcileri bunu şart koşmamıştır ancak Arap edebiyatındaki ve Kur'ân-ı Kerîm'deki özellikle bu âyet ve benzerindeki kullanımları gördüklerinde şöyle demişlerdir: İmâr edilmemiş, bayındır olmayan çöle beled denilmesi, vahşi hayvanların mekânı olmasından dolayıdır. İçerisinde yaşayan canlılar, haşere ve böcekler sebebiyle toprağa, bir topluluk halinde ölü bedenlerin bulunmasından dolayı kabristana da beled denilmiştir. İki kaş arasındaki boşluk için belirli, mahdut bir alan olması itibariyle beled

⁹⁴ Tâhir bin Âşûr, Muhammed Tâhir bin Muhammed bin Muhammed Tâhir et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr mine't-Tefsîr*, Dâr'u Suhnûn li'n-Neşr, Tunus, 1997, XV, s. 346; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1201; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefââtihu'l-Ġayb*, XVII, s. 179.

⁹⁵ Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 527; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425.

⁹⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 133.

⁹⁷ Bakara, 2/144.

⁹⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 134; Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 143; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, s. 95.

⁹⁹ İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, 95; İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, 154; Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, 143; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, II, 205.

kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Beled kelimesi aynı zamanda; *deve göğsü, eser, nişan, alâmet, lüzûm, ilzâm etme, bir yerde ikâmet etme, hayret etme* ve *zihin donukluğu* anlamlarına da gelmektedir.¹⁰¹ İstiâre yoluyla bazen insanın göğsü için de kullanılabilir. ¹⁰²

Kûfe ve Basra şehirlerine, ikisine birlikte “بِلْدَان” (beledân) denilmektedir. Sûriye’de Şam, Irak’ta Kûfe, Türkiye’de İstanbul gibi ülkelerin önemli ve büyük şehirlerinden her birisine “belde” tabir edilir. “البلد” kelimesinin ise şehirlerin anası (أُمُّ الْفُرَى) olan Mekke-i Mükerreme’nin ismi olduğuna dair icmâ’ vardır.¹⁰² Beled kelimesinin el takısıyla gelmesi, Necm sûresinde Süreyya yıldızına en-Necm “النَّجْم” denmesi gibi manayı güçlendirmek ve yüceltmek içindir.¹⁰³ Biraz daha konuyu açacak olursak diyebiliriz ki buradaki el takısı ahd-u zihnî mesâbesinde olduğu gibi hem hakikatı beyân hem de hasâis’il efrâd mesâbesindedir. Çünkü buradaki beled kelimesinden sadece Mekke anlaşılmalıdır ve zihinlerde sadece o canlanmıştır. Aynı zamanda beldelerin bütün özelliklerini bünyesinde toplaması açısından bu isme en lâyük da odur. Kısaca mutlak manada en şerefli belde Mekke’dir.¹⁰⁴ Aynı zamanda Mekke, ilk kurulan ev ve yüce sembollerin bulunduğu yer olması itibarıyla en mukaddes ve mübarek şehirdir.¹⁰⁵ Nitekim Kur’ân’ı Kerîm’de Mekke için “إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ” “Şüphesiz insanların (ibadet ve ziyareti) için kurulan çok mübarek ve âlemlere hidâyet kaynağı olan ilk ev (ilk mabed), Mekke’deki (Ka’be) dir. Orada, (Kâbe’nin mabed olduğunu gösteren) apaçık deliller ve İbrahim’in makamı vardır.”¹⁰⁶ buyurulmaktadır.

Kur’ân’ı Kerîm’de on iki ayrı yerde daha “beled” veya “belde” kelimesi müfret olarak zikredilmektedir.

¹⁰⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, 128 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, 95.

¹⁰¹ İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 95 ; İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 154 ; Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 143 ; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, II, s. 255.

¹⁰² Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 345 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fi Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-344 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-429.

¹⁰³ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, II, s. 255.

¹⁰⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 130.

¹⁰⁵ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 133 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1202 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Çayb*, XVII, s. 189.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân, 3/96, 97.

1. “وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ، وَطُورِ سَيْنِينَ، وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ” “Tîne ve zeytûne, Sinâ dağına ve şu güven veren şehre (Mekke’ye) andolsun ki...”¹⁰⁷

Âyette geçen beled-i emînden murâd Mekke’dir. Allah Teâlâ, Mekke’yi burada emânet sıfatıyla vasıflandırmaktadır. Zira Mekke hem câhiliye döneminde hem de İslâmiyet’ten sonra, insanların her türlü zulüm ve haksızlıktan emîn oldukları bir mekân olmuştur. Nitekim câhiliye döneminde Araplar, her yerde savaştıkları halde Mekke’ye gelince bütün husûmetlerinden vazgeçerler ve burada savaşmazlardı.

2. “إِنَّمَا أَمِرتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا، وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ. وَأَمِرتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ”

“(De ki:) Bana ancak, kendisini saygıdeğer kıldığı bu şehrin (Mekke’nin) Rabbine kulluk etmem emredildi. Her şey O’nun’dur. Ve benim Müslümanlardan olmam emredildi.”¹⁰⁸

Bu âyet-i kerimede yine Mekke şehrine atıf yapılmış ve bu şehrin Allah tarafından mübarek kılındığı bir kez daha vurgulanmıştır.

3. “وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ”

“Hani İbrahim (hanımı Hacer ile oğlu İsmail’i Mekke yöresine yerleştirip) şöyle demişti: Ey Rabbim! Bu şehri emniyetli kıl, beni ve oğullarımı heykellere/putlara tapmaktan uzak tut.”¹⁰⁹

4. “سُقْنَاءَ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ” “Onu (rüzgârı) herhangi bir ölü memlekete sevk ederiz.”¹¹⁰

5. “بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ” “İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rab!”¹¹¹

Bu âyet-i kerîmede bahsedilen memleket, bu gün Yemen olarak bilinen ve o dönemde Sebe’ hükümdarlığının hâkim olduğu topraklardır.

6. “وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثُ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا” “Rabbinin izniyle (toprağı) güzel memleketin, bitkisi de (bol/güzel) ıkar. Kötü olandan ise yararsız bitkiden başkası çıkmaz.”¹¹²

¹⁰⁷ Tîn, 95/3.

¹⁰⁸ Neml, 27/91.

¹⁰⁹ İbrahim, 14/35.

¹¹⁰ A’raf, 7/57.

¹¹¹ Sebe’, 34/15.

Burada beled kelimesi, zâhiren verimli toprak anlamında kullanılmıştır. Ancak âyette kinâye sanatı vardır. Âyet-i kerîmedeki güzel ve kötü topraktan maksat, temiz ve pis nefislerdir.¹¹³

7. “فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا” “Biz onunla ölü bir beldeye hayat vermekteyiz.”¹¹⁴

8. “وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا” “O zaman İbrâhim, ‘Yâ Rab! Burasımı güvenli bir belde kıl...’ dedi.”¹¹⁵

9. “وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْبِ إِلَّا بِشِقِّ اللَّانْفُسِ” “Yüklerinizi taşırlar, ancak çok zorluklarla varabileceğiniz beldelere kadar götürürler.”¹¹⁶

10. “وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاہَ إِلَىٰ بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِہَا، كَذَٰلِكَ النُّشُورُ” “Allah, rüzgarları gönderendir. Bunlar bir bulut kaldırır. Sonra biz onu ölü bir beldeye gönderir, yeryüzünü ölümünden sonra onunla diriltiriz. İşte, insanların dirilişi de böyle olacaktır.”¹¹⁷

11. “لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا وَنُسْقِيہُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا” “Onunla ölü toprağı diriltir, yine onunla yarattığımız birçok hayvan ve insanı sularız.”¹¹⁸

12. “رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا , كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ” “(Bütün bunları) kullara rızık olsun diye (yaratmaktayız). Onunla ölü bir beldeye hayat vermekteyiz. İşte yeniden dirilme de böyledir.”¹¹⁹

Beled sûresindeki bu âyet-i kerîmede zikredilmekte olan kase m bağlamında önemli bir hususa dikkat edilmelidir. Yüce Allah bu şehre yemin etmekle beraber insanoğlunun sonradan yaratılmış herhangi bir varlık üzerine yemin etmesi doğru değildir. Zira mahlûkât üzerine yemin etmek insana yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v): “مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ” “Kim Allah’ın dışında bir şeye yemin ederse ya küfür ya da şirk içerisine girmiştir.”¹²⁰ buyurmuştur. Yine bir başka hadîs-i

¹¹² A’raf, 7/58.

¹¹³ Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 143.

¹¹⁴ Zuhruf, 43/11.

¹¹⁵ Bakara, 2/126.

¹¹⁶ Nahl, 16/7.

¹¹⁷ Fâtır, 35/9.

¹¹⁸ Furkân, 25/49.

¹¹⁹ Kâf, 50/11.

¹²⁰ Ahmed bin Hanbel, II, s. 34; Tirmizî, en-Nüzûr ve’l-Eymân, s. 1535.

şerîfte ise: “مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ” “Yeminedecek olan kimse ya Allah adına yemin etsin ya da (hiç yemin etmesin) sussun.”¹²¹ buyurulmaktadır. Bu sebeple insanın Allah’tan başkası adına yemin etmesi câiz değildir.

2.1.4. “وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَيْدِ”

“Ve Ente” İfadesi (وَأَنْتَ)

Âyet-i kerîmenin başında yer alan vâv harfi, vâv-ı hâliyye veya vâv-ı i’tirâdiyyedir. “وَأَنْتَ” ifâdesi ise âyet-i kerîmede mübtedâ konumundadır ve irabda ref mahallindedir. Bu kelimenin âyet-i kerîmenin başında yer almasının sebebi ise âyette ifâde edilen helâl kılınma vasfının yalnızca Hz. Peygamber’e (s.a.v.) has bir durum olduğuna işâret etmek içindir.¹²²

1.1.5. “وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَيْدِ”

“Hill” İfadesi (حَلٌّ)

Hill kelimesi, “حَلٌّ يَجَلُّ جَلًّا وَحَلَالًا” kökünden mastardır ve mübtedânın haberi konumundadır. Harâm, harem, ihrâm lafızlarının karşılığı olarak helâl gibi mastar ve mastarla isimlendirme kabîlinden sıfat ve/veya isim olarak kullanılmaktadır.¹²³ *Harâm olmayıp helâl olmak, helâl olan şey, Mekke’de harem bölgesinden dışarıda kalan yer, o helâl yerde bulunmak, ihrâmdan çıkmak veya ihrâmdan çıkan kimse ve yeminin sorumluluğundan çıkmak* manalarına gelmektedir. Aynı zamanda *bir şeyin üzerine inmek, konmak* manasına gelebildiği de söylenmiştir.¹²⁴

Yüce Allah bu âyet-i kerîmede peygamberi Hz. Muhammed’i (s.a.v) tesellî etmektedir, bu nedenle burada onu zikretmekte, onun Mekke şehrinde kalmasından ve durmasından söz etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.v.) orada bulunması,

¹²¹ Buhâri, Şehâdât, 2679; Müslim, İman, 1646.

¹²² Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 346.

¹²³ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-344 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fî Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-429 ; Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 347.

¹²⁴ Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, 251.

Mekke'ye bir kat daha saygınlık kazandırmakta ve şeref bahşetmektedir.¹²⁵ Âyet-i kerîmede zikredilen bu ifâdeler gerçekten derin anlam gücüne sahip olan lafızlardır. Zira câhiliye devrinde Müşrikler bu evin saygınlığını çığnıyorlar, Hz. Peygamberi (s.a.v.) ve orada bulunan Müslümanları incitiyorlardı. Yüce Allah, Mekke şehrine ve orada ikâmet etmekte olan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yemin edince, o şehrin yücelik ve saygınlığı üstüne bir saygınlık elbisesi daha giydiriyor demektir.¹²⁶ Bu durumda bu evin hizmetkârları olduklarını, Hz. İsmail (a.s) peygamberin çocukları olduklarını ve Hz. İbrahim (a.s) peygamberin dini üzere yaşadıklarını iddia eden müşriklerin durumunun her yönden yanlış ve çirkin olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.¹²⁷

Yüce Allah insanın sıkıntılar içinde yaratılmış olduğunu ve dolayısıyla Rabbine doğru yükselmek için bu âlemde sıkıntılara göğüs germesi gerektiğini vurgulu bir şekilde açıklamak için burada bu beldeye ve bundan sonraki âyet-i kerîmede de “vâv” atıf harfî ile bu âyete bağlanan baba ve oğula yemin etmiştir ki bu, aslında onların Rabbine yapılmış bir yemindir.¹²⁸

Bununla birlikte önceki Fecr sûresinde zikredilen “Leyâl-i aşr” yani on gece, Zilhicce'nin ilk on gecesi; “şef” ve vetr” yani çift ve tek de Hac günleri olan Bayram ve Arefe olduğuna göre burada haccın ifâ edildiği kutsal beldeye yemin edilmesindeki münâsebet açıktır.¹²⁹ Fakat şu da dikkate değer bir husustur ki bu yeminin ucu açık bırakılmamış, hâl cümlesi veya ara cümle olan itirâz cümlesi ile anlamı sınırlandırılmış ve hemen ardından şu cümle zikredilmiştir: “وَإِنَّتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ” “Sen hıll iken bu beldede”, başka bir deyişle burada bulunurken veya “bu beldeye hıll iken”, buradan çıkıp da sonra fetih ile buraya gireceğin zaman, yâhut “sen ki hılsın bu beldede”, harem-i âmin olan bu beldede senin hakkına hürmet edilmiyor, burada bir ava bile saldırılmazken sana saldırı helâl addediliyor, dolayısıyla sen o sıkıntılara göğüs ger. Çünkü insan sıkıntı içinde yaratılmıştır. Yâhut, “sen bu beldede bir an için hıll hâlinde olacaksın”, o vakit dilediğini

¹²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, 128. ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 180.

¹²⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 143 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 440 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 521.

¹²⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 134.

¹²⁸ Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 529.

¹²⁹ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 603 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 180.

yapmak sana helâl olacak, o haldeki bu beldeye kalem ederim ey Muhammed! (s.a.v).¹³⁰ Müfessirlere göre âyet-i kerîmede yer alan “جَلَّ” kelimesi bütün bu manaları ifâde etmektedir.¹³¹

Yukarıda zikrettiğimiz bilgiler ışığında “جَلَّ” kelimesinin ifâde ettiği bu manaları detaylı bir şekilde ele alalım. Bu mana vecihleri şöyledir:

a) Birinci vecih istikbâl mânâsı ifâde etmektedir. “Ey Habîbim! Gelecek bir zamanda sen oraya yani Mekke’ye gireceksin. O zaman her şey sana mübâh ve helâl olacak.” demektir.¹³² Çünkü Mekke’nin fethi günü Mekke içerisinde savaşmak ve adam öldürmek Hz. Peygamber’e (s.a.v.) helâl kılınmıştır. Hatta Abdulzâ b. Hatal denilen kişi Kâ’be’nin örtüsüne sarılmış olmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) onun öldürülmesini emretmiştir.¹³³ Yine Mikyâs b. Subâbe el-Kinânî gibi bazı kimseler de fetih günü öldürülenler arasındadır. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) o kadar büyük bir serbestiyet ve değer bahsetmiştir ki Hz. Âdem’den (a.s.) kıyâmete kadar hiç kimseye vermediği ruhsatı ve mertebeyi rasûlüne vermiştir. Buna rağmen fetih günü Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebû Süfyan’ın hânesine girenleri ve kapılarını kapatıp içeriye çekilenleri af buyurmuştur.¹³⁴

Yüce Allah haram beldeye yemîni, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) oraya girmesi ile kayıtlamıştır. Bunda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) fazîletinin büyüklüğünü gösterme amacı vardır.¹³⁵ Bununla birlikte hill kelimesinin, bir yere inmek manasına gelen hulûl kökünden türetilmiş bir sıfat olduğunu söyleyenler olmuş ve bu kökten sıfat türetilirken hill “جَلَّ” değil hâl “حَالَّ” denildiği ileri sürülmüş ise de Âlûsî, bu iddianın araştırma azlığından kaynaklandığını söylemiştir.¹³⁶ Bununla beraber hulûlden maksat, sadece Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Mekke’de kalmasından ibaret olmamalıdır. Zira öyle olsaydı, “hill” lafzına gerek kalmadan “وَأَنْتَ فِي هَذَا الْبَلَدِ” “sen bu beldede iken” denilmesi yeterli olurdu. O halde amaç, bununla birlikte bilhassa oradan hicret edip de daha sonra fetih ile

¹³⁰ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 134.

¹³¹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 338-344 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

¹³² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203.

¹³³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 131.

¹³⁴ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 346.

¹³⁵ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, II, s. 604.

¹³⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 134.

oraya gireceği duruma da işaret edilmesidir.¹³⁷ Bu sûretle hem oradan çıkmaya sebep olacak sıkıntılara katlanmak gerektiğine dikkat çekmek, hem de “إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ” “لُرَأْدَكَ إِلَى مَعَادٍ” “Kuşkusuz sana o Kur’ân’ı farz kılan, elbette seni dönülecek yere döndürecektir.”¹³⁸ buyurulduğu üzere güzel bir dönüş yerine döndürülüp o beldeye serbest olarak geleceği vaadi ile bir müjde ve tesellî manası içermektedir.¹³⁹ İbni Abbas (r.a.) bu âyet-i kerîmenin tefsirinde şöyle demiştir: “Ey Muhammed! (s.a.v.) bu beldeye savaş ancak sana bir an için helâl olacak, fakat senden başkasına helâl olmayacak.”¹⁴⁰ Mücâhid de demiştir ki: “Yüce Allah Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gündüzün bir saatinde bu beldeyi helâl kıldı. ‘Orada her ne yaparsan yap, sana helâldir, sorguya çekilmeyeceksin.’ buyurdu.”¹⁴¹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı zaman Mekke’yi harâm kılmıştır ve orası kıyâmete kadar beled-i harâm olarak kalacaktır. Bu belde benden önce kimseye helâl kılınmamıştır ve benden sonra da kimseye helâl kılınmayacaktır. Bana da gündüz vakti bir saat helâl kılınmıştır.”¹⁴² buyurmaktadır. Şu halde Mekke’de muhârebe etmesine izin verilmesi Hz. Peygamber’e (s.a.v.) özel bir durumdur. Zira tarihin hiçbir döneminde hiçbir fert, bu derece bir müsâadeye nâil olmamıştır.¹⁴³

Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke’nin fetih günü Ebu Berze Saîd b. Harbî el-Eslemî’ye Abduluzza b. Hatal’ın boynunu vurmasını emretmişti. İbni Hatal, Kâbe’nin örtüsüne gizlenmiş olduğu bir sırada öldürüldü. Bu kimseye Kureyşliler “iki kalpli” derlerdi.¹⁴⁴ Müslüman olduğunu beyân etmiş ve kendisine zekat toplama görevi verilmişti. Ancak o, zekat mallarını da alarak Mekke’ye kaçtı. Sonra dinden çıkıp mürted oldu.¹⁴⁵ İslâm ve müslümanlar aleyhinde kötü işler yapmaya başladı. İşte Hz.

¹³⁷ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

¹³⁸ Kasas, 28/85.

¹³⁹ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 348.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 124 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 182.

¹⁴¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 135.

¹⁴² Buhârî, İlim, 39, Cenaiz, 76, Sayd, 9, 10, Büyü’, 28, Lukata, 7, Cizye, 22, Meğazi, 53, Diyat, 8, ; Müslim, Hac, 445, 447, 448 ; Ebu Davud, Menasik, 89, ; Nesai, Hac, 110, 120 ; Tirmizi, Hac, 1, ; İbn Mace, Menasik, 103. Ahmed bin Hanbel, I, 253,259, 316, 348, II, s. 238.

¹⁴³ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, 145. ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, 443. ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, 525.

¹⁴⁴ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

¹⁴⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 137 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 181.

Peygamber (s.a.v.) o zaman, bu durumdaki üç-dört kişinin daha öldürülmesini emretmiş ve o güne kadar ömrünü kendisiyle savaş ve düşmanlıkla geçiren öldürülmeye müstehak birçok kimseyi ise affetmiştir. Hak ile bâtulı ayıran bu büyük fetihde bütün öldürülenler böylece birkaç kişiden ibâret kalarak fetih genel bir rahmetle sonuçlanmıştır.¹⁴⁶

Bu mana nazara alınarak düşünülecek olursa âyet-i kerîmede, gelecek zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eliyle Mekke'nin fethedileceği va'dedilmektedir. Bu cihetle âyet, Kur'ân'ı Kerîm'in gelecekte haber verdiği mucizelerinden birisidir. Bununla beraber âyet-i kerîmede وَأَنْتَ "sen" zamirinin önce zikredilmesi, bu helâl olma durumun sadece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) has olduğunu göstermek içindir.¹⁴⁷ جَلِّ'daki tenvin de azlık ifade etmekte ve helallik müddetini sınırlamaktadır. Bu sürenin bir saat olduğu söylenmiştir.¹⁴⁸ Bununla beraber bu cümlede بِهَذَا الْبَلَدِ ifadesinin tekrar edilip de bunun yerine bir zamir kullanılmaması, bu beldeye ayrıca bir kutsiyet, hürmet ve saygınlık ifâdesi katmak veya Hz. Peygamber'in (s.a.v.) orada bulunması hâlinde bu beldenin yeni bir özellik kazanacağına işâret etmek içindir.¹⁴⁹

Âyet-i kerîmenin istikbâl manası ifâde etmesinin örneği, Allah kelâmı olan Kur'ân'ı Kerîm'de çoktur. Meselâ; "إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ" "Sen elbette öleceksin, onlar da elbette ölecekler."¹⁵⁰ âyet-i kerîmesi de istikbâl manası ifâde etmektedir.¹⁵¹ İnsanoğlunun gelecekte karşılaşacağı durumlar ve olaylar Allah Teâlâ için şu anda müşâhede edilen hâdiselerdir. Zira O, zaman mefhûmundan münezzehtir. Bu yüzden Allah Teâlâ rasûlüne, Mekke'yi fethedeceği müjdesini vermekte ve fetihden sonra orada yapacaklarının yanlış olmadığını ve kendisinin bunlardan râzı olduğunu ifâde buyurmaktadır.¹⁵² Yüce Allah bunu ifâde buyururken aynı zamanda rasûlünün ismet sıfatını vurgulamakta ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dâima kendisinin gözetiminde olduğuna da muhatapların dikkatlerini çekmiş olmaktadır.¹⁵³

¹⁴⁶ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 346.

¹⁴⁷ Semîn Halebî, *ed-Dürü'l-Masîn*, VI, s. 530.

¹⁴⁸ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 604.

¹⁴⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 135.

¹⁵⁰ Zümer, 39/30.

¹⁵¹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 339.

¹⁵² Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 604.

¹⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 137 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 181.

Bu manaya göre âyet, yemin cümlesi olan birinci âyet-i kerîme ile yemin cümlesinin cevâbı niteliğinde olan dördüncü âyet-i kerîme arasında yer alan bir itirâz cümlesidir (cümle-i mu'terida). Âyetin başındaki “و” harfi de vâv-ı i'tirâdiyyedir.¹⁵⁴ Buna göre âyet-i kerîmede, “Muhakkak ki sen bu beldeyi fethedeceksin ve orada serbest olacaksın. Ancak biz insanı bir meşakkatle yarattık ve sen de bundan berî değilsin. Bu süreçte birtakım zorluklara tahammül edip katlanacaksın.” denilmektedir.¹⁵⁵

b) İkinci vecihte yer alan görüşe göre Yüce Allah “Sen orada ikâmet etmekte sin ve orası senin memleketindir, yurdundur.” buyurmaktadır. Burada “حَالٌ” kelimesi “حَالٌ” manasında bir sıfattır. İsim cümlesinin başındaki “و” harfi de vâv-ı hâliyyedir. Buna göre isim cümlesi, aynı zamanda hâl cümlesidir. Âyetteki hâl cümlesi âmilini kayıt altına almaktadır. Yani Yüce Allah, kasemi rasûlünün orada ikâmet etmesiyle mukayyed hâle getirmektedir.¹⁵⁶ Şu hâlde mana, “Yemin edilmeye en lâıyık olan sensin. Sen varken başka bir şeye yemin etmem. Sen orada mukîm olduğun müddetçe ancak ben bu beldeye kasem ederim.” şeklinde olmaktadır.¹⁵⁷

Allah Teâlâ, hürmetve değerinin büyüklüğüne rağmen bu kadar çok meşakkat ve eziyete maruz kalan rasûlünün yaşadığı şehir olan Mekke'ye kasem etmekle Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tesellî etmekte ve ona sabrı tavsiye etmektedir.¹⁵⁸ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke'de ikâmet etmesi onun şeref-i zâtîsi üzerine bir kat daha şeref bahşettiği için Allah Teâlâ, Mekke'nin yemin edilmeye lâıyık olduğunu râsulünün orada ikâmet etmesiyle tekid etmiştir.¹⁵⁹ Çünkü mekânın şerefî, içerisinde yaşayan zâtın şerefiyledir.¹⁶⁰

c) Üçüncü vecihteki manaya göre âyet-i kerîmede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Bana nankörlük ederek harâm irtikâb eden, zinâ yapan, fâiz yiyen, kumar oynayan, içki içen müşrikler gibi, sana harâm olan fiilleri sen bu belde

¹⁵⁴ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 347.

¹⁵⁵ Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 530.

¹⁵⁶ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 605.

¹⁵⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 135.

¹⁵⁸ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 607.

¹⁵⁹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

¹⁶⁰ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 607 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 445 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 527 ; Fahrudîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 182 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203.

işlemedin. Bu beldenin hürmet ve kutsiyetine saygısızlık etmedin. Hürmeti büyük ve senin de hürmetini idrâk ettiğin bu beldeye yemin ederim ki senin orada mukîm olman oranın kıymetini daha da artırmaktadır.”¹⁶¹

Buna göre Allah Teâlâ, müşriklerin beled-i harâm olan Mekke’ye karşı yaptıkları saygısızlıkları öne çıkarıp rasûlünün bu çirkinliklerin içerisinde olmadığını belirterek onu temize çıkarmakta ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) böylece tertemiz bir vaziyette bulunduğu bir şehre kasem etmektedir. Burada da yine Hz. Peygamber’e (s.a.v) bir övgü ve senâ vardır. Bununla beraber âyet-i kerîme burada yine hâl cümlesidir.¹⁶²

d) Dördüncü veçhi ifade eden mana şöyledir: “وَأَنْتَ جَلَّ بِهَذَا الْبَلَدِ” “Onlar Mekke’yi harâm ve kutsal sayıyorlar. Orada avlanmayı, oranın ağacını kesmeyi, çiçeğini koparmayı harâm addediyorlar. Ancak sana ve arkadaşlarına her türlü eziyeti, işkenceyi, ezâ ve cefâyı revâ görüyorlar. Hatta seni öldürmeyi ve oradan çıkarmayı dahî helâl addediyorlar. Bu durumda ben bu beldeye kasem etmem.”¹⁶³

Âyet-i kerîme, bu anlama göre yine ilk vecihte olduğu gibi itiraz cümlesi olmaktadır. Nitekim kasem cümlesi, nihâyetinde insanın zorluk ve sıkıntılarla kuşatılmış bir vaziyette yaratıldığını ifade eden dördüncü âyet-i kerîmeye râcidir. İkinci âyet de bu ikisi arasında yani kasem cümlesi ile cevâbu’l-kasem arasında yer alan bir ara cümle/itirâz cümlesidir.¹⁶⁴

2.1.4. “وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ”

“Vâlid” ve “Mâ Veled” İfadeleri (مَا وَلَدَ / وَالِد)

Vâlid lügatte; *doğurmak, meydana getirmek ve ortaya çıkarmak* gibi anlamlara gelen “وَلَدَ يَلِدُ وِلَادَةً وَّوَلَادًا فَهُوَ وَالِدٌ وَالْمَفْعُولُ مَوْلُودٌ” kökünden türemiş olan ism-i fâildir.¹⁶⁵

Doğurma olayına vesile olan her şeye denilmekle birlikte Kur’ân lügatına ve genel örfe

¹⁶¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138. ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 182.

¹⁶² Âlûsî, *Râhu’l-Meânî*, XXX, s. 135.

¹⁶³ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 347.

¹⁶⁴ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fî Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

¹⁶⁵ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fî’l-Luğa*, s. 1105.

göre sadece babaya söylenmektedir. “و”, tercih edilen görüşe göre atif harfidir ve önceki âyet-i kerîmede zikredilen “البلد” kelimesine ma’tûftur. Diğer bir görüşe göre ise kase m harfidir.¹⁶⁶ “ما” lafzı, ism-i mevsûldür, “وَلَدٌ” ise geçmiş zaman kipinde bir fiildir. Sıla cümlesi konumundadır. Âid zamiri ise mahzûftur. Cümlenin aslı “وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَهُ” şeklindedir. Burada zikredilen vâlid, baba; mâ veled ise doğmasına vesile olduğu soyu, çocuğu ve/veya zürriyetidir.¹⁶⁷

Bu iki kelime ile ilgili olarak tefsircilerden birkaç îzâh şekli nakledilmiştir:

a) Vâlid, Hz. Âdem (a.s); (وَمَا وَلَدٌ) mâ veled, onun soyudur.¹⁶⁸ Bunlara kase m edilmiştir. Çünkü insanoğlu, yeryüzünde Allah’ın yarattığı en harikulâde varlıktır. Açıklama, konuşma, yönetme ve ilim elde etme gibi birçok özellik insana verilmiş; Allah’ın davetini tebliğ eden peygamberler ve dîninin yardımcıları insanlar içerisinden çıkarılmıştır.¹⁶⁹ Yeryüzündeki mahlûkâtın hepsi insanlar için yaratılmıştır. Hz. Âdem’e (a.s) birtakım isimler öğretilmiş, meleklerin kendisine secde etmeleri emredilmiş ve insanoğlu hakkında “وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ” “Andolsun biz Âdem oğullarını şerefli kıldık”¹⁷⁰ buyurulmuştur. Bu sûretle insan türünün, iyi-kötü ve/veya mü’min-kâfir ayırt etmeksizin hepsine yemin edilmiş demektir. Çünkü ilk yaratılış bakımından hepsi aynıdır.¹⁷¹

İnsanoğlu, diğer bütün mahlûkâta karşı üstün yaratılmıştır. Allah katında mü’min insan, meleklerden de şerefli dir. Meleklerle şehvetsiz akıl, hayvanlara akılsız şehvet, insanlara ise akıl ve şehvet birlikte verilmiştir. İnsanın diğer varlıklara olan üstünlüğü hem cismânî hem de rûhânîdir. Cismânî üstünlükte Müslüman ve kâfir eşittir. Ruhânî üstünlük ise, peygamberlere, velîlere ve mü’min kullara has olarak farklılıklar arz etmektedir.¹⁷²

¹⁶⁶ Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 608.

¹⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 447 ; Semîn Halebî, *ed-Dürru’l-Masûn*, VI, s. 527.

¹⁶⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 139.

¹⁶⁹ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 136 ; Fahrüddîn er-Râzî, Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ, *Mefâtihu’l-Ğayb*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2004, XVII, s. 182.

¹⁷⁰ İsrâ, 17/70.

¹⁷¹ Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 608 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, 447 ; Semîn Halebî, *ed-Dürru’l-Masûn*, VI, s. 527 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 341.

¹⁷² Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 349.

Bununla birlikte âyet-i kerîmedeki kasemin, Hz. Âdem (a.s) ile sadece onun sâlihlerden olan neslini kapsadığı ileri sürülmüştür.¹⁷³ Çünkü bu görüşü savunanlara göre sâlih olmayanlar Hz. Âdem'in çocukları değildirler ve hayvan hükmündedirler. Zira onlar hakkında “إِنَّ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ” “Onlar ancak hayvan gibidirler. Hatta yolca daha da şaşkın ve sapıktırlar.”¹⁷⁴ buyurulmuştur. Bundan dolayı yemînin kâfir ve fâcirleri kapsıyor olması zor bir ihtimal olarak görülmüştür.

b) Vâlid Hz. İbrâhim (a.s), (وَمَا وَدَّ) mâ veled Hz. İsmâil (a.s) ve/veya Hz. Peygamber (s.a.v) ya da Vâlid Hz. İbrâhim (a.s) ve Hz. İsmâil (a.s), (وَمَا وَدَّ) mâ veled ise Hz. Peygamber (s.a.v)'dir.¹⁷⁵ Önce Mekke şehrine kasem edilip ardından “أَنْتَ حَلٌّ” buyurulması bu anlama işaret etmektedir. Zira orası, Hz. İbrâhim'in (a.s) inşâ ve imâr ettiği, oğlu İsmâil'in (a.s) gelişip büyüdüğü ve soyundan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dünyaya geldiği yerdir.¹⁷⁶

Âyet-i kerîmede akıllı canlılar için kullanılan “مَنْ” yerine daha mübhem ve genel bir ifade olan “مَا” ism-i mevsûlü kullanılmıştır. Burada “وَمَنْ وَدَّ” denmeyip de “وَمَا وَدَّ” denilmesinin sebebi, “وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَيْهَا” “Göğe ve onu binâ eden şeye yemîn olsun.”¹⁷⁷ ve “وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ” “Allah onun doğurduğu şeyi daha iyi bilir.”¹⁷⁸ âyetlerinde olduğu gibi manayı güçlendirmek ve ta'zîm içindir.¹⁷⁹ “مَا” aynı zamanda bir hayret manası îmâ etmektedir. Bu itibarla âyet-i kerîme, “acâyip bir çocuk/nesil” anlamını da ifâde etmektedir.¹⁸⁰

c) Vâlid Hz. İbrâhim (a.s), (وَمَا وَدَّ) mâ veled ise onun soyundan gelen bütün neslidir.¹⁸¹ Fakat “قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ” “İbrâhim: ‘Soyumdan da (önderler yap yâ Rabbi!).’ dedi. Allah da: ‘Benim ahdim, zâlim olanlara erişmez (onları içermez).’ buyurdu.”¹⁸² âyet-i kerîmesi, zâlim/kâfir kimseleri ilâhî ahdin dışında bırakmıştır. Bu

¹⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 134.

¹⁷⁴ Furkan, 25/44.

¹⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 134 ; Fahrüddîn er-Râzî, Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, XVII, s. 182.

¹⁷⁶ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XXX, s. 136.

¹⁷⁷ Şems, 91/5.

¹⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/36.

¹⁷⁹ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 349.

¹⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 341.

¹⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 134.

¹⁸² Bakara, 2/124.

sebeple burada da anlamı mü'minlere tahsis etmek gerekir. Nitekim “كَمَا صَلَّيْتَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ” “وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ”¹⁸³ duâsı da aynı şekilde yalnızca mü'minleri kapsamaktadır. Bir kısım müfessirler bu durumu özellikle belirtmişlerdir.¹⁸⁴

d) Vâlid Hz. Peygamber (s.a.v.), mâ veled ise O'nun (s.a.v.) ümmeti olması da ihtimal dâhilindedir.¹⁸⁵ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): “إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْوَالِدِ أَعْلَمُكُمْ” “Ben sizin için öğretici bir baba mesâbesindeyim.”¹⁸⁶ buyurmaktadır. Buna göre Yüce Allah sırasıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğduğu şehre, şahsına ve ümmetine kasem etmiştir.

e) İbni Abbas'a (r.a) nispet edilen bir rivâyette ise şöyle denilmiştir: “Âyette kastedilen anlam, her baba ve çocuğudur.”¹⁸⁷ Buna, gerek sâlih olanlardan ve gerek sâlih olmayanlardan her baba ve çocuğu dâhil olduğuna göre bu mananın kapsamı çok daha geniştir. “وَمَا وَكَّدَ” ifadesini en güzel şekilde açıklayan anlam da budur.¹⁸⁸ İbni Cerîr et-Taberî: “Doğru olan mana budur” demiştir.¹⁸⁹ Râzî der ki: “Bu mana uygundur. Çünkü bu sözün içinde bütün yaratılmışlara hürmet ve saygı vardır.”¹⁹⁰ Âyet-i kerîmenin, doğum ve üreme hadisesinin gerçekleştiği bütün canlı varlıkları içine alan en kapsayıcı yorumu bu olmalıdır. Çünkü Yüce Allah, baba ve oğul üstüne yemin ederek, dikkatlerimizi birçok hikmetlere çekmektedir.¹⁹¹ Dünyaya geliş aşamalarından doğup çoğalma merhalelerinin ne kadar önemli olduğuna, onda saklı olan sonsuz hikmetlere, yaratma sanatının mükemmelliğine, hem yeni doğan yavrunun hem de onun doğmasına vesile olan anne ve babanın ne kadar zorlu süreçlerden geçtiklerine ve bu uğurda nelere

¹⁸³ Buhari, Enbiya, 10; Müslim, Salât, 65, 66, 69; Nesai, Sehv, 49, 50, 54; İbni Mace, İkamet, 25.

¹⁸⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, Azim Yayınları, İstanbul, 2001, IX, s. 217.

¹⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 447 ; Semîn Halebî, *ed-Dürru'l-Masûn*, VI, s. 527.

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd, Tahâret, 8; İbni Mâce, Tahâret, 313.

¹⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 135.

¹⁸⁸ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, II, s. 608 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 182.

¹⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 135.

¹⁹⁰ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 182.

¹⁹¹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

katlandıklarına dikkatlerimizi çekmektedir.¹⁹² Esasen bu durum sadece insan ve hayvanlar için değil bitkiler için dahi geçerlidir.

f) Vâlid her doğuran, (وَمَا وُلْدًا) mâ veled ise her doğurmamış olan ya da doğuramayan demektir. Bu, iki şekilde anlaşılabilir. Birincisi; Kendisi doğmuş fakat cinsi ve/veya türü itibariyle doğurma özelliği de olduğu halde doğurmamış demek olur ki, bu mana “وَمَوْلُودٌ غَيْرُ” (doğmuş, fakat doğurmamış) meâlinde olur. Çünkü doğurmamış olsa bile doğurganlık vasfı taşıyan her canlı, vâlid lafzının kapsamı içerisindedir.¹⁹³

İkincisi ise مَا'nın olumsuzluk مَا'sı olmasıdır. Bu anlam da “her doğuran ve doğurmayan” bütün mahlûkâtı kapsar. Ancak burada bu iki anlamın birbirine bağlanması için “وَوَالِدٍ وَالَّذِي مَا وُلْدًا” “doğuran ve doğurmayan” manasını ifade eden, aslında var olduğu halde zikredilmeyerek hafzedilmiş bir mevsûlün olduğunu belirtmek gerekir. Ancak Basralı dil bilimcileri nahiv ilmi açısından mevsûlün bu şekilde hafzedilmesini câiz görmedikleri için bu anlam zayıf kabul edilmiştir.¹⁹⁴

2.1.5. “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ”

“Lekad” İfadesi (لَقَدْ)

Âyet-i kerîmedeki “لَقَدْ” lafzı harf-i tahkiktir, başka bir deyişle manayı güçlendirmek için kullanılmıştır.¹⁹⁵ Harf-i tahkîkin görevlerinden birisi de geçmiş zamanda yaşanmış bir hâdiseyi şimdiki zamana yaklaştırmasıdır. Kur’ân’ı Kerîm’de “لَقَدْ” lafzı çoğunlukla başında lâm harfi olmaksızın kullanılmıştır. Kur’ân’da bunun örnekleri çoktur. Beled sûresindeki bu âyet-i kerîmede ise “لَقَدْ” lafzının başında yer alan lâm harfi, kasem âyeti olan birinci âyet-i kerîmenin cevâbı (cevâbu’l-kasem) olmasından dolayı getirilmiştir. Arap dili kuralları açısından, yemînin cevâbı niteliğinde olan cümlelerde

¹⁹² Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 608 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 447 ; Semîn Halebî, *ed-Dürü’l-Masûn*, VI, s. 528 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 184 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1204.

¹⁹³ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 217 ; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138.

¹⁹⁴ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fî Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436 ; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 218.

¹⁹⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 150 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 448 ; Semîn Halebî, *ed-Dürü’l-Masûn*, VI, s. 528 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 609.

ta'rifu'l-ahddır. Âyet-i kerîmede kendisinden söz edilen bu kişi ise, câhiliye döneminde güç ve kuvvetiyle tanınan Ebu'l-Eşed'dir.²⁰⁰

2.1.8. "لقد خلقنا الإنسان في كبد"

"Kebed" İfadesi (كَبَد)

Kebed kelimesi "كَبَدَ يَكْبُدُ كَبْدًا" fiil kökünden türemiş bir mastar olup lügatte *acı, dert, tasa, sıkıntı ve zorluk* anlamlarına gelmektedir.²⁰¹ "في كبد" ifadesi, önce zikredilen "خلقنا" fiiline müteallık olan câr ve mecrûr konumundadır. Kebed aslında, bir kimsenin ciğeri ağrıdığı zaman söylenen كَبَدَ الرَّجُلُ كَبْدًا sözünden gelmektedir. Ciğeri ağrıyan adama فَهُوَ أَكْبَدُ denilir.²⁰² Daha sonra kelimenin anlamı genişletilerek her yorgunluk ve meşakkat için kullanılagelmiştir. Sıkıntılara karşı koymak anlamında kullanılan "مكابد" sözcüğü de bu kelimedenden türemiştir. *Helak etti, yok etti* anlamında kullanılan "كَبَدَهُ" fiilinin aslı "كَبَدَهُ" dur ve *ciğerine sapladı, ciğerini dağladı* anlamına gelmektedir.²⁰³ Nitekim bir Arap şâirinin beytinde şöyle denmektedir:

"لِي ابْنُ عَمٍّ لَوْ أَنَّ النَّاسَ فِي كَبِدٍ   لظَلَّ مُحْتَجِرًا بِالنَّبْلِ يَرْمِينِي"

Benim bir amcaoğlum var ki insanlar sıkıntı ve zorluk içinde oldukları zaman,

*Beni ok ile vurmak için hazırlanmış vaziyettedir.*²⁰⁴

Bazı Arap dil bilimcileri ise "kebed" sözcüğünün aslında şiddet manasında olduğunu ifade etmişlerdir. "تَكَبَّدَ اللَّيْنُ" sözü bu anlamdadır ve *süt veya yoğurt koyulaştı,*

²⁰⁰ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 350 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 608 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 447 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 528 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 184 ;

²⁰¹ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 695 ; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, s. 375.

²⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203.

²⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203.

²⁰⁴ *el-Mufaddaliyyât*, Dâru's-Sâdır, Beyrut, 1991, s. 326. ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 468 ; Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbas Şihâbuddîn Ahmed bin Yusuf bin İbrahim, *ed-Dürri'l-Masûn fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, VI, s. 525 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 42.

katılaştı demektir.²⁰⁵ Burada zikredilen iki görüş arasındaki fark şudur: Birincisinde “kebed” ismi önce ciğere verilmiş, sonra bundan şiddet ve sıkıntı manası türetilmiş; ikincisinde ise lafız önce şiddet ve koyuluk için kullanılmış, sonra ondan uzvun (ciğer) ismi türetilmiştir. Bununla beraber ciğer anlamına gelen “kebid” lafzı da bu manadan gelmektedir. Çünkü ciğer, katılaştı ve sertleşmiş bir kandır.²⁰⁶

Kebed; *doğruluk* ve *düzensizlik* anlamına da gelmektedir.²⁰⁷ Bu da ciğerin vücutta dikey bir vaziyette vücudun orta kısmında bulunuyor oluşundan ve “كَبِدُ السَّمَاءِ” (göğün merkezi, ortası) tabirinden düşünülüp serdedilmiştir.²⁰⁸ Bu görüş de yine Abdullah bin Abbas tarafından bize intikâl ettirilmiştir. İbni Abbas şöyle der: “في كَبِدٍ” ifadesi; insanın dışındaki diğer canlılar baş aşağı yürürken, insanın yukarı doğru, düzensiz ve dik olarak yaratıldığını ortaya koyar. Bu bir nevi, insana yaratılış nimetinin hatırlatılmasıdır.”²⁰⁹ Burada kastedilen mana, insanın diğer canlılar gibi sürünmeyip belinin doğruluğu, dikey bir vaziyette duruyor olması, gidişindeki doğruluk ve manevî olarak yükselme kabiliyetidir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de de “الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى” “yaratı ve düzensizleştirdi”²¹⁰ ifadesiyle Allah’ın insanı diğer canlılardan farklı olarak dik ve düzensiz bir şekilde yarattığı belirtilmektedir. Ancak bütün bu izahata rağmen bazı müfessirler “كَبِدٍ” kelimesinden bu anlamı çıkarmanın bir zorlamadan ibaret olduğunu ifade etmişlerdir.²¹¹

Kebed aynı zamanda; *insanın yaratılışının şiddet ve kuvvetidir*.²¹² Yüce yaratıcının insanı güç ve kudretiyle kuvvetlendirip bedenine bir enerji verilmek sûretiyle kan dolaşımının hızlandırılması ve böylelikle insana bahşedilen kuvvet ile neslin devam etmesidir. Bu kuvvetlenme anlamı aslında, fizyolojik olarak meninin ana rahminde pıhtılaşarak donduğu ve embriyoya dönüştüğü, insanın ana rahmindeki ilk yaratılış evresini ifade etmektedir.

²⁰⁵ Zebîdi, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

²⁰⁶ İbni Kayyim el-Cevziyye, *Bedâiu’t-Tefsîr*, IV, s. 515.

²⁰⁷ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 695 ; Zebîdi, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

²⁰⁸ İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375 ; Zebîdi, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480.

²⁰⁹ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 467 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 524.

²¹⁰ A’lâ, 87/2.

²¹¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 139.

²¹² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138 ; Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 695 ; Zebîdi, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

Kebed kelimesinin bir anlamı da; *sağlam, muhkem ve güçlü bir şekilde yaratılmış olmak* şeklinde açıklanmıştır.²¹³ Nitekim bir Arap şiirinde, bu manayı ifade eder mâhiyette şöyle denmektedir:

يَا عَيْنُ هَلَا بَكَيْتِ أَرْبَدَ إِدْ قَمْنَا وَ قَامَ الْخُصُومُ فِي كَيْدِ

Ey göz! Biz ve düşmanlar sapasağlam halde kalktığımızda,

*Sinirinden rengin atsaydı ve ağlasaydın ya!*²¹⁴

İnsanoğlu hayata bir anda kolaylıkla gelmiş olmadığı gibi kolaylıkla geçip gidecek de değildir. O, şiddetli bir sıkıntı ile kuşatılmış olarak ve ilâhî yardım ile halden hâle o sıkıntılar içerisinde geçirilerek yaratılmış, hayat sahnesine çıkarılmış ve bu şekilde insan olmuştur.²¹⁵ Buradan da anlıyoruz ki; sıkıntı ve meşakkat içinden geçerek insanlık pâyesine erişmek, insanın yaratılışının ayrılmayan bir vasfı ve yaratıcının bir kanunudur. İnsan aslında aciz ve güçsüz iken, yüce yaratıcısına şükür gerektiren büyük bir ihsanına mazhar olmuştur.²¹⁶

O halde insan, kâmil bir insan olmak için bu anlayışın şuurunda olarak hayatta karşılaştığı sıkıntı, meşakkat ve problemlere göğüs germeli ve o zor zamanda kendisini selâmete kavuşturan, kuvvet veren Yüce Allah'a şükürünü eda etmek üzere vazifeye atılmalı ve acı içerisindeki merhamete muhtaç kullara merhamet ederek hoşnut olma ve kurtuluş yoluna girmelidir.²¹⁷

Kebed lafzı hakkında zikredilen sıkıntı ve meşakkat manasından başka ifade edilen diğer bütün görüşler zayıftır, bunlara güvenilmez. Buna karşılık zikrettiğimiz

²¹³ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 695 ; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, s. 375.

²¹⁴ *Dîvân-u Lebîd*, Dâru's-Sâdır, Beyrut, 1978, s. 50 ; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 138 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1203 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 468 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 525.

²¹⁵ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

²¹⁶ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 343 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 426-427.

²¹⁷ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

sıkıntı ve meşakkat anlamını Hâkim en-Nîsâbü'rî sahîh olarak nakletmiştir. Yine ilk devir âlimlerinden bir topluluk da İbni Abbas'tan bu manayı içeren nakiller yapmışlardır.²¹⁸

“Kebed” kelimesi ile ilgili olarak verdiğimiz bu bilgilerden sonra tefsircilerin bu kelime ile ilgili yorumlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) “Kebed”; *yorgunluk, meşakkat ve zorluk* olarak tefsir edilmiştir.²¹⁹ “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ” “*في كَيْدٍ*” “Biz insanı andolsun, bir zorluk içinde yarattık.” Yani onu birtakım merhalelerden geçirerek yarattık.²²⁰ Bu yaratılış merhalelerinin hepsinde sıkıntı ve meşakkat bulunmaktadır. Zîra insanoğlu nutfeyken ana rahmine düşer, ardından embriyo haline gelip orada peyderpey gelişir ve daha sonra zorluklar içinde dünyaya gelir. İnsanoğlunun karşılaştığı zorluklar bununla bitmemekte, bebekliğinde, çocukluğunda, ergenliğinde ve yaşlılık döneminde türlü türlü sıkıntılara göğüs germektedir. Diğer taraftan insanoğlu, hayvanların sahip olduğu birçok fiziksel ve biyolojik avantajdan mahrum yaratılmıştır. Mesela insanoğlu tabiatta avını rahatça ele geçireceği ya da kendini düşmanlarından koruyacağı kanat, pençe ve keskin diş gibi özelliklerden yoksun ve güçsüzdür. Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr ve Hasan-ı Basrî'nin görüşü bu şekildedir.²²¹ Hasan-ı Basrî, “Allah, hayatın bütün aşamalarında âdemoğlu kadar meşakkat ve zorluk çeken hiçbir mahlûk yaratmamıştır.” der. Mücâhid ise bu anlamı: “Annesi ona meşakkat içinde hamile kalır ve meşakkatle doğurur. İnsanın yaşam ve geçimi de hep meşakkat içindedir ve insan tüm bu zorluklara katlanır.” şeklinde ifade etmektedir.²²²

b) “كَيْدٌ” kelimesine verilen diğer bir anlam, *dinde sıkıntı ve zahmet* manasıdır.²²³ Yani dinini yaşama noktasında insanın karşı karşıya kaldığı zorluklardır. Hasan-ı Basrî

²¹⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 137.

²¹⁹ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'an*, s. 695 ; Zebîdi, *Tâcu'l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, s. 375.

²²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 136.

²²¹ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, II, s. 611 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX, s. 153 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 451 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 530 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

²²² Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 351.

²²³ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'an*, s. 695 ; Zebîdi, *Tâcu'l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arap*, III, s. 375.

şöyle demiştir: “İnsan, bolluk ve refah halinde şükür ile, sıkıntı halinde sabır ile ve ibadetlerini edâ ederken de birçok güçlüklerle uğraşır.”²²⁴

c) “كَبَدٌ” kelimesi; *ölüm, kabir sorgusu, kabir karanlığı, yeniden dirilme, ölümden sonraki hayat ve Yüce Allah’ın karşısına çıkarılış* gibi insanın cennetteki veya cehennemdeki yerineulaşınca dek süren âhiret sıkıntılarıdır.²²⁵

d) Kelimenin bir izah yönü de şöyledir: Bu dünyada lezzet yoktur. O lezzet zannedilen şeyler aslında, sıkıntı ve elemden kurtuluştur. Mesela; yemek yemekle hissedilen tokluk hissi ve lezzeti, açlık eleminden bir kurtuluştur. Aynı şekilde giyimde hissedilen ve insanın hoşuna giden duygu, sıcak veya soğuktan bir kurtuluştur. Buradan da anlaşılıyor ki insanın dünya hayatındaki hâli ya elem ve acı ya da bir elemden ve acıdan kurtularak diğerine geçmektir.²²⁶

e) Âyetteki “kebed” kelimesi *düz ve dik durmak* manasında da tefsir edilmiştir.²²⁷ Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “فِي كَبَدٍ”, bütün mahlûkât baş aşağı ve yatay bir şekilde yürürken, insan dikey bir vaziyette, başı yukarıda olduğu halde yaratıldı anlamındadır.”²²⁸ Bu durumun burada zikredilmesi, insana yaratılış nimetinin hatırlatılması içindir. Âyet-i kerîmenin ifade ettiği bir anlam da insanın annesinin karnındayken dokuz ay boyunca, başı yukarıda ayakları aşağıda olduğu bir halde durmasıdır. Nihayet doğacağı vakit geldiğinde Allah’ın izniyle başı aşağıya doğru döner.²²⁹ Âyetin işaret ettiği hikmetlerden biri de bu olabilir. Bir başka açıdan bu âyet-i kerîme, insan için öldükten sonra dirilmenin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Zîra insanın yaratılışını yöneten ve düzenleyen o hikmet sahibi (الحَكِيم) yaratıcının insanı yaratmaktan maksadı insana keyfî biçimde acı çektirmek olamaz. O halde bu dünya yurdundan başka bir âhiret yurdu olmalıdır.

²²⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXX, s. 136.

²²⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 137 ; Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 695 ; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

²²⁶ Fahrreddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 182, 183 ; Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 695 ; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480 ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

²²⁷ Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 695 ; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, II, s. 480. ; İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 375.

²²⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138.

²²⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, 611 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 153 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 451 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 530 ; Fahrreddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

2.1.9. “أَيْحَسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ”

“Eyehsebu” İfadesi (أَيْحَسَبُ)

“حَسَبًا” kökünden fiil-i muzâridir. Lügatte *zannetmek*, *düşünmek* ve *bilmek* anlamlarına gelmektedir.²³⁰ Fiilin başında yer alan hemze, aslında istifhâm edatıdır. Ancak burada mecâzî manada tevbih (azarlama) için kullanılmıştır. Sonra gelen “أَنْ” harfi, Arapça’daki harf-i müşebbeh bi’l-fiildir (fiile benzeyen harfler). Fâil ise bir önceki âyet-i kerîmede zikredilen “الإنسان” kelimesidir. Âyet-i kerîmede “أَيْحَسَبُ” “o zannediyor mu?” derken fiilin altında gizli olan zamir, adı geçen insan cinsinin yerini tutmakla beraber, her insan demek değildir. Zihnen bilinme mâhiyetinde olarak bu vasıf ile nitelenen mağrur ve kibirli bazı insanlar kastedilmektedir.²³¹ Bu âyetin iniş sebebi olarak birkaç kişi ön plana çıkarılmıştır. Bunlardan biri; daha önce de adı geçen ve kuvvetiyle övünen Ebu’l-Eşed’dir.²³² Bunun dışında Velîd bin Muğîre, Ebû Cehil bin Hişâm, Hâris bin Âmir bin Nevfel bin Abdimenâf ve Amr bin Abdivedd olduğu da söylenmiştir. Âyet-i kerîmenin sebep-i nüzûlü, bu şahısların her biriyle ilgili olabilir.²³³

2.1.10. “أَيْحَسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ”

“Len Yakdira” İfadesi (لَنْ يَقْدِرَ)

Kelimenin başında yer alan “لَنْ” harfi, fiili müzâriyi nasp eden bir nefy edatıdır (olumsuzluk). “يَقْدِرَ” kelimesi ise mansûb fiil-i muzâridir. Bundan sonra zikredilen “عَلَيْهِ” lafzı câr ve mecrûrdur ve “لَنْ يَقْدِرَ” kelimesine müteallıktır. Âyet-i kerîmede yer alan “أَحَدٌ” kelimesi ise “لَنْ يَقْدِرَ” fiilinin fâildir. Yüce Allah burada, kendisini zorluklar içinde gömülmüş bir vaziyette yarattığı insanın, kimsenin ona güç yetiremeyeceğini zannetmesini kınamıştır. Kendisi için bir şey yapmaktan âciz olan kişi, güç ve kudret elinde olan Allah’a nasıl güç yetirebilir? İnsanın bu düşüncesi fâsit bir düşüncedir.

²³⁰ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 263.

²³¹ İbn Âdil, *el-Lubâb fi Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 344. ; Ömer el-Bikâi, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 428-329.

²³² Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vil*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

²³³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 138 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1205 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 470 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 529.

Çünkü bu kadar sıkıntı içerisinde yaratıldığı halde kendisinde yenilmez bir kuvvet görmesi, “Benim hakkımdan kimse gelemes. Dolayısıyla benim her yaptığım yanıma kâr kalır.” gibi yanlış bir düşünce içerisinde olması, insanın realitedeki durumuyla örtüşmemektedir. Zira böyle bir zanda bulunmak cahilce ve insan onuruna aykırı bir anlayıştır. Hiç kimsenin yaptığı kötülükler yanına kalmaz. Çünkü Allah herkese kâdirdir ve intikam alan (el-Muntakim) dir.²³⁴

2.1.11. “يَقُولُ أَهْلَكَتُ مَا لَا لِبْدَأَ”

“Ehlektu” İfadesi (أَهْلَكَتُ)

Âyet-i kerîmedeki “يَقُولُ” kelimesi “قَوْلٌ” kökünden fiil-i muzâridir. Lügatte konuşmak, söylemek, demek, bahsetmek, söz etmek gibi anlamlara gelmektedir.²³⁵ Fiilin fâili ise dördüncü âyette zikredilen “الإنسان” kelimesidir. “أَهْلَكَتُ” kelimesi fiil ve fâilden oluşan fiil-i mâzidir. “هَلَكَتُ” kökünden olup if’âl bâbındandır. Lügatte; yok olmak, ölmek, helak olmak ve harap olmak gibi anlamlara gelmektedir.²³⁶

2.1.12. “يَقُولُ أَهْلَكَتُ مَا لَا لِبْدَأَ”

“Mâlen Lübedâ” İfadesi (مَا لَا لِبْدَأَ)

Mal kelimesi lügatte; *mülk*, *servet* ve *para* demektir. “مَالًا” kelimesinin âyet-i kerîmedeki konumu mef’ûlun bihtir. “لِبْدَأَ” kelimesi, “عُرْفَةٌ” ve “عُرْفٌ” örneğinde olduğu gibi “لِبْدَأَةٌ” kelimesinin cem’idir.²³⁷ Lügatte; *üst üste yığılan, tükenmesinden korkulmayacak kadar fazla olan ve istif edilmiş halde bulunan çok şey* demektir.²³⁸ “لِبْدَأٌ” sözcüğü, “مَالًا” kelimesinin sıfatıdır. Âyet-i kerîmeye göre Yüce Allah insanı, “ben yığın yığın mal tükettim” sözünden dolayı kınamaktadır. Çünkü insan yersiz harcama ve

²³⁴ Kâdî Beydâvî, *Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’l-Te’vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

²³⁵ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 868.

²³⁶ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 1074.

²³⁷ İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 385 ; Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 734.

²³⁸ İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, III, s. 385 ; Râgıp el-İsfehânî, *Müfredât’u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 734.

tüketmeleriyle övünmektedir.²³⁹ Hâlbuki malını emredildiği şeylere ve yerli yerince harcasaydı, bu “malı tüketmek” değil, aksine Allah’a ibadet ve yaklaşma, O’nun rıza ve sevabına ulaşma olurdu. Çünkü bu, malı boşa tüketmek değildir. Bu yüzden Allah insanın malını, kendisini mahveden heves ve geçici arzular istikametinde harcamasıyla övünmesini ve böbürlenmesini yermektedir.²⁴⁰

Câhiliye devrinde insanlar çok mal toplamakla ve fazla harcama yapmakla övünürlerdi. İşte âyet-i kerîmede harcama ve sarfetme ifadeleri kullanılmayıp da helâk etme ve yok etme ifadesinin kullanılması, mal ile yapılan bu işlemin Allah katında hiçbir kıymetinin olmadığına işaret etmektedir. Burada “أَهْلَكْتُ” kelimesi, işlenen fiile konu olan mal ve mülkün telef edilen, zâyi olan ve boşa sarfedilmiş bir nesne olduğunu ifade etmektedir.²⁴¹

Müfessirlerden bazıları âyet-i kerîmede zikredilen “يقول” fiilinin şimdiki zaman değil, gelecek zaman anlamı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Buna göre bu, kıyâmet günü söylenecek bir sözdür. Zira o kişi, yaptığı harcamaların kendisine fayda vermediğini o gün cezasını çekerken idrâk edecektir.

Meşakkat içerisinde yaratılmış olan ve hiçbir zaman çilelerden ve zorluklardan kendisini kurtaramayan “insan” gerçek durumunu unutmuş ve yaratıcısının kendisine bahşetmiş olduğu güce, kuvvete, zevke ve nimete aldanmıştır. Bunun sonucu olarak, yaptıklarından dolayı hesaba çekileceğini düşünmeyen bir tarzda hareket etmektedir. “İnsan” hiç korkmadan ve sıkılmadan günah işlemekte ve harcadığı malla övünerek şırmarmaktadır. Ancak diğer taraftan malını hayır için sarfetmesi istendiğinde “ben zaten yığın yığın mal tükettim, verdiklerim ve harcadıklarım yeter.” demektedir.²⁴² Bunu da

²³⁹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 344-345 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 429.

²⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 139 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VIII, s. 471 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 530.

²⁴¹ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 352.

²⁴² Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 149. ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 187 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

inananlara karşı caka satmak üzere kendini beğenmiş bir ruh hâli içerisinde söylemekte ve gösteriş için harcadığı malları kastetmektedir.²⁴³

Âyet-i kerîmede sarf etme ve harcama yerine, yok etme ve telef etme tabirinin kullanılması, bu malların faydalı işler ve sâlih ameller için sarf edilmeyip aslında boşuna harcanıp kaybedilmiş olduklarını anlatmak içindir. Mallarını hayırlı işlerde sarf etmekten hoşlanmayan insanlar, servetlerini zevk ve eğlence için savurmakla iftihar edip bunu marifet zannederler. Âyet-i kerîmedeki bu anlam, Fecr sûresindeki anlatı ile bir bütünlük arz etmektedir.²⁴⁴

Bu ifadeleri kullanan kişi bununla, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) düşmanlık yolunda sarf ettiği malları kastetmektedir. Amacı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olan düşmanlığının şiddetini göstermektedir.²⁴⁵ Diğer bir anlama göre ise buradaki söz, hayır yolunda harcanan mallardan pişmanlığı ifade etmektedir. Zîra Mukâtil'den nakledilen rivâyete göre Hâris bin Nevfel bir günah işlediği zaman Hz. Peygamber'den (s.a.v.) fetvâ isterdi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) ona, keffâret vermesini emrederdi. Haris: “ أَهْلَكْتُ مَالًا لَبَدًّا فِي ” الْكَفَّارَاتِ وَالْتَّبِعَاتِ ” “Muhammed'e îman ettiğimden beri keffâret ve ona uyma yolunda çok mal harcadım.” demiştir.²⁴⁶

2.1.3. أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ

“Lem Yerehû” İfadesi (لَمْ يَرَهُ)

“ أَيْحَسِبُ أَنْ ” ifadesiyle ilgili köken ve i'rab bilgisi daha önce zikredilmişti. Burada ve beşinci âyet-i kerîmede aynı manayı ifade eden “ظَنَّ” fiili yerine “حَسِبَ” fiilinin gelmesinde de birçok hikmet bulunabilir. Bunlardan bir tanesi de burada yapılan zannın kasıtlı, yanlış olduğu ve bundan dolayı bu zan sahibinin sorumlu tutulacağına işâret etmektir. Kelimenin başında yer alan ve fiil-i muzâriyi cezm eden “لم” harfi, nefy

²⁴³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 139 ; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VIII, s. 471 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 530.

²⁴⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 137.

²⁴⁵ Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX, 149. ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 187 ; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

²⁴⁶ Mukâtil bin Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, III, s. 487 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 345.

edatıdır. Fiil-i muzârinin manasını mâziye çevirerek mutlak manada olumsuzluğunu ifade eder.

“يَرَى” ru’yet kökünden fiil-i muzâridir. Lügate görmek, farkına varmak, gözlemlemek, düşünmek ve kabul etmek anlamına gelir.²⁴⁷ “يَرَى” kelimesi meczum, “رَى” ise “يَرَى” fiilinin mef’ûlün bihidir. Âyet-i kerîme, insanın içerisinde olduğu bir düşüncenin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü Allah, insanı ve yaptığı işlerini görür ve ameline göre cezasını verir. Yine Allah, insanın harcamış olduğu malları niçin harcadığını, o malları nereden kazandığını ve böyle bir harcama yapmadıysa neden yalan söylediğini bilmektedir. O, mahşer gününde bunları insana birer birer soracak ve her birisi için gereken karşılığı verecektir. Öyleyse insanın kimse görmez zannıyla birtakım günahlar işlemesi ve buna mukâbil azâba düçâr olması insanın yaratılış gâyesine yakışmayan bir tavidir.²⁴⁸

Bununla beraber âyet-i kerîmede zikredilen “لَمْ يَرَهُ” ifadesi ile ilgili olarak iki îzâh veçhi vardır:

a) İlk veçhe göre âyet-i kerîme korkutma amacı taşımaktadır. Buna göre anlam; “O insan, yok ettim veya harcadım diye gururlandığı malı sarf ederken kendisini kimse görmedi mi zannediyor da bununla iftihâr ediyor” demektir. Şüphesiz mal harcayıp telef ettiyse onu tek olan Yüce Allah zaten görmüştür. O, malları öyle gösteriş için veya Hz. Peygamber’e (s.a.v.) düşmanlık için harcayıp telef etmiş olduğundan dolayı cezasını çekecektir. O halde o kişi, mallarını böyle telef ettiğine pişman olacaktır.²⁴⁹

b) İkinci veçhe göre ise âyet-i kerîme harcama iddiasını yalanlamaktadır. Yani bunu diyen kimse hiçbir şey harcamadığı halde övünmek için çok mal telef ettim diyerek yalan söylemektedir. Halbuki Allah onun ne yaptığını görmekte ve söylediğinin doğru olmadığını bilmektedir.²⁵⁰ Âyet-i kerîmede fiil-i muzâriyi olumsuz yaparak mâziye çeviren “لَمْ” edatı getirilmek suretiyle âyet bir önceki mazi cümlesine uyumlu hale

²⁴⁷ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 374.

²⁴⁸ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 471 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 610 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 149 ; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 450 ; Semîn Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, VI, s. 529 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâîhu'l-Ğayb*, XVII, s. 187. ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1206.

²⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 140.

²⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 139 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 471 ; Semîn Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, VI, s. 530.

getirilmiştir. Bu nüans iki âyet arasındaki münâsebeti göstermesi açısından önemlidir. Buradaki “يَرَى” fiiline “يَجِدُ” manası da verilebilir. Bu durumda “لم” harfî “لن” manasında kabul edilir. Burada “لن” yerine “لم” harfinin kullanılmasında o kimsenin âhirette Allah’ın huzurunda hazır bulacağına işâret vardır.

2.1.4. “أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ”

“Elem Nec’al” İfadesi (أَلَمْ نَجْعَلْ)

Lügatte; *yapmak, yerine koymak, yerleştirmek, yaratmak, sebep olmak, hâsıl etmek, oluşturmak, yapmak, atamak ve memur kılmak* gibi anlamlara gelen “جَعَلَ” kökünden “لم” ile meczûm bir fiil-i muzâri’dir.²⁵¹ Kelimenin başındaki hemze soru edatlarından olmakla birlikte burada mecâzen takrîr ya da inkâr anlamında kullanılmıştır.²⁵² Buna göre mana; “o sıkıntı ve zorluk içinde yarattığımız insanoğluna, özellikle de o sözü söyleyen kendini beğenmiş kibirli insana çeşitli nimetler ikrâm etmedik mi?” demektir.

Bu âyet-i kerîmelerde çok mal ve servet harcadığını iddia ederek kibirlenen insana Yüce Allah’ın verdiği paha biçilemez nimetler hatırlatılmaktadır. Burada insanoğlunun Yüce Allah tarafından kendisine bahşedilen güç, mal ve diğer nimetlere aldanıp bütün herşeyini borçlu olduğu Allah’a şükretmediğine dikkat çekilmektedir. Bu paha biçilemez nimetlerden bazıları da son derece hassas iki göz ve onu diğer hayvanlardan ayıran konuşma için gerekli dil ve dudak nimetleridir.²⁵³

²⁵¹ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 216.

²⁵² Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 353.

²⁵³ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 154 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

2.1.5. “أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ”

“Ayneyn” İfadesi (عَيْنَيْنِ)

Âyet-i kerîmede zikredilen “عَيْنَيْنِ” kelimesi, ayn kelimesinin tesniyesidir. Lügate; göz, nazar, kem göz, pınar, kaynak, menba, gözcü, kâşif, casus, gözetimi altında bulunmak gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁴ Ayneyn kelimesi, âyet içerisinde “جَعَلَ” fiilinin mef’ûlun bihi konumundadır. Kelimenin cem’i “أَعْيُنَ” ya da “عُيُونٌ” olarak ifade edilmektedir. “عَيْنَيْنِ” “İki göz”, insana baksın ve görmesi gerekenleri görsün diye ikram edilen çok önemli bir nimettir. Burada bir önceki âyet-i kerîmeyle de ilintili olarak insan adeta şöyle düşünmeye sevk edilmektedir: “İnsan kendi yaptıklarını görür de, onu ve o gözlerini yaratan ve her şeyi gözetip duran Allah görmez mi?”²⁵⁵ Kur’ân’ı Kerîm’de “عَيْنَ” kelimesi 46 yerde zikredilmekte ve *insan vücudundaki organ, gözetimi ve bakımı altında olmak, pınar, akarsu ve kaynak* anlamlarında kullanılmaktadır. Âyette zikredilen iki gözden maksat, ifade ettiğimiz şekilde Allah’ın yarattığı bir organ olarak göz olabileceği gibi, birisi görme organı olan göz, diğerinin ise kalp gözü anlamındaki göz olma ihtimali de vardır. Ancak cumhûra göre, âyet-i kerîmede ayn kelimesi organ manasında kullanılmıştır. Nitekim kelime bu asıl anlamda Kur’ân’ı Kerîm’de başka âyet-i kerîmelerde de zikredilmiştir. Mesela:

- 1- “وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ...” “Biz onda (Tevrat’ta) kendilerine yazdık ki, cana can, göze göz...”²⁵⁶
- 2- “وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ” “Eğer dileseydik, (inkârcıların) gözlerini silip yok ederdik...”²⁵⁷
- 3- “...تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ...” “...Gözlerinden yaş dökerek dönen kimseler...”²⁵⁸
- 4- “وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّةُ عَيْنٍ لِي وَلَئِكَ...” “Firavun’un karısı (sandıkta bir çocuk olduğunu görünce, Firavun’a): ‘Benim için de senin için de göz aydınlığı (olsun)’ ...dedi.”²⁵⁹

²⁵⁴ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 805.

²⁵⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 154 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürru’l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

²⁵⁶ Mâide, 5/45.

²⁵⁷ Yasin, 36/66.

²⁵⁸ Tevbe, 9/92.

²⁵⁹ Kasas, 28/9.

- 5- “...وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا...” “...Gözlerinizin hor gördüğü (mümin) kimseler için: ‘Allah onlara asla bir hayır vermeyecek.’ de diyemem...”²⁶⁰
- 6- “...فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمَمِكَ كَيْ تَفَرَّ عَيْنَهَا وَلَا تَحْزَنَ...” “...Böylece gözü aydın olsun ve üzülmesin diye seni annene geri verdik...”²⁶¹
- 7- “رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ” “Ve onlar ki: ‘Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve nesillerimizden gözler(imizin) nuru (olacak iyi insanlar) lutfet... derler.’”²⁶²

Bunun dışında Kur’ân’ı Kerîm’de “عَيْنٌ” lafzı, gözetimi ve bakımı altında olmak anlamında da kullanılmaktadır. Mesela:

- 1- “وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا...” “Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önünde/gözetimimiz altındasın...”²⁶³
- 2- “تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرًا” “(O gemi, kendisine) nankörlük edilmiş bulunan (kulumuz)a bir mükâfat olarak, gözetimimiz altında akıp gidiyordu.”²⁶⁴
- 3- “وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا...” “Gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap...”²⁶⁵
- 4- “وَ أَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي” “(Ey Musa! Sevilmem ve) nezaretim altında yetiştirilmen (ve görenlerin sevmesi) için sana kendimden bir sevgi koydum.”²⁶⁶

“عَيْنٌ” kelimesi Kur’ân’ı Kerîm’de pınar, akarsu ve kaynak anlamında da kullanılmıştır. Mesela:

- 1- “عَيْنًا فِيهَا تَسْمَى سَلْسَبِيلًا” “(O zencefil) orada bir pınardır ki ona ‘Selsebîl’ adı verilir.”²⁶⁷
- 2- “وَ فَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا” “Yeri de kaynaklar halinde fişkırttık.”²⁶⁸
- 3- “فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ” “Onlarda akıp giden iki kaynak vardır.”²⁶⁹

²⁶⁰ Hûd, 11/31.

²⁶¹ Tâhâ, 20/40.

²⁶² Furkan, 25/74.

²⁶³ Tûr, 52/48.

²⁶⁴ Kamer, 54/14.

²⁶⁵ Hûd, 11/37.

²⁶⁶ Tâhâ, 20/39.

²⁶⁷ İnsan, 76/18.

²⁶⁸ Kamer, 54/12.

²⁶⁹ Rahman, 55/50.

4- “فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ” “İçlerinde, durmayıp fışkıran iki pınar vardır.”²⁷⁰

5- “وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ” “Erimiş bakırı da kaynağından sel gibi akıttık.”²⁷¹

Allah Teâlâ insan için iki göz, bir lisan, ağzını örten, yemesinde ve içmesinde kullandığı iki dudak yaratmıştır, doğru ve yanlış yolları da ona göstermiştir. Yani Yüce Allah, insan için kendisine neyin zararlı olacağını düşünüp anlayacağı ve âlemdaki değişim ve dönüşümü görüp bu dünyanın geçici olduğunu idrak edeceği iki göz yaratmıştır. Âyet-i kerîmede Allah’ın insana bahşettiği en önemli nimetlerden olan göz nimeti hatırlatılarak aslında kendisine bir anlamda şöyle sorulmaktadır: “Bu kadar kısa zaman içerisinde birçok şeyleri temaşa edebilecek göz nimetini kendisine verdiğimiz halde insan, kudretimizi neden inkâr eder ve niçin bu nimetlere şükretmez?”²⁷²

2.1.6. “وَلِسَانًا وَشَفْتَيْنِ”

“Lisân” İfadesi (لساناً)

Âyetin başında yer alan “و”, atıf harfidir. “لِسَانٌ” kelimesi lügatte; *belîğ, fasîh ve akıcı ifadelerle konuşmak* anlamına gelen “لِسِنٌ” ya da “لِسْنٌ” kökünden türemiş bir kelimedir.²⁷³ Kelime, bir önceki âyet-i kerîmede geçen “عَيْنَيْنِ” lafzına ma’tûftur. Mana itibariyle hem dil organını hem de insanların konuştukları farklı dilleri ifade etmektedir.²⁷⁴ Âyet-i kerîmede ise bir organ olarak “dil” anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında insanın söze yani konuşmaya olan ihtiyacı, görme ihtiyacına göre daha az olduğu için, göz iki tane, dil ise bir tane yaratılmıştır. Bunda aynı zamanda, insanın faydasız, boş ve çok konuşmaması gerektiğine bir işaret vardır.²⁷⁵

Kur’ân’ı Kerîm’de “لِسَانٌ” kelimesi 25 yerde zikredilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

²⁷⁰ Rahman, 55/66.

²⁷¹ Sebe, 34/12.

²⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 143.

²⁷³ İbnî Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğâ*, s. 953.

²⁷⁴ İbn Âdil, *el-Lubâb fi Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

²⁷⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 154 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

- 1- "...Dilimden de (şu) düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar."²⁷⁶
- 2- "فَاتِمَا يَسْرِنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ" "(Resûlüm!) Biz o (Kur'ân)ı ancak (anlayıp) öğüt alsınlar diye senin dilinle (indirip) kolaylaştırdık."²⁷⁷
- 3- "نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ , عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ , بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ" "Onu, Rûhu'l-Emîn (Cebrâil) senin kalbine, korkutucu/uyarıcılardan olman için apaçık bir Arapça dille indirdi."²⁷⁸
- 4- "وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّنِّتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ , إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ" "Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması da O'nun (kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda, bilgili (kimse)ler için ibretler vardır."²⁷⁹

İnsan dili insanın kendini ifade edebilmesi için bir iletişim organı olarak yaratılması hasebiyle diğer mahlûkâtın dillerinden daha üstün yaratılmıştır. Bu nimete karşılık insan ise gösteriş içerisinde ve kendini beğenmiş bir şekilde söylediği sözleri ve yalanı dahi Allah'ın verdiği o dil ile söylemektedir.²⁸⁰

Allah Teâlâ, insan için kalbinde gizli olan şeyleri açıklamasını ve insanlarla iletişim kurmasını sağlayan organ olan dilini yaratmıştır. Dili olmasaydı insan, genel olarak halkla ilişkilerinde işaret gibi başka şekillerde iletişim kurmaya çalışacak ve çeşitli zorluklara ve müşkül durumlara maruz kalacaktı.²⁸¹ Bununla birlikte insan, üzerine farz olan vecîbelerinin bir kısmını diliyle eda etmektedir. Hatta Kelime-i tevhîdi söyleyerek imanını izhâr edebilmekte ve Rabbini zikredebilmektedir. Âyet-i kerîmede Allah'ın insana bahşettiği dil nimeti hatırlatılarak adeta kendisine şu sorulmaktadır: "Bütün bunlara rağmen insan, neden bu nimetleri yaratan Yüce Allah'a karşı kâmil bir teslimiyet içinde olarak O'nun kudretini tasdik etmez?"²⁸²

²⁷⁶ Tâhâ, 20/27.

²⁷⁷ Duhân, 44/58.

²⁷⁸ Şuarâ, 26/195.

²⁷⁹ Rûm, 30/22.

²⁸⁰ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 154.

²⁸¹ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

²⁸² Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

2.1.7. “وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ”

“Şefeteyn” İfadesi (شَفَتَيْنِ)

“شَفَتَيْنِ” kelimesi lügatte; *bir kimseyle karşı karşıya konuşmak ve yüz yüze bulunmak* anlamlarına gelen²⁸³ “شَفَّة” veya “شَافَّة” fiil kökünden türemiş bir isim olan “شَفَّة” kelimesinin tesniye halidir. “شَفَتَيْنِ” kelimesi bir önceki âyet-i kerîmede zikredilen “عَيْنَيْنِ” kelimesine ma’tûftur. Başındaki “و” ise atıf harfidir. Bununla beraber kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’de zikredildiği tek yer bu âyet-i kerîmedir. “شَفَّة” kelimesinin aslı “شَفَوَ” fiilinden gelmektedir. Zaman içerisinde “و” harfi düşürülüp hâ’ut-te’nîs (ة) getirilmiştir. Bu kökenden kelimenin cem’i “شَفَوَاتٌ” olarak gelmektedir.²⁸⁴ “شَفَّة” kelimesinin “شَفَّة” fiilinden türediği de söylenmiştir. Buna göre lâm’ul-fiil olan “ه” harfi, hâ’ut-te’nîse (ة) dönüşmüştür. Bu kökten kelimenin cem’i ise “شَفَهَاتٌ” ve “شِفَاهٌ” şeklinde gelmektedir.²⁸⁵

Allah Teâlâ, insana söz söylemekte yardım eden, konuşmasını kolaylaştıran ve yeme içmesini temin eden iki dudak bahşetmiş, hidayet ve dalalet yollarını ise kendisine rasulleri ve kitapları vasıtasıyla göstermiştir. Âyet-i kerîmede insana, vücudunda önemli fonksiyonları bulunan iki dudağı hatırlatılarak kendisine adeta şu soru tevcih edilmektedir: “Şu halde bu kadar olağanüstü ve harikulade organları insanın vücudunda yaratan Yüce Allah, insanın yaptıklarını ve işlediklerini görmez mi, bunların karşılığını vermeye kadir değil midir?” Elbette görmektedir ve O, her şeye kadirdir.²⁸⁶

Dudaklar (شَفَتَيْنِ) insan için hem estetik hem de işlevsel açıdan çok önemli bir organdır. Zira birbiriyle uyumlu olarak ağızını gerektiği kadar açar ve kapar, konuşmasında, yemesinde, içmesinde ve diğer birçok işlerinde onlardan yardım görür. Âyet-i kerîmede dilin yanında dudakların ayrıca zikredilmesinin sebebi biri olmadan diğerinin fonksiyonlarının büyük ölçüde kaybolacağına işaret etmek olması mümkündür. O halde onları hayırlı şeylere açmak, zararlı şeylere, yakışık almayan sözlere kapatmak gerekir. Çünkü onları yaratan ve her an gözetip duran Allah, onları, onlarla yapılan ve

²⁸³ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 531.

²⁸⁴ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 531.

²⁸⁵ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XV, s. 354.

²⁸⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 153.

onlara girip çıkan şeyleri bilmektedir.²⁸⁷ Allah'ın insanoğluna bahsettiği nimetlerden bahseden bu ayetler “وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ” “Ona iki yol gösterdik” ifadesi ile devam etmektedir.²⁸⁸

2.1.8. “وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ”

“Hedeynâhu” İfadesi (هَدَيْنَاهُ)

“هَدَيْنَاهُ” ifadesi, “هَدَى , يَهْدِي , هَدِيًا , هَادٍ , مَهْدِيٌّ” kökünden türemiş fiil, fâil ve mef'ûlden oluşan bir kelimedir. Lügatte; *yol göstermek, rehberlik etmek, doğruyu göstermek, götürmek, arz etmek ve getirmek* gibi anlamlara gelmektedir.²⁸⁹ Âyet-i kerîmede, Allah'ın insanoğluna hayrı ve şerri, doğru yolu ve sapıklığı, hakkı ve bâtılı kavrayacak bir güç bahsettiği ifade edilmektedir. İnsanın yapısı her iki yolu seçmeye müsaittir. Dilerse hayır yolundan, dilerse şer yolundan gidebilir. Çünkü Yüce Allah yaptıklarından hesaba çekeceği insane, adaleti gereği irade özgürlüğü vermiştir.

Nitekim Şems sûresindeki, “وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا، فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا، قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا، وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا” “Her bir nefse ve onu (insan şeklinde) düzenleyene, sonra da ona, hem kötülüğü, hem de ondan sakınmayı/korunmayı ilham eden (onları bilme kabiliyeti veren)e andolsun ki! O (nefsi)ni (şirkten, ibadetsizlikten ve günahlardan) tertemiz yapan, muhakkak kurtulup umduğuna ermiştir. Onu (şirkle, ibadetsizlikle ve günahlarla) örtüp gömen de elbette ziyana uğramıştır.”²⁹⁰ âyet-i kerîmeleri aynı durumu ifade etmekte ve İslâm'ın, insan-dünya imtihanı perpektifini sunmaktadır.

Âyet-i kerîmedeki bu ifadede Yüce Allah genel olarak sıkıntı içerisinde yarattığı insana olan kapsamlı yardım ve lütuflarından bazılarını hatırlatmakta ve ona yaratılış gayesini göstermektedir. Onun dünya hayatındaki hallerini bildiğini ve hesaba çekip yaptıklarının karşılığını vereceğini anlatmak ve mutmain nefislerin seçkin

²⁸⁷ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, S. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

²⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 153.

²⁸⁹ İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, s. 1067 ; Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 835, 836, 837, 838, 839.

²⁹⁰ Şems, 91/7-10.

özellikleriyle kâfir nefislerin kınanmış özellik ve âkibetlerini bildirmek için وَهَدَيْنَاهُ “Ona iki yol gösterdik.” açıklamasını yapmaktadır.²⁹¹

Bununla Yüce Allah’ın, insana hayır ve şer arasında temyîz yapabilecek akli verdiği işaret vardır. Ya da necdeyn ifadesiyle Kur’ân’ı Kerîm’de ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sünnetinde karşıt olarak yer alan fücûr ve takvâ, hidâyet ve dalâlet, hayır ve şer kavramlarına işâret edilmektedir. Açıkça görüldüğü gibi insanın temyîz kabiliyetinden ve irâdesinden sorumluluk doğmaktadır.²⁹²

2.1.9. “قِ هَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ”

“Necdeyn” İfadesi (النَّجْدَيْنِ)

“النَّجْدِ” kelimesi lügatte; *çevresinden, etraf ve civarından yüksek olan tepe gibi tümsek yer* anlamına gelmektedir.²⁹³ Bu anlamından dolayı Arabistan topraklarında büyük Tihâme çölünün karşılığı olan, Necd-i Hicâz ve Necd-i Ârız diye ikiye ayrılan yüksek tepeye “النَّجْدِ” denildiği gibi Yemen’deki Mehre şehrinde yer alan bir bölgeye de “النَّجْدِ” denilmiştir.²⁹⁴ Kelime, âyet-i kerîmede ikinci mef’ûlun bih konumundadır. Yüksek ve geniş yola, önemli makamlara yükselen ve büyük işler başaran kimseye “طَلَّعَ” denildiği gibi, işinde başarılı, işin üstesinden gelen anlamında “طَلَّعَ أَنْجَدٌ”, “طَلَّعَ النَّجَادَ”, “أَنْجِدَةٌ” denilmektedir.²⁹⁵

“النَّجْدِ”, *rakibe üstün gelmek ve çok terlemek* anlamlarında da kullanılmaktadır.²⁹⁶ Necd ile aynı kökten gelen “النَّجْدَةُ” ve “النَّجْدَانَةُ” kelimeleri *kahramanlık* ve *cengâverlik* anlamlarına gelmektedir. Bununla beraber sütün geldiği yol olması sebebiyle “النَّجْدِي”, yani göğüs anlamında da kullanılmaktadır. Câhiliye döneminde Araplar arasında “مَا فَعَلْتُ” “anneye ve göğüslerine yemin olsun ki yapmadım” diye yemin etmek

²⁹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 159 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207.

²⁹² Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532.

²⁹³ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 1012.

²⁹⁴ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 1012 ; Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 791.

²⁹⁵ Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 791 ; İbn Âdil, *el-Lubâb fi Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

²⁹⁶ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 1012 ; Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 791.

yaygındı.²⁹⁷ Bu yemin, Türkçedeki “anamdan emdiğim süt bana haram olsun ki böyle bir şey yapmadım” şeklinde yapılan yemine benzemektedir.²⁹⁸ Nitekim bazı müfessirler daha önceki âyetlerde “عينين” “iki göz”; “لِسَان” dil ve “شَفَتَيْنِ” iki dudak gibi insana ait organların zikredilmesinden yola çıkarak buradaki “النَّجْدَيْنِ” ifadesine, “iki göğüs” manası vermişlerdir.²⁹⁹

Gerçekten de çocuğunu doğurma vaktine yaklaştığı zaman, annenin göğüslerinin sütle dolmaya başlaması ve yavrunun doğar doğmaz Allah’ın verdiği doğal bir ilhamla emmeyi bilmesi, ilahi bir rahmet ve hidayeti gösteren eşsiz delillerdendir. İlahi bir nimet olması itibariyle de aslında büyük bir nimet olarak sayılması gerekmektedir. Allah’ın insana lütfettiği bu beslenme şeklinin dil ve dudaklarla yapılıyor olması, kelimeye bu mananın hamledilmesinin uygun olduğunu göstermektedir.³⁰⁰

Bununla birlikte müfessirler kelimeye genel olarak *iki yol* anlamını vermişlerdir. Bu mana önceki âyet-i kerîmede geçen “كَبِدٌ”, sonraki âyet-i kerîmede gelecek olan “عَقَبَةٌ” lafızlarıyla da uyum içindedir.³⁰¹ Zîra sıkıntılarla kuşatılmış bir vaziyette yaratılmış olan insanın akabeyi geçebilmesi, bu iki yoldan biri olan “sırât-ı mustakîm”i yani dosdoğru yolu takip etmesiyle mümkün olacaktır. Faryâbî ve Abd bin Humeyd tarikiyle nakledilen bir rivâyette Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: “İnsanlardan bazıları النَّجْدَيْنِ iki göğüs anlamındadır diyorlar. Buradaki anlam böyle değildir. Bu ikisi, insanların tercihine bırakılmış olan hayır ve şer yollarıdır.”³⁰² Hz. Ali (r.a) âyet-i kerîmenin tefsiriyle ilgili zikretmiş olduğu bu ifade ile aynı zamanda, bazı beşerî akımların dillendirdiği insan tabiatının iyilik yapmaktan çok kötülük yapmaktan hoşlandığı ve dolayısıyla insanın kötülüğe ve şerre olan eğiliminin asıl olduğu iddiasını reddetmiş olmaktadır. Aslında mutlak olarak insan fıtrata iki yola da aynı seviyede elverişlidir. Ancak insanın dünyaya geldikten sonra maruz kaldığı çevresel faktörler ve eğitim, insanda yer alan bu fıtrî

²⁹⁷ Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 791.

²⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IX, s. 224.

²⁹⁹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürru'l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 154.

³⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 160.

³⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 161.

³⁰² Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Abdillâh bin Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, II, s. 523 ; Süyûtî, *ed-Dürru'l-Mensûr*, VIII, s. 521.

dengeyi bozmaktadır. Nitekim Kur’ân’ı Kerîm’de Yüce Allah: “ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا , فِطْرَتَ ” “O halde sen yüzünü doğruca, Allah’ı birleyen olarak dine, (yani) Allah’ın, insanları üzerinde yarattığı fitrata (İslam’a) çevir. Allah’ın (İslam’a kabiliyetli) yaratışında hiç değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”³⁰³ buyurmaktadır. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) de: “ كَلَّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ” “Her çocuk İslam fitratı üzere doğar. Sonra onu anne babası Yahûdî, Hıristiyan veya Mecûsî yapar.”³⁰⁴ buyurmuştur. O halde insanın kâfir olması veya nefs-i emmârenin kontrolüne girerek pragmatik bir yaklaşımla nefsinin hoşuna giden ve kendisi için faydalı olduğuna inandığı şeyleri yapması cehâletin ya da kötü terbiyeye ve yanlış eğitim sistemine maruz bırakılarak tertemiz fitratının bozulmasının bir neticesidir.

Yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmeden ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadîs-i şerîfinden de anlaşıldığı üzere bir kimsenin günahkâr, zalim, kötü ve câhil bir insan olması da dosdoğru, temiz ve takvâ sahibi bir Müslüman olması da genel olarak insan tabiatında var olan ve mutlak anlamda yaratılıştan gelen bir zorunluluk değil, sonradan insanın yaşamı boyunca karşılaştığı etkenler sebebiyledir. Dolayısıyla insan, anne babasından, yetiştiği çevreden ve aldığı eğitimden etkilenerek iyiliğe ya da kötülüğe yönelir; ya sadece Allah’ın bir ve tek olduğu inancına dönerek emirlerine riâyet eder ya da nefesine uyarak Allah’a şirk koşar ve yasaklarını umursamadan yaşar.

2.1.10. “ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ”

“İktihâm” İfadesi (اِقْتِحَام)

“قَحَمَ يَقْحُمُ قُحُومٌ” kökünden türeyen “اِقْتِحَامٌ” lügatte; *insanın müşkül ve zor bir işe kahramanca, hiç düşünmeden bütün gücünü sarfederek sürat ve şiddetle hücum etmesi, girişmesi, başkasının bir şeye karışmasına sebep olması, sürüklemesi ve zorla sokması*

³⁰³ Rum, 30/30.

³⁰⁴ Buhârî, Tefsir, 2.

anlamlarına gelmektedir.³⁰⁵ Burada mücerred fiilin değil de iftiâl bâbının kullanılmasında, fiilin bütün gücü sarfederek yapılmasının istendiğine işaret vardır.

2.1.3. “فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ”

“Akabe” İfadesi (العقبة)

Akabe “العقبة” lügatte; *dağ ve denizdeki yokuş, zorlu ve engebeli yol* demektir.³⁰⁶ Daha sonra bu kelime mecâzî olarak insanın maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî menfaatine ulaşmasına mâni olan en son ve büyük her engele söylenmiştir. Kelimenin âyet-i kerîmedeki konumu mef’ûlun bihdır. Başındaki “el” takısı ahdiyye ve zihniyyedendir. Başka bir deyişle ifade edilen kelimenin genele şâmil olması (ahdiyye) ve zihinlerde betimlenmesi (zihniyye) için kullanılmıştır. Buna göre akabe, zihinlerde var olan, canlandırılan, aşılmadığı anda felakete, aşıldığı anda ise saâdete ulaştırma özelliğine sahip her engeli içerir. Bu durumda bu kavram içine makbûl rivâyetlerdeki, akabenin sırât köprüsü olduğu, cehennemde bir dağ olduğu gibi açıklamalar da girer.³⁰⁷ Ya da “el” takısı cins içindir ve hakîkati beyân kısmındandır. Buna göre gerçek akabe, aşıldığında cennete götüren, aşılmadığında ise cehenneme düşüren en son engeldir. Bu minvalde zikredilen bir rivâyette Hasan-ı Basrî’ye göre akabe; insanın dünya hayatında nefsiyle, gayr-ı meşrû arzularıyla ve en büyük düşmanı olan şeytanla giriştiği çetin mücâdelesidir.³⁰⁸

Yüce Allah insana bu kadar nimetler ihsân ettiği halde insanların çoğu, zoru başaramamış ve sarp yokuşu aşamamıştır. Kendilerine hem dünyada hem de âhirette faydası olan İslâmî yaşantıyı tercih etmemişlerdir. Âyet-i kerîmede kendisinden bahsedilen insan, birtakım fesat yollarında, içkide, kumarda ve başka kötü işlerde çok mal telef ettiğini iddia etmektedir.³⁰⁹ “فَلَا اقْتَحَمَ” ifadesi de bu şahsın bu iddiasına karşılık bir itiraz olarak gelmiştir. Yani o kişi harcadığını söylediği mallarını Allah’a yaklaşmak

³⁰⁵ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 867 ; Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-ı Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 656.

³⁰⁶ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-ı Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 575.

³⁰⁷ Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, X, s. 131 ; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 163.

³⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1204 ; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 163.

³⁰⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 167.

için köle âzâd ederek, fakir ve miskinleri doyurarak sarfetseydi iddia ettiği gibi olurdu. Fakat o, böyle yapmayarak sarp yokuşu aşamadı. Hâlbuki o insan, nefsinde bulunan nifâk ve şirk kalıntılarında dolayı kendi menfaatine olan bir yola da girmemiştir.³¹⁰ “فَلَا” ifadesi aynı zamanda “وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ” âyet-i kerîmesine cevap niteliğindedir. Başka bir deyişle âyet-i kerîme, “biz insana iki yol gösterdik, fakat insan bunlardan hayra ulaştıran yola girmedi ve böylelikle o sarp yokuşu da geçememiş oldu” anlamını ifade etmektedir.³¹¹ Kelimenin başında ise nefy anlamı ifade eden lâm harfi ve takip, devamlılık anlamı ifade eden fâ harfi kullanılmıştır. Siyak ve sibaka nazaran buradaki atıf harfi olan “fâ”nın fasîha ve tefrîğiyeye kabîlinden olduğu da söylenebilir. Zîra Allah’ın kendisine bunca nimetleri verdiği insan bu nimetlere karşılık tembellik yaparak, kendini müstağnî görerek nankörlük yapmış ve cennete ulaşmak için gerekli olan akabeyi aşamamıştır.³¹² “اِقْتَحَمَ” fiilindeki fâil ise önceki âyet-i kerîmelerde kınanan insana râci olan gizli “o” zamiridir. Bu itibarla âyetler, bir öncekiyle açıklama ve tamamlama yönünden bağlantılıdır.

2.1.4. “وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعُقْبَةُ”

“Ve Mâ Edrake” İfadesi (وَمَا أَدْرَاكَ)

Kelimenin başındaki “و” vâv, harf-i isti’nâf veya hâliyye içindir, “مَا” ise her iki yerde ism-i istifhâmıdır. “أَدْرَى” fiili *bilmek* manasına gelen “دَرَى” fiilinin if’âl bâbından fiil-i mâzîsidir. Genelde kişinin, muhatabının şiddetle bilmesini arzuladığı şeyleri bildirmesinde kullanılır. Buradaki istifhâm, hakîkî değil mecâzdır ve sorudan murâd olunan, akabenin şânının yüceliğine işaret etmek, onu öğreten biri olmadığı müddetçe bilmenin zor olduğuna, ona taalluk eden konularda hata yapmanın vehâmetine ve sonra gelecek açıklamalara dikkat çekmektir. Buna göre anlam “ey muhatap hangi şey sana akabenin ne olduğunu bildirdi veya bildirebilir” demektir. Buradaki hitap muayyen bir muhataba değildir, temsil için kullanılmıştır.

³¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 167.

³¹¹ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 355.

³¹² Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 154.

2.1.5. “فَكَ رَقَبَةً”

“Fekk” ve “Rakabe” İfadeleri (فَكَ رَقَبَةً)

“فَكَ” kelimesi lügatte mutlak manada; *çözmek, bozmak, açmak, bir şeyi bir şeyden ayırmak, kurtarmak* manasına gelir.³¹³ Mukayyet olarak ise; *esiri ya da köleyi serbest bırakmak, fidyesini ödeyip hürriyetine kavuşturmak, azad etmek*; işârî anlam olarak da *nefsini sâlih ameller ve zikirle Allah’ın azabından korumak* anlamlarına gelmektedir.

Bu kelime cumhûrun kıraatine göre mahzûf mübtedânın haberi olarak merfûdur. Ebû Amr, İbni Kesîr ve Kisâî, “فَكَ” ve “إِطْعَمَ” gibi lafızları, fiil-i mâzî olarak “فَكَ رَقَبَةً” ve “أَوْ أَطْعَمَ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعَبَةٍ” şeklinde okumuşlardır.³¹⁴ Bu durumda bu kelime ve sonradan gelenler “فَلَا أَقْتَحَمَ” cümlesine ma’tûf olarak atf-ı beyân veya bedel olarak gelmektedir. Ancak lâ harfi mâzînin başına geldiğinde tekrarıyla kullanılması fasîh olduğu halde burada tekrarsız kullanımını müfessirler irdelemişler ve bir takım hikmetler zikretmişlerdir. Meşhur cevaba göre akabeden sonra zikredilen üç şeyin başında hakîkatte lâ harfinin var olduğunu söylemişlerdir.³¹⁵ Aradaki “وَمَا أَدْرَاكَ” cümlesi ise cümle-i i’tiraziye olarak kabul edilmiştir.

Bu kıraate göre mana, “Fakat o, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmak için sarp yokuşu aşmaya girişmedi -ki sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi veya bildirebilir- nede bir köle (ve esir) de âzâd etmedi. Yahut (salgın) bir açlık gününde, akrabası olan yetîmi, yahut yere serilmiş (aç) bir yoksulu da doyurmadı. Sonra iman edip de, birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye eden kimselerden de olmadı” şeklinde olmaktadır.³¹⁶

“Rakabe” (رَقَبَةً) kelimesi lügatte; *gözlemek, müşâhede etmek, seyretmek, gözlemek, kontrol etmek, beklemek, korumak, kollamak, önemsemek, ehemmiyet vermek, Allah’tan korkmak ve dikkatli olmak* gibi anlamlara gelen “رَقَبَ , يَرْقُبُ” kökünden

³¹³ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 850 ; Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-ı Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 643.

³¹⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 471 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 526.

³¹⁵ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615.

³¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 171.

türemiş bir isimdir.³¹⁷ Kelime, bir organ olarak “boyun” anlamına gelmektedir. Âyet-i kerîmede bunun manası köle ve esirdir, mecâz-ı mürsel olarak kişi ve/veya şahıs anlamında kullanılmıştır. Burada bu uzvun zikredilmesinin sebebi, esirlik ve kölelikte, madden ve manen boynun boyunduruk altında olmasıdır. Şüphesiz boynu boyunduruk altında olanın bütün uzuvları tahakküm altında olmuş olur. “فَكَ رَقَبَةً”, esirlik/kölelik bağıyla bağlanmış bir boynu esâretten kurtarıp hürriyetine kavuşturur.³¹⁸

Bazı müfessirler âyette geçen “فَكَ رَقَبَةً” ile benzer anlamdaki “عِتْق” sözcüğü arasında nüans bulunduğunu söylemişlerdir. Buna göre “فَكَ رَقَبَةً” sözcüğü, hem köleleri hem de savaş esirlerini serbest bırakmak, “عِتْق” ise, kişinin yalnızca köleleri özgürlüğüne kavuşturması demektir.³¹⁹ Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şâiri Hassân bin Sâbit bunu destekler mahiyette şöyle söyler:

”كَمْ مِنْ أَسِيرٍ فَكَّنَّاهُ بِلَا ثَمَنِ   وَ جَزَّ نَاصِيَةً كُنَّا مُوَالِيَهَا“

Nice esirleri ücretsiz salıvermişizdir

Ki alınların kopartılmasının gözeticisi de bizdik³²⁰

Âyet-i kerîmede kastedilen anlam bunlardan hangisi olursa olsun, ortaya çıkan sonuç aynıdır. Âyet-i kerîmenin işârî tefsir kabilinden, insanın kurtuluşa ermek için öncelikle nefis ve şeytanın esâretinden kurtularak gerçek özgürlüğe sahip olması gerektiği anlamında olması da muhtemeldir.

Burada ayrıca ifade etmek gerekir ki âyet-i kerîmede köle âzât etmenin ilk sırada yer alması İslâm’ın o dönem için sosyal bir realite olan köleliği tasvip etmediğini ve kaldırılmasına yardımcı hükümler indirdiğini açıkça göstermektedir. Bu konuda

³¹⁷ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-ı Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 361 ; İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 417.

³¹⁸ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, XX, s. 338-353 ; Ömer el-Bikâî, *Nazmu’ d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât’i ve’s-Suver*, VIII, s. 425-436.

³¹⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 172 ; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452 ; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532 ; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190 ; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 1207 ; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473 ; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615 ; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 154.

³²⁰ *Dîvân-u Hassân bin Sâbit*, Dâru’s-Sâdir, Beyrut, 1974, s. 485.

Müslümanların eziklik duymasını gerektirecek hiçbir durum söz konusu değildir. Bu âyetler dışında Hz. Peygamber'in (s.a.v) köle âzât etmeye teşvik ettiği birçok söz ve uygulaması mevcuttur. Nitekim Ebû Hureyre'den (r.a) naklen Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Her kim bir mü'min köleyi âzâd ederse, yüce Allah da onun her bir uzvuna karşılık âzâd edenin bir uzvunu cehennem ateşinden âzâd eder. Hatta üreme organına karşılık üreme organını ateşten âzâd eder.”³²¹

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminde ve öncesinde genel olarak dünyanın her yerinde kölelik sistemi bulunmaktaydı. Bu durum sadece Arap toplumuna has değildi. Kur'an'ı Kerim'de zikredilen değişik âyetler, kölelik sistemi hakkında birçok durumdan bahsetmektedir. Köle; sâhibi tarafından alınan, satılan, bağışlanan, kendisine ortak olunan, üretilen ve kullanılan bir mal gibiydi. Köle kadınların, çocukları hür olsun diye efendileri ile evlilik akdi olmaksızın yatıp kalkmaları alışık durumlardandı. Köle erkek ve kadınların evlenmeleri sonucunda meydana gelen çocuklar ise köle olmaya devam ederdi. Kur'an'ı Kerim, kölelik sistemini gerçekçi ve âdil bir yaklaşımla ıslâh etti. Ona iyi muâmele edilmesini, değişik yöntem ve vesîlelerle âzâd edilmesini teşvik etti. Savaş esirleri için fidye ve karşılıksız iyilik etme yoluyla esâretin ilgâ edilmesi prensibini getirdi. Zîra Araplarda köleliğin kaynağı farklı durumlar olmakla birlikte çoğu zaman savaş esirleriydi.

Beled sûresinde güçlü bir üslupla köleyi âzâd etmeye teşvik edilmesi, İslâm dîninin, beşerî sistemlerde en başından beri var olan kölelik kurumunu birincil olarak ıslâh etmeyi ve zamanla tamamen ortadan kaldırmayı amaçladığının bir delîlidir. Bu sebeple en hayırlı olan, âyet-i kerîmede de zikredildiği gibi âzâd etmek ve özgür bırakmaktır. Köle âzâd etmek; insanlar arasında eşitliği temin eden, ırkî ve sınıfsal üstünlüğü ortadan kaldıran, içtimâî ve ahlâkî değerleri taşıyan, adâlet, hak ve hakîkatin temsilcisi olan İslâm dîninin ve davetinin hedefleriyle de uyumlu bir harekettir. Bundan dolayı Kur'an'ı Kerim ilk nüzûlünden beri farklı vesîlelerle çeşitli âyetlerde bunu tavsiye ve hatta emretmiş ve bunun diğer amellerden daha efdal olduğuna işaret etmiştir. Yüce Allah, sarp yokuşu ve onun yapısını açıklamaya toplumun en çok ihtiyaç duyduğu bir olgu ile başlamaktadır.

³²¹ Buhârî, Keffârât, 6; Müslim, İtk, 22, 23; Tirmizî, Nüzûr, 14; Ahmed bin Hanbel, II, s. 420, 422.

Bundan sonra Allah Teâlâ başka bir olguya temas etmektedir. Bu olgu herhangi bir topluma ve zamana özel değildir. İnsanlar sarp yokuşu kurtuluşa doğru aşarlarken o olgu ile mutlaka yüzleşirler. O da sünnetullah gereği her toplumda mevcut olan fakir ve yetimleri doyurmaktır.

2.1.6. “أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ”

“Ev İt’âm” İfadesi (أَوْ إِطْعَامٌ)

“أو” harf-i atıftır. Burada ve gelecek âyet-i kerîmelerde “أو” edatı taksîm ve tenvî’ içindir. Başka bir deyişle burada zikredilenlerin her birinin başlı başına önemli ve büyük ameller olduğuna, diğer taraftan ise kulun bunlardan birini veya benzeri sâlih amelleri yaparak bile akabeyi aşabileceğine işaret vardır.

“إِطْعَامٌ” lügatte; *yemek, tadına bakmak, hoşlanmak, zevk almak ve tadına varmak* gibi anlamlara gelen “طِعِمَ , يَطْعَمُ , طَعْمًا” kökünden türemiş if’âl bâbından mastardır.³²² Bir önceki âyet-i kerîmede yer alan “فَكَ” kelimesine ma’tûftur. Bu âyet-i kerîmedeki “إِطْعَامٌ”, *yemek yedirmek ve karnını doyurmak* demektir. Genel kıtlık ve açlık zamanlarında şiddetli yoksulluk ve fakirlik içinde kalmış birçok kimse bulunabileceği için böyle çaresiz insanlara yemek yedirebilmek hiç şüphesiz, aşılması büyük bir îmân kuvveti, fedakârlık ve gayrete bağlı olan sarp yokuşu aşmayı başarmaktır. İşte kendisine kimsenin gücü yetmezmiş gibi gururlanarak “ben yığın yığın mal harcadım” diye kendisiyle övünen insan, yüce Allah’ın zikrettiği bu sarp yokuşu, Allah’ın rızasına nâil olmak için aşması gereken bu engeli aşamamıştır.³²³

³²² İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 618; Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 453.

³²³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 173; Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, V, s. 452; Semîn Halebî, *ed-Dürri’l-Masûn*, VI, s. 532; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, s. 190; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 1207. ; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473; Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, II, s. 615; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 154.

2.1.7. “أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ”

“Fî Yevmin Zî Mesğabe” İfadesi (فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ)

Âyet-i kerîmedeki “فِي” harf-i cerdir. “يَوْمٌ” ise mecrûr bir isimdir ve *gün, dönem, devir, çağ* anlamlarına gelmektedir. “مَسْغَبَةٌ” Mesğabe kelimesi; “سَعَبٌ يَسْعَبُ سَعْبًا وَسَعَابَةً” kökünden türemiş mimli mastardır. Lügatte; *çok şiddetli yorgunluk ve bitkinlik, meşakkat veren açlık ve susuzluk* demektir.³²⁴ Tefsircilerden bazılarına göre, *bir yerleşim yerinde insanların toplu olarak yaşamış oldukları genel açlık ve susuzluk* anlamında da kullanılır.³²⁵ Genel anlam ifade etmesi âyet-i kerîmede geçen ve sahiplik manasında kullanılan “ذِي” kelimesinden dolayıdır. Çünkü âyet-i kerîmede “فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ” “açlık gününde” denilmemiş, genel olarak açlık özelliği olan, bir bölgede yaşayan insanların tamamını etkileyen açlık günlerinden bir gün anlamını ifade edecek şekilde “فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ” denilmiştir. Hakîkatte böyle genel kıtlık ve açlık zamanlarında yemek yedirebilmek hayat kurtarmak anlamına geldiğinden, önceki âyette zikredilen “köle âzâd etmek” gibi, zor ama aynı zamanda insanı ebedî mutluluğa erdirecek önemli bir ameldir.³²⁶

Arap dilinde kıtlık ya da açlığa maruz kalan bir kimsenin durumunu ifade etmek için “أَقْحَطَ الرَّجُلُ” denildiği gibi aynı anlamı ifade etmek üzere “أَسْبَغَ الرَّجُلُ” ifadesi de kullanılmaktadır. Bu şekilde açlıkla mücadele eden kimseye de “مُسْغَبٌ” denilmektedir. Arap dil bilimcileri, mesğabe kelimesinin kökeni ile ilgili olarak iki ihtimal üzerinde durmaktadırlar. Bunlardan birincisi; bu lafzın Arap coğrafyasına komşu medeniyetler tarafından kullanılan bir lafız olduğu ve zaman içerisinde Arap diline dâhil olduğudur. Buna göre kelime sonradan arapçalaşmış (muarreb) bir lafızdır. İkinci ihtimale göre ise mesğabe lafzı, bütün sâmi dillerde benzer anlamlarda kullanılan bir lafızdır. Burada ikinci ihtimal daha doğru olarak görülebilir. Çünkü hiçbir Arap dil bilimcisi, bu lafzı Arap diline sonradan dâhil olan kelimeler arasında zikretmemiştir. Bununla beraber İbrânice’de de aynı kökten gelen “saghab” (תשיחה) kelimesi *azap etmek, acı çektirmek, elem vermek ve tükenmek* gibi yakın anlamlara gelmektedir. Bu da “سَعَبٌ” fiilinin,

³²⁴ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 412; İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyîs fi’l-Luğa*, s. 481.

³²⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VIII, s. 473.

³²⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XXX, s. 174.

açlıktan kaynaklanan bir elem hissetmek anlamıyla örtüşmektedir.³²⁷ Bütün bu işaretler, kelimenin sâmi dillerinde ortak kullanılan bir kelime olduğunu destekler mahiyettedir. Bununla beraber Süyûtî, bunun daha çok Huzeyl kabîlesi tarafından kullanılan bir lafız olduğunu ifade etmiştir.³²⁸ Diğer taraftan mesğabe kelimesinin fiil kökeni itibariyle Kur’ân’ı Kerîm’de kullanıldığı tek yer Beled sûresidir. Bunun dışında ikinci defa zikredildiği bir yer yoktur.³²⁹

Âyet-i kerîmede geçen “يَوْمَ” lafzından kasıt bilinen gün veya gündüz değil mutlak zamandır. Burada zî edatının mesğabeye izafe edilmesi mecâzîdir. Zîra asıl mana, açlığın ve kıtlığın olduğu, insanların elem ve yorgunluk veren açlığa müptelâ oldukları her gündür.

2.1.8. “يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ”

“Yetim” İfadesi (يَتِيمًا)

“يَتِيمًا” kelimesi lügatte; *buluğ çağından önce herhangi bir sebepten dolayı babasından mahrûm olan çocuğa* denir.³³⁰ İnsan dışındaki bazı canlılarda ise annesinden ayrılan yavru, yetim olarak isimlendirilmektedir.³³¹ Âyetteki yetim hakkında bazı tefsirciler, insanlarda babasız olana, hayvanlarda ise annesiz olana yetim dendiğini, bazı tefsirciler ise hem annesi hem de babası olmayan kimseye yetim denebileceğini ifade etmişlerdir.

Nitekim bir Arap ozanının şiirinde de bu anlam vardır:

“إِلَى اللَّهِ أَشْكُوا فَقَدْ لَيْلَى كَمَا شَكَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ الْوَالِدِينَ يَتِيمًا”

³²⁷ Mahmud Ahmed Necle, *Luğatu'l-Kur'ani'l-Kerîm fî Cüz'i Amme*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, s. 1981, 184.

³²⁸ Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâr-u İbni Hazm, Beyrut, 2015, I, s. 166.

³²⁹ Mahmud Ahmed Necle, *Luğatu'l-Kur'ani'l-Kerîm fî Cüz'i Amme*, s. 185.

³³⁰ İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fî'l-Luğa*, s. 1109.

³³¹ İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fî'l-Luğa*, s. 1109.

Ebeveynini (anne ve babasını) kaybedişini Allah'a şikâyet eden yetim gibi ben de Allah'a Leyla'yı kaybedişimi şikâyet ediyorum.³³²

“يَتِيم” kelimesi Kur’ân’ı Kerîm’de 23 yerde farklı kalıplarda (müfret, tesniye ve cemi’) geçmektedir. Kelimenin Kur’ân’ı Kerîm’de yer alan bu kullanımlarından bazıları şu şekildedir:

- 1- “أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى” “O seni bir yetimken seçip barındırmadı mı?”³³³
- 2- “فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ” “Öyleyse yetime kötü davranışta bulunma!”³³⁴
- 3- “وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا” “Yoksula, yetime ve esire, kendilerinin ‘arzu ve ihtiyaçları’ varken/ ‘seve seve’ yemek yedirirler.”³³⁵
- 4- “وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ” “(Vasîsi olduğunuz) yetimlere, (bulûğa, rüştüne erişince) mallarını verin...”³³⁶
- 5- “إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا” “Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler; karınlarına ancak bir ateş yemiş (doldurmuş) olurlar. Onlar, (Allah’ın dilediği kadar) çılgın bir ateşe gireceklerdir.”³³⁷
- 6- “قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ...” “(Resûlüm!) Bir de sana yetimler hakkında sorarlar. De ki: Onların (mallarını karşılıksız muhafaza etmek ve) durumlarını düzeltmek (için yakın ilgi göstermek, yüzüstü bırakmaktan) daha hayırlıdır...”³³⁸
- 7- “وَ لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ...” “Yetimin malına da rüştüne (erginlik yaşına) kadar en güzel (hizmet)in dışında yaklaşmayın...”³³⁹

2.1.9. “يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ”

“Zâ Mekrabe” İfadesi (ذَا مَقْرَبَةٍ)

“ذَا” lügatte; bir şeye sahip olmak, bir şeyi kendisinde bulundurmak, içermek anlamlarına gelmektedir. Âyet-i kerîmede mansub halde kullanılmıştır. “مَقْرَبَةٍ” kelimesi

³³² Dîvân-u Mecnûn ve Leylâ, Daru’s-Sadır, Beyrut, 1990, s. 244; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 146.

³³³ Duhâ, 93/6.

³³⁴ Duhâ, 93/9.

³³⁵ İnsan, 76/8.

³³⁶ Nisâ, 4/2.

³³⁷ Nisâ, 4/10.

³³⁸ Bakara, 2/220.

³³⁹ En’âm, 6/152. İsra 34

lügatte; *yakın olmak, yaklaşmak ve yakınlaşmak* gibi anlamlara gelen “قَرَّبَ , يَقْرُبُ , قَرِيباً” kökünden türemiş bir mimli mastardır.³⁴⁰ “ذَا مَقْرَبَةٍ” ifadesi burada nesep açısından yakın akraba manasında kullanılmakla birlikte diğer akrabalıklar ve komşuluk da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu âyet-i kerîme, ihtiyaç sahibi akrabaya ve/veya yakın komşuya verilen sadaka ve zekâtın, ihtiyaç sahibi yabancı bir kimseye verilenden daha fazîletli olduğuna işaret etmektedir. Nitekim başka bir âyet-i kerîmede de Yüce Allah: “... إِنَّ اللَّهَ يُؤْتِي الْقُرْبَىٰ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْ يَصْرِفُوا فِيهَا لَبَسًا لَّيُكْفَرُوا بِهَا وَلِيُنذِرَ أُولَئِكَ الْكَلْفَ الَّذِي كَانُوا يُكْفَرُونَ” “Şüphesiz ki Allah adaletli olmayı, iyilik yapmayı ve yakın akrabaya vermeyi emrediyor...”³⁴¹ buyurmaktadır. Bu da sadaka, zekât ve diğer hayırlı işlerde önceliğin yakın akrabada olduğunu ortaya koymaktadır. Âyet-i kerîmede yakın yetime yedirmenin miskine yedirmekten önce zikredilmesi de bu hususu desteklemektedir.

2.1.10. “أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ”

“Miskin” İfadesi (مِسْكِينًا)

“مِسْكِينًا” lügatte; *kavramak, tutmak, yapışmak, tutunmak, bırakmamak, engel olmak, kısıtlamak, kaçınmak, sakınmak, uzak durmak* gibi anlamlara gelen “مَسَكَ , يَمْسِكُ , مَسْكًا” kökünden türemiş bir kelimedir. Lügatte; *fakir, yoksul, sefalet içinde, dilenci, garip ve zavallı* kimse demektir.³⁴²

2.1.11. “أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ”

“Zâ Metrabe” İfadesi (ذَا مَتْرَبَةٍ)

“مَتْرَبَةٍ” lafzı, toprak anlamına gelen “تُرَابٌ” kelimesinden türetilmiş bir mimli mastar olup *toza toprağa bulanmak, üzerine toprak bulaşmış olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁴³ Bir kimse üzerine alacak elbise örtü ve altına alacağı halı benzeri bir şey

³⁴⁰ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 663, 664, 665.

³⁴¹ Nahl, 16/90.

³⁴² Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 768; İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, s. 984.

³⁴³ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 165.

bulamayıp toprak üzerinde uyuduğunda tozlu-topraklı anlamında “تَرَبٌ” denmektedir.³⁴⁴ Âyet-i kerîmede zikredilen “ذَا مَتْرَبَةٍ” şiddetli fakir kimseden kinâyedir. Bazı tefsirciler kelimeyi hiçbir mal varlığı olmayan; bazıları da topraktan başka yatacak yeri olmayan kimse olarak tefsir etmişlerdir.³⁴⁵ İbni Abbas (r.a) “ذَا مَتْرَبَةٍ” ifadesini, sokağa atılmış ve evi olmayan kimse olarak tefsir etmiştir. Mücâhid’e göre “ذَا مَتْرَبَةٍ” vücûduna toprak bulaşacak kadar üzerine giyinecek elbisesi olmayan kimsedir. Katâde’ye göre bu kişi bakmakla yükümlü olduğu ailesi ve çocukları olan muhtaç kimsedir. İkrime’ye göre ise vatanından uzakta gurbette olan ihtiyaç sahibidir.³⁴⁶

2.1.12. “تَمَّ كَأَنَّ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ”

“Sümme Kâne” İfadesi (تَمَّ كَأَنَّ)

“تَمَّ” lafzı lügatte; *sonra, daha sonra, üstelik, bundan başka, bir de, ve yine, tekrar* gibi anlamları ifade eden bir atıf harfidir.³⁴⁷ Kendisinden sonra zikredilen “كَأَنَّ” ise nâkıs fiil-i mâzîdir. Burada “تَمَّ” sözcüğü, zaman bakımından bir aralığa ve sonralığa değil, sarp yokuşun aşılması için atılacak olan bu son adımın daha kapsamlı ve önemli olduğuna işaret etmektedir.³⁴⁸ Zîra iman etmeden köle âzât etmenin ve yoksulları doyurmanın bir anlamı yoktur. Köle âzât etmek ve yoksulu doyurmak ancak iman etmekle birlikte değer kazanan olgulardır. Allah katında iyi amele değer katan odur. Çünkü îman, amelleri bir sisteme bağlar. Böylece iyilik; nefsi tatmin etmek, toplumun övgüsünü arzulamak, birilerini memnun etmek ya da daha büyük bir menfaat elde etmek için yapılan bir faaliyet değil, bilakis yalnızca Allah’ın övgüsüne mazhar olmak ve O’nun rızâsını elde etmek amacıyla gerçekleştirilen bir hareket olur.

Sarp yokuşu geçmek için atılması gereken adımlar; köle âzât etmek, açlık gününde, nesep ya da fizikî açıdan yakınındaki bir yetimi veya toprağa bulanmış, yerde sürünen yoksulu yedirip doyurmaktır. Bir de her şeyden önce en önemli olanı yapmaktır

³⁴⁴ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 165.

³⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi'l-Kur’ân*, XX, s. 89.

³⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 177; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, 532; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, s. 190; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te’vîl*, II, s. 615.

³⁴⁷ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 176.

³⁴⁸ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 361.

ki o da îman eden, sabrı ve merhametli olmayı tavsiye eden kimselerden olmaktadır. Kısaca burada “sonra” ifadesi zikredilen bu son adımın diğerleri içerisinde en üstünü ve en yücesi olduğunu belirtmektedir.³⁴⁹

2.1.13. “ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ”

“Minellezîne Âmenû” İfadesi (مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا)

“مِنَ الَّذِينَ” ifadesi, “كَانَ” fiilinin mahzûf haberine müteallık olan câr ve mecrûr konumundadır. Âyet-i kerîmede “كَانَ” ile başlayan fiil cümlesi “فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ” cümlesine ma’tûftur. Âyet-i kerîmede işâret edildiği üzere gerçek îmân etmiş olanlar bu âyet-i kerîmelerde zikredilen sâlih amelleri işlerler. Bundan dolayı yalnızca köle âzât etmek, yetime ve miskine yemek yedirmekle kişi o sarp yokuşu aşmış olamaz. Çünkü İslâmiyet ve insâniyet adına yapılan güzel işlerin muteber olması için kişinin önce Allah’tan başka hiçbir otorite olmadığına ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.), O’nun âlemler için bir rahmet olarak gönderdiği rasûlü olduğuna inanması gerekir.

“كَانَ” fiilinin mâzî olarak kullanılmasında, devamında zikredilen özelliklerin akabeyi aşan kimsede en başta var olduğunun kabul edildiğine delâlet vardır. Diğer taraftan âyet-i kerîmede “آمَنَ” değıilde “مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا” denmesinde imanın bölünmeyi kabul etmediğine işâret vardır. Şöyle ki inanç esaslarından bir kısmına inanan kimse aslında bir takım şeylere iman etmekle birlikte iman edenler sınıfına girmemektedir. Bu sınıfa girebilmek için inanç esaslarının tamamına iman etmek gerekmektedir.

2.1.14. “ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ”

“Ve Tevâsav Bi’s-Sabr” İfadesi (وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ)

“وَتَوَاصَوْا” ifadesinde zikredilen “و” vâv, harf-i atf, “تَوَاصَوْا” da fiil-i mâzî dir. “صَبْرٌ” ise bu fiile müteallık bir kelimedir. Bu cümle, kendisinden önceki fiil cümlesine ma’tûftur. Âyet-i kerîmede kendisinden söz edilen sabır, genel olarak iman için, özel

³⁴⁹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XVII, s. 190; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, s. 1207; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 615.

olarak da sarp yokuşu aşmak için gerekli bir unsurdur.³⁵⁰ Mü'minlerin birbirlerine sabrı tavsiye etmeleri ise, bizzat sabrın üstünde başka bir dereceyi ifade eder. Mü'minler topluluğunun dayanışmasını, birbirlerine sabrı tavsiye etmelerini ve imanın yükümlülüklerine karşı yardımlaşmalarını belirtir. Çünkü Müslümanlar, karşılıklı duygu alışverişinde olan bir toplumun üyeleridir. Bütün Müslümanlar ortak bir duygu etrafında birleşerek, Allah yolunda bedenî, mâlî ve nefî cihadın zorluklarına katlanırlar. Dolayısıyla bu ortak yükü taşımak üzere, birbirlerine sabrı tavsiye ederler. Güçsüz duruma düşmemek için birbirlerine dayanak ve destek olurlar. Bu durum kişisel sabra dayalı olsa bile, ondan ayrı başka bir olgudur. Bu âyet aynı zamanda, İslâm toplumunda yaşamakta olan mü'minin görevlerine işaret etmektedir.³⁵¹ O halde bir mü'min, toplum içinde toplumu zayıflatıcı değil, aksine güçlendirici bir üyedir. Mü'min, toplum içinde sabırsızlığın ve kötümserliğin değil umudun, atılımının ve dinamizmin kaynağı olmalıdır.

2.1.15. “ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ”

“Ve Tevâsav Bi'l-Merhame” İfadesi (وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ)

Burada “وَتَوَاصَوْا” ifadesinde zikredilen “و” vâv harf-i atıf, “وَتَوَاصَوْا” da fiil-i mâzî konumundadır. “الْمَرْحَمَةُ” ise yine bu fiile müteallık bir kelimedir. Zikredilen fiil cümlesi, kendisinden önceki fiil cümlesine ma'tûftur. “الْمَرْحَمَةُ” lügatte; *merhamet etmek, şefkatli olmak, acımak, bağışlamak ve cezasını affetmek* gibi anlamlara gelen “رَحِمَ يَرْحَمُ” kökünden türemiştir.³⁵² İnsanlara merhameti tavsiye etmek de, sabır mefhûmunda belirtildiği gibi, merhametin bizzat kendisinden öte bir olgudur. Toplumsal barış ve huzur için toplumdaki sosyal tabakalar arasında “acıma” duygusunu harekete geçirmek gerekmektedir. Bunun yolu ise, toplum üyelerinin birbirlerine merhameti tavsiye ve teşvik etmelerinden ve bu hususta bir farkındalık oluşturmalarından geçmektedir. Sabrı ve merhameti tavsiye etmek aslında yüce Allah'ın her Müslümana farz kıldığı emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker, başka bir deyişle, insanlara iyiliği emredip onları kötülükten alıkoyma görevi kapsamında değerlendirilebilir.

³⁵⁰ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 363.

³⁵¹ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 364.

³⁵² İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, s. 446; Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 347.

Müslüman toplum gerçek anlamını ancak sabır ve merhamet gibi üstün erdemlerle kazanır. Bu fazîletlerin İslâm dîninin yeryüzünde hâkim olmasında önemli bir yeri vardır. Çünkü İslâm dini Allah-insan ilişkilerini düzenlediği gibi insanlar arasındaki ilişkileri de düzenlemektedir. Din, toplum hayatını da şekillendiren kural ve yasaları içermektedir. Ancak burada kastedilen toplum, Müslüman toplumdur. Yoksa gayr-i müslim bir toplum, Allah'ın peygamberleri aracılığıyla insanlığa gönderdiği kanunlara uymak zorunda değildir. Yüce Allah bu konuda insanlara inanç hürriyeti vermiştir. Ancak kendisini İslâm'a nispet eden ve Mü'min olduklarını söyleyenler bu yasalara uymak mecbûriyetindedirler.

2.1.16. “أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ”

“Ulâike” İfadesi (أُولَئِكَ)

“أُولَئِكَ” ism-i işâreti âyet-i kerîmede mübtedâ konumundadır ve ref mahallindedir. Kelime lügatte; *o kimseler* demektir. Âyet-i kerîmede esasen aramızda yaşamalarına rağmen, Allah'ın razı olduğu sâlih kimseleri ifade etmek için uzak ism-i işâret kullanılması, onlara olan övgü ve senânın büyüklüğünü göstermektedir. Aynı zamanda sarp yokuşu geçen o kimselerin müjdelendikleri cennetin de azameti ve ihtişamı bu ism-i işâretle kuvvetli bir şekilde teyit edilmiş olmaktadır.³⁵³

2.1.17. “أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ”

“Ashâbu'l-Meymene” İfadesi (أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ)

“أَصْحَابُ” kelimesi âyet-i kerîmede, mübtedâ olan “أُولَئِكَ” ifadesinin haberidir ve muzâftır. “الْمَيْمَنَةِ” ise muzâfun ileyhdır. *Sağ tarafta olan, kendisi ve dışındaki mahlûkat için bereketli ve uğurlu olan kimse anlamına gelmektedir.*³⁵⁴ Çünkü kelime, *sağ elinin tarafında durdu ve Allah onu bereketli kıldı* manalarına gelen “يَمَنَةٌ” fiilinden alınmıştır. Âyet-i kerîme nüfus ve mal çokluğuyla övünmek yerine daha güzelini yapmak hususunda olumlu bir teşviki içermektedir. Allah Teâlâ, insanın zorlukları aşmasını,

³⁵³ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, XV, s. 362 ; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 179.

³⁵⁴ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 893, 894.

nefsinde bulunan kötü sıfatlardan kurtulmasını, genel kıtlık ve yokluk günlerinde malını ihtiyaç sâhibi akrabaya, yetim ve yoksullara yedirmesini, esir ve kölelere hürriyetini vererek harcamasını istemektedir. İnsanlara ikramda bulunan ve bununla birlikte Allah'a iman eden, musibet ve bela dönemlerinde Müslümanlarla dayanışma içerisine girerek sabreden ve ihtiyaç sâhiplerinin elinden tutan kimse âhirette yemîn (sağ) ashâbından sayılıp kazanan kimselerden olacaktır.³⁵⁵

2.1.18. “وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْنَمَةِ”

“Vellezîne Keferû” İfadesi (وَالَّذِينَ كَفَرُوا)

“وَالَّذِينَ” ifadesindeki “و” vâv, harf-i atıftır. “الَّذِينَ” ise ref mahallinde bir ism-i mevsûldür ve mübtedâ konumundadır. “كَفَرُوا” kelimesi, fiil-i mâzîdir. Fâili de kelimenin sonundaki “و” harfidir. Sondaki elif harfi ise tefrîk için kullanılmıştır. Burada dikkat edilecek olursa âyet-i kerîmede yüce Allah, sol ehli olan zümre için “âyetlerimizi inkâr edenler” niteliğinden başka bir vasıf saymamıştır. Buradaki “âyetlerden” murad Yüce Allah'ın ulûhiyetine, birliğine, hakkı söylediğine ve yaptığına, kitap ve peygamberleri hak ile gönderdiğine delâlet eden kelâmî ve kevnî ayetlerdir. Başka bir özelliklerinin sayılmamasının nedeni küfürle birlikte hiçbir iyi amelin düşünülemezdir.³⁵⁶ Diğer taraftan küfür, kötülüklerin tamamını kapsar ve hepsine baskın çıkar. O halde onların köle âzât etmediklerini, yoksula yemek yedirmediklerini belirtmeye sonra da âyetlerimizi inkâr ettiler diye ifade etmeye hiç gerek yoktur. Çünkü bir defa kâfir olduklarında o sıralanan davranışları yapsalar bile kendilerine hiçbir yararı olmayacaktır.³⁵⁷

2.1.19. “وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْنَمَةِ”

“Ashâbu'l-Meş'eme” İfadesi (أَصْحَابُ الْمَشْنَمَةِ)

Âyet-i kerîmedeki “هُم” ifadesi mübtedâ olmakla birlikte aynı zamanda “أَصْحَابُ الْمَشْنَمَةِ” ile beraber kendisinden önce zikredilen “وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا” ifadesinin

³⁵⁵ Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 363; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 180.

³⁵⁶ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 338-353; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 425-436.

³⁵⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 473; Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, II, s. 615.

haberi konumundadır. “أَصْحَابُ” kelimesi muzâf, “المَشْتَمَّة” ise muzâfun ileyhdır. “المَشْتَمَّة” lügatte *uğursuz ve bereketsiz saymak* anlamına gelen “شَامَ يَشَامُ” kökünden türemiş bir kelimedir. Burada meş’emeden maksat, kıyâmet günü amel defterleri sol taraftan verilecek olanlardır. Bazı tefsircilere göre “meş’eme” kelimesi bu anlamıyla Nutayf oğulları kabilesi tarafından kullanılmaktadır.³⁵⁸ Bundan başka ifade, uğursuz ve kötü kimseler anlamına da gelmektedir. Burada her iki anlam da îmanın zıddı olan küfür kavramına yakındır. Sonuç olarak “أَصْحَابُ المَشْتَمَّة” Allah Teâlâ’nın dünya ve âhirette zelîl kıldığı, gazabını indirdiği şer ehli kimselerdir. Çünkü Araplar nezdinde sol, şerri ve şerlileri temsil etmektedir. Bu kişiler sarp yokuşun gerisinde kalmış ve onu aşmak için hiçbir teşebbüste bulunmamışlardır.³⁵⁹

Âyet-i kerîmede ikinci mübtada olarak gelen “هُم” fasıl zamiridir; hasır ifade etmesi veya verilen hükmü güçlendirmek için getirilmiştir. Burada “أُولَئِكَ” ifadesinin yerine “هُم” zamiri kullanılmasının sebebi işaret edilmeye layık olmadıklarına dikkat çekmek içindir.

2.1.20. “عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ”

“Nâru’n-Mu’sade” İfadesi (نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ)

“نَارٌ” lafzı câr ve mecrûr konumundadır ve mukaddem haberdır. “عَلَيْهِمْ” muahhar mübtedâdır. “مُؤَصَّدَةٌ” kelimesi ise nârın sıfatıdır. “مُؤَصَّدَةٌ” kelimesinin kökeniyle ilgili olarak iki görüş vardır. Kelime her iki kalıpta da if’âl bâbından gelmektedir. Bunlardan birincisi akla ilk gelen “üzerlerine kapalıdır” anlamını ifade eden “أَكْرَمَ , يُكْرِمُ” kalıbındaki “أَصَدَّ , يُؤَصِّدُ” fiilidir.³⁶⁰ Nitekim Arap şiirinde bu anlam şu beyitte serdedilmiştir:

تَحَنُّنٌ إِلَىٰ أَجْبَالِ مَكَّةَ نَافِئِي وَمِنْ دُونِهَا أَبْوَابُ صَنْعَاءَ مُؤَصَّدَةٌ

Benim devem Mekke dağlarının özlemine çekiyor,

³⁵⁸ Mukâtil bin Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, III, s. 489.

³⁵⁹ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 471; Semîn Halebî, *ed-Dürü'l-Masûn*, VI, s. 526.

³⁶⁰ İbni Fâris, *Mu’cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, s. 79.

(Ancak) ondan önce San'â'nın kapıları kapalıdır³⁶¹

İkincisi ise “onlar ateşten asla çıkamazlar. Ateşin kapıları kendi üzerlerine kapatıldığı için oradan kesinlikle ayrılamazlar ve orası ebedî sığınakları olacaktır.” anlamını ifade eden “أَوْصَلَ , يُوصِلُ” kalıbındaki “أَوْصَدَ , يُوصِدُ” fiilidir.³⁶² Arap şiirinde de bu anlam şu şekilde ifade edilmiştir:

قَوْمٌ يُعَالِجُ قَمَلًا أَبْتَاؤُهُمْ   وَسَلَسِلًا حِلْقًا وَبَابًا مُوصِدًا

Bir halk ki çocuklarının bitlerini tedavi ediyorlar,

Ve zincirler kilitli, kapı ise (açılmamak üzere) kapatılmıştır³⁶³

Bu iki anlamı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Nihâyetinde zikredilen bütün bu ilâhî buyruklar ile Allah Teâlâ, Hâris bin Amr bin Nevfel bin Abdimenâf el-Kuraşî nezdinde bütün insanları, kendilerini bekleyen büyük bir tehlike hakkında uyarmakta ve korkutmaktadır.³⁶⁴ İşte insan denen varlığın hayatında, îman-inanç düşüncesinde ve bilinçaltında var olan temel gerçekler bunlardır. Bu gerçekler, âyet-i kerîmede, vecîz ifadelerin çerçevesi içerisinde güçlü ve açık bir şekilde sunulmaktadır. İşte bu, Kur'ân- Kerîm'in eşsiz ifade özelliğidir.³⁶⁵

Yukarıda sağ ashabı anıldığında cennetin zikredilmeyip burada sol ashabı ile birlikte cehennemın sarahaten zikredilmesinin sebebinin sûrenin genel yapısının akabeyi aşamayan cehennemlik insan minvalinde gelişmesi olabileceği gibi akabeyi aşan kişilerin kazanacağı mükafâtın tahayyül ve ifade edilemeyecek kadar büyük olduğuna işaret etmek olduğu da söylenebilir.

³⁶¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 148; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, s. 445; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 526.

³⁶² İbni Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, s. 1094; Râğib el-İsfehânî, *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, s. 872.

³⁶³ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 471; Semîn Halebî, *ed-Dürri'l-Masûn*, VI, s. 526.

³⁶⁴ İbn Âdil, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, XX, s. 352-353; Ömer el-Bikâî, *Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyât'i ve's-Suver*, VIII, s. 434, 435, 436.

³⁶⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXX, s. 140; Tâhir bin Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, s. 365.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI
SÛRENİN MEÂLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TEFSİRÎ MEÂLİ

A. SÛREDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARI

Kıraat kelimesi, “قرأ” kökünden bir mastar olup lügatte *bir kitaba bakıp kelimelerini okumak* anlamına gelmektedir.³⁶⁶ İstilahta ise; “Harflerin talaffuzu, heyetlerinin söylenişi gibi hususlarda kıraat imamlarının Kur’ân’ı okumada takip ettikleri yoldur.” Kıraat ilmi ise; nakledenlere isnat ile ayetlerdeki kelimelerin keyfiyetlerini ve okunuş şekillerindeki ihtilafları bildiren bir ilimdir. Başka bir ifade ile kıraat ilmi; okunuş şekilleri olan hazf, hareke, sükun, fasıl, vasıl, nakil, imale, tahkik gibi hususlarda Kur’ân mütehasıslarının ittifak ve ihtilaflarını bildiren ilimdir.

Kıraat âlimleri Kur’ân’ı Kerîm’de geçen bazı kelimelerin telaffuzu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İslâm âlimlerinin genel görüşüne göre okuyuştaki bu farklılıklardan (kıraat-i aşere) yedisini Hz. Peygamber’den (s.a.v.) bizlere tevatür derecesinde, üçü ise meşhur olarak aktarılmıştır.³⁶⁷ Bunun yanında ihtilâf konusu olan bazı lafızlar hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbe veya tâbiînden intikâl eden farklı rivâyetler de bu görüş ayrılığında etkili olmaktadır. Sonuç olarak İslâm bilginleri tarafından bu on kıraatin tamamının sahîh olduğu kabul edilmektedir. Bu bölümde, Beled sûresinde ifade farklılıkları olan kelimelerin hem sahîh hem de şâz kıraatlerdeki okunuşları, kıraat imamlarının bu kelimeleri nasıl tilâvet ettikleri ve bu kelimelerin özellikle bizim esas aldığımız Âsım’ın Hafs’tan rivâyet edilen kıraatinde nasıl ifade edildiği aktarılacaktır.

1- “الْبِسْمَلَةُ”:

Bir önceki sûre-i celîle olan Fecr sûresinden Beled sûresine geçiş, besmele ile üç şekilde okunabilir.

- a) Kıraat imamlarımızdan İbni Kesîr (v. 120/738),³⁶⁸ Âsım (v. 127/744),³⁶⁹ Kisâî (v. 189/805),³⁷⁰ Ebû Cafer (v. 130/747)³⁷¹ kıraatleri ile Nâfi’nin (v. 169/785)³⁷²

³⁶⁶ İbni Fâris, *Mu’cemu’l-Mekâyis fi’l-Luğa*, s. 884; Râgıp el-İsfehânî, *Mufredât-u Elfâzi’l-Kur’ân*, s. 668.

³⁶⁷ Detaylı bilgi için bkz: Süyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, I, s. 45-50, 99; Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 2010, I, s. 211-227; Muhammed Abdulazîm ez-Zurkânî, *Menâhilu’l-İrfân fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 2013, I, s. 403, 417, 441; Subhî Sâlih, *Mebâhis fi Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Âlem li’l-Melâyîn, Beyrut, 2005, s. 255.

³⁶⁸ Abdullah b. Kesîr b. Muttalip Ebû Ma’bed. Tâbiînden olup Mekke’nin kıraat imamıdır. Sembölü dâl (د) harfidir. Râvîleri Bezzî ve Kunbul’dür.

Kâlûn'dan (v. 220/835) rivâyet edilen okuyuşunda, Fecr sûresinden Beled sûresine geçiş yapılırken hiç duraklama yapılmaksızın besmele tilâvet edilerek Beled sûresine geçilmiştir.

- b) Hamza (v. 156/773)³⁷³ ve Halefu'l-Âşir (v. 229/844)³⁷⁴ kıraatlerinde ise Fecr sûresinden Beled sûresine besmele okunmaksızın doğrudan geçiş (الوصل) yapılarak tilâvet edilmiştir.
- c) Bunun dışında kalan; Nâfi'nin Verş'ten (v. 197/812) rivâyet edilen kıraati ile Ebû Amr (v. 154/771),³⁷⁵ İbni Âmir (v. 118/736)³⁷⁶ ve Yakup (v. 205/821)³⁷⁷ kıraatlerinde, bu iki kıraat veçhi de kullanılmakla birlikte, besmele okunmaksızın iki sûre arasında sekte (الستكت) yapılarak da okunmuştur.³⁷⁸

2- "لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ":

Âyet-i kerîmedeki "لَا أَقْسِمُ" lafzıyla ilgili olarak dört kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Bu âyet-i kerîmedeki "لَا أَقْسِمُ" kelimesi; Hasan-ı Basrî, (v. 110/728) İkrime (v. 105/723), A'meş (v. 148/765) ve Zührî (v. 124/742) tarafından, lâm harfinden sonra

³⁶⁹ Âsım b. Behdele Ebû Bekr el-Esedî el-Kâhilî. Tebe-i tâbiünden olup Kûfe'nin kıraat imamıdır.

Sembölü nûn (ن) harfidir. Râvîleri Ebû Bekr Şu'be ve Hafs b. Süleyman'dır.

³⁷⁰ Ali b. Hamza el-Kisâî. Fars kökenlidir. Hamza'dan sonra Kûfe'nin kıraat imamı olmuştur. Sembölü râ (ر) harfidir. Râvîleri Ebû Hâris ve Dûrî'dir.

³⁷¹ Ebû Ca'fer Yezid b. Ka'ka' el-Medenî. Tâbiünden olup Medîne'nin kıraat imamıdır. Sembölü İbnu'l-Cezerî göre peltek se (ث), diğerlerine göre ise isminin ilk hecesi olan ca' (ج) dir. Râvîleri İbni Verdân ve İbni Cemmâz'dır.

³⁷² Nâfi' b. Ebî Nuaym el-Leysî. Medîne'nin kıraat imamıdır. Sembölü elif (ل) harfidir. Râvîleri Kâlûn ve Verş'tir.

³⁷³ Hamza b. Habib b. Ammâra b. İsmail et-Teymî. Tebe-i tâbiünden olup Kûfe şehrinin kıraat imamıdır. Sembölü fe (ف) harfidir. Râvîleri Halef el-Bezzâr ve Hallâd'dır.

³⁷⁴ Halef b. Hişam b. Sa'leb b. Halef el-Esedî el-Bağdadi. İmam Hamza'nın birinci ravisi olan bu zat, on kıraat imamının sonuncusudur. Sembölü hal (خ) dir. Kûfe'nin kıraat imamıdır. Râvîleri İshak el-Verrak ve İdris el-Haddad'dır.

³⁷⁵ Zibbân b. Ala' Ebû Amr et-Temîmî el-Mâzinî. Basra'nın kıraat imamıdır. Sembölü hâ (ح) harfidir. Râvîleri Dûrî ve Sûsî'dir.

³⁷⁶ Abdullah b. Âmir b. Yezîd b. el-Yahsâbî. Tâbiîn'den olup Sembölü kef (ك) harfidir. Dımeşk şehrinin kıraat imamıdır. Râvîleri Hişam ve İbnu Zekvan'dır.

³⁷⁷ Ya'kûb b. İshak b. Zeyd b. Abdullah b. Ebî İshak el-Hadrâmî. Basra'nın kıraat imamıdır. Sembölü İbnu'l-Cezerî göre peltek ze (ذ), diğerlerine göre ise isminin ilk hecesi olan ya' (ي) dir. Râvîleri Rûveys ve Ravih'dir.

³⁷⁸ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, Dâru'z-Zemân, Medîne, 2003, 447; İbnu'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Yusuf, *Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, Dâru'l-Hudâ, Cidde, 1994, s. 101.

elif harfi olmadan tekit lâmi gibi okunmuştur. Ancak bu okuyuş şeklinin şâz kıraatlerden olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁹

- b) Diğer bir okuyuşta ise ifade, lâm harfinden sonra elif harfi olduğu halde ve med yapılarak okunmuştur. Buna göre buradaki lâm harfi, sözün tekidi veya kasemin nefyi içindir. Lâm harfi; İbni Kesir, Ebû Amr'ın Sûsî'den (v. 261/874) rivâyet edilen kıraati, Ebû Cafer ve Yakup kıraatlerinde iki elif (قَصْر) miktarı; İbni Âmir, Kisâî ve Halefu'l-Âşîr kıraatlerinde ise dört elif (تَوَسُّط) miktarı uzatılarak okunmuştur. Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraati ve Ebû Amr'ın Dûrî'den (v. 248/862) rivâyet edilen kıraatinde üç veya dört elif uzatarak okunabilmektedir. Hamza kıraatinde ve Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ise altı elif (اَشْبَاع) miktarı uzatılarak okunmuştur.³⁸⁰ Âsım kıraatinde ise diğerlerinden farklı olarak dört ya da beş elif miktarı uzatılmasıyla okunmuştur.
- c) Ebû Amr'ın Sûsî'den rivâyet edilen kıraatinde kelimedeki mîm harfi sâkin kabul edilmiş ve ifade, sâkin mim harfinin sonra gelen bâ harfine idğâm edilmesiyle okunmuştur.
- d) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr'ın Dûrî'den rivâyet edilen kıraatinde, İbni Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşîr kıraatlerinde mîm harfi damme ile ve izhâr edilerek okunmuştur.³⁸¹

3- "و وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ":

Âyet-i kerîmedeki "و وَالِدٍ" lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen kıraatinde kelimenin sonundaki dâl harfinden vâv harfine geçerken tenvîn, vâv harfine idğâm edilmiş fakat ğunne yapılmaksızın (تَرَكَ الْغَنَةَ) okunmuştur.³⁸²

³⁷⁹ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 448; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 102.

³⁸⁰ İbni Ebî Dâvûd, Ebu Bekir Abdullah bin Süleyman el-Eş'as es-Sicistani, *Kitâbu'l-Mesâhif*, Ğarâs li'n-Neşr, Kuveyt, 2006, s. 275, 284, 329; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 59; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 476.

³⁸¹ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fî'l-Kırâati'l-Aşr*, Dâru'l-Furkan, Amman, 2000, s. 613.

³⁸² Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî, *et-Teysîr fî'l-Kırâati's-Seb'*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 223.

- b) Cumhûra göre ise yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza'nın Hallad'dan rivâyet edilen kıraatinde, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ifâde, idğâmla birlikte ğunne yapılarak tilâvet edilmiştir.³⁸³

4- “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ”:

Âyet-i kerîmedeki “الْإِنْسَانَ” lafzıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Bu âyet-i kerîmedeki “الْإِنْسَانَ” kelimesi cumhûra göre yani Nâfi'nin Kâlûn'dan, Hamza'nın Hallâd'dan rivâyet edilen kıraatlerinde, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halef'ul-Âşir kıraatlerinde hemzenin tahkîkiyle, sâkin lâm üzerinde sekte yapılmaksızın okunmuştur.³⁸⁴
- b) Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde (النَّكَل) nakil yapılarak yani hemze hazfedilerek ve harekesi sâkin lâm'a nakledilerek okunmuştur.³⁸⁵
- c) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen kıraati ve Hamza'nın Hallâd'dan rivâyet edilen ikinci bir kıraatinde ise hemzenin tahkîkiyle, sâkin lâm üzerinde sekte yapılarak tilâvet edilmiştir.³⁸⁶

5- “كَبِدٍ أَيْحَسْبُ”:

Dördüncü âyet-i kerîmeden beşinci âyete geçiş yapılmasıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ifade, hemzenin harekesi “كَبِدٍ” kelimesindeki sakin nuna nakledilip hemze de hazfedilerek okunur.
- b) Cumhura göre yani Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ifade, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılmaksızın okunmuştur.
- c) Hamza'nın Halef'ten rivayet edilen ikinci bir kıraatinde ise ifade, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılarak okunmuştur.³⁸⁷

³⁸³ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtîbî*, s. 449; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 103.

³⁸⁴ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 613.

³⁸⁵ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'*, s. 223.

³⁸⁶ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 275, 284, 329; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 59; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, VIII, s. 477.

6- “أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ أَحْسَبُ”:

Âyet-i kerîmedeki “أَحْسَبُ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Kelimedekisîn harfi; İbni Âmir, Âsım, Hamza ve Ebû Cafer kıraatlerinde fethayla okunmuştur.³⁸⁸
- b) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr, Kisâî, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ise sîn harfi kesrayla okunmuştur.

Âyet-i kerîmedeki “لَنْ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- c) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen kıraatinde nûn harfi sonraki kelimeye idğâm edilerek fakat ğunnesiz (تَرْكُ الْغُنَّةِ) olarak telaffuz edilmiştir.³⁸⁹
- d) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza'nın Hallad'dan rivâyet edilen kıraatinde, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde nûn harfi ğunneli bir şekilde sonraki kelimeye idğâm edilerek okunmuştur.³⁹⁰

Âyet-i kerîmedeki “يَقْدِرُ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- e) Kelimedeki râ harfi, Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ince (تَرْقِيقُ الرَّاءِ) tilâvet edilmiştir.³⁹¹
- f) Cumhûra göre yani Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraatinde, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde râ harfi kalın (تَفْخِيمُ الرَّاءِ) okunmuştur.³⁹²

Âyet-i kerîmedeki “عَلَيْهِ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- g) İbni Kesîr kıraatinde he harfi sonraki kelimeye sıla (صِلَّةُ الْهَاءِ) yapılarak telaffuz edilmiştir.
- h) Cumhûra göre yani Nâfi, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ise he harfi sıla yapılmaksızın okunmuştur.³⁹³

³⁸⁷ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, II, s. 400.

³⁸⁸ İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 101.

³⁸⁹ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 613.

³⁹⁰ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibi*, 449; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 103.

³⁹¹ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'*, s. 223.

³⁹² İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 613.

7- “أَحَدٌ يَقُولُ”:

Beşinci âyet-i kerîmeden altıncı âyete geçiş yapılırken iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Cumhura göre yani Nafi, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza'nın Hallad'dan rivayet edilen kıraati, Kısai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde ifade, sakin nun veya tenvinin ya harfine ğunneli bir şekilde idğam edilmesiyle okunur.³⁹⁴
- b) Hamza'nın Halef'ten rivayet edilen kıraatinde ise sakin nun veya tenvinin ya harfine ğunnesiz bir şekilde idğam edilmesiyle okunur.³⁹⁵

8- “يَقُولُ أَهْلَكَتُ مَا لَا لِبْدَاءِ”:

Âyet-i kerîmedeki “لِبْدَاءِ” lafzıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Ebû Cafer kıraatinde lâm harfi damme ile bâ harfi ise teşdîd yapılarak fetha ile okunmuştur.³⁹⁶
- b) Tâbiînden Mücâhid bin Cebr ve Humeyd, lâm ve bâ harflerini damme ile okumuşlardır. Ancak bu kıraat şâz kabul edilmiştir.³⁹⁷
- c) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi, Yakup ve Halef'ul-Âşir kıraatlerinde ise lâm harfi damme ile bâ harfi ise teşdîd olmaksızın fetha ile okunmuştur.³⁹⁸

9- “لِبْدَاءِ أَيَحْسَبُ”:

Altıncı ayet-kerimeden yedinci ayete geçiş yapılırken iki kıraat veçhi uygulanmıştır.

- a) Cumhura göre yani Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kısai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir

³⁹³ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 275, 284, 329; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XX, s. 59; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, VIII, s. 477.

³⁹⁴ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

³⁹⁵ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, II, s. 401.

³⁹⁶ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kıraati's-Seb'*, s. 223.

³⁹⁷ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 447.

³⁹⁸ İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'l-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 101.

kıraatlerinde ifade, ba harfinin tahfiyiyle, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılmaksızın okunur.³⁹⁹

- b) Hamza'nın Halef'ten rivayet edilen ikinci bir kıraatinde ise ifade, ba harfinin tahfiyiyle, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılarak okunmuştur.
- c) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ifade, ba harfinin tahfiyiyle, hemzenin harekesi "أَلِدَاءُ" kelimesinin sonundaki tenvin veya sakin nuna nakledilerek ve hemze hazfedilerek tilavet edilmiştir.⁴⁰⁰

10- "أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدًا يَحْسَبُ":

Âyet-i kerîmedeki "لَمْ يَرَهُ" lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Ubeyy ibni Ka'b (r.a.), İbni Kays ve Ebû İmran'dan gelen bir rivâyette kelimedeki he harfi sükûn ile okunmuştur. Ancak bu okuyuş tarzı şâz kıraat kabul edilmiştir.
- b) Kelimedeki he harfi dammeli ve gizli bir vâv harfi ile uzatılarak okunmuştur. He harfi; Ebû Amr'ın Sûsî'den rivâyet edilen kıraatinde, İbni Kesir, Ebû Cafer ve Yakup kıraatlerinde iki elif (قَصْر) miktarı; İbni Âmir, Kisâi ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ise elif hareke (تَوَسُّط) miktarı uzatılarak okunmuştur. Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraati ve Ebû Amr'ın Dûrî'den rivâyet edilen kıraatlerinde iki veya üçelif miktarı uzatarak okunabilmektedir. Hamza kıraatinde ve Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ise altı elif (اِشْبَاع) miktarı uzatılarak okunmuştur.⁴⁰¹ Kelime Âsım kıraatinde ise diğerlerinden farklı olarak dört veya beş elif miktarı uzatılarak okunabilmektedir.⁴⁰²

Âyet-i kerîmedeki "أَيَحْسَبُ" lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- c) Âsım, İbni Âmir, Hamza ve Ebû Cafer kıraatlerinde "أَيَحْسَبُ" kelimesindekisîn harfi fethayla okunmuştur.⁴⁰³

³⁹⁹ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyşîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴⁰⁰ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, II, s. 403.

⁴⁰¹ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 178; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 65; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, II, s. 403.

⁴⁰² Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyşîr fi'l-Kıraâti's-Seb'*, s. 223.

⁴⁰³ İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'l-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 101.

- d) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesir, Ebû Amr, Kisâî, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ise sîn harfi kesrayla okunmuştur.

11- "أَحَدٌ أَلَمْ":

Yedinci âyet-i kerîmeden sekizinci âyete geçiş yapılırken iki kıraat veçhi uygulanmıştır.

- a) Cumhura göre yani Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde ifade, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılmaksızın okunur.⁴⁰⁴
- b) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ifade, hemzenin harekesi "أَحَدٌ" kelimesinin sonundaki tenvin veya sakin nuna nakledilerek ve hemze hafzedilerek tilavet edilmiştir.⁴⁰⁵

12- "وَلِسَانًا وَ شَفْتَيْنِ":

Âyet-i kerîmedeki "وَلِسَانًا" lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen kıraatinde kelimedeki nûn harfinden sonra vâv harfine geçiş yapılırken ifade ğunne yapılmaksızın (تَرَكَ الْعُنَّةَ) idğâm edilerek okunmuştur.⁴⁰⁶
- b) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Kisâî, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ğunneli bir şekilde idğâm edilerek tilâvet edilmiştir.⁴⁰⁷

13- "وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ":

Âyet-i kerîmedeki "وَمَا أَدْرَاكَ" lafzıyla ilgili olarak dört kıraat veçhi ifade edilmiştir.

⁴⁰⁴ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴⁰⁵ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴⁰⁶ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴⁰⁷ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

- a) Ebû Amr, Kisâî, Hamza, Halefu'l-Âşir kıraatleri ile Âsım'ın Şu'be'den rivâyet edilen kıraati ve İbni Âmir'in İbni Zekvân'dan rivâyet edilen kıraatinde “أَدْرَاكَ” kelimesindeki râ harfi imâle yapılarak okunmuştur.⁴⁰⁸
- b) Cumhûra göre yani Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraatinde, İbni Kesîr, İbni Âmir'in Hişâm'dan rivâyet edilen kıraatinde, Âsım'ın Hafs'tan rivâyet edilen kıraatinde, Ebû Cafer ve Yakup kıraatlerinde kelime imâle yapılmaksızın tilâvet edilmiştir.⁴⁰⁹
- c) Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ise kelimedeki râ harfi taklîl yapılarak okunmuştur. Taklîl, fetha ile imâle arası yapılan okuyuşa denmektedir.⁴¹⁰
- d) Ebû Amr'ın Sûsî'den rivâyet edilen kıraatinde, İbni Kesir, Ebû Cafer ve Yakup kıraatlerinde iki elif (قَصْر) miktarı; İbni Âmir, Kisâî ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde ise dört elif (تَوَسُّط) miktarı uzatılarak okunmuştur. Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraati ve Ebû Amr'ın Dûrî'den rivâyet edilen kıraatlerinde üç veya dört elif uzatarak okunabilmektedir. Hamza kıraatinde ve Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ise altı elif (إِشْبَاع) miktarı uzatılarak okunmuştur.⁴¹¹ Kelime Âsım kıraatinde ise dört veya beş elif miktarı uzatılarak okunmuştur.

Bu âyet-i kerîmenin okunuşu ile ilgili olarak diğer kıraat imamlarının okuyuşundan farklı bir kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- e) Ebû İmrân'dan (v. 430/1039)⁴¹² gelen bir rivâyette âyet-i kerîme; “وَمَا أَدْرَاكَ حَامَ الْعَقَبَةِ” şeklinde okunmuştur.⁴¹³ Ancak bu okuyuş, âyet-i kerîmenin anlamını değiştirdiği için şâz kıraat olarak kabul edilmiştir.

14- “فَكَ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٍ”:

Bu âyet-i kerîmenin okunuşu ile ilgili olarak dört kıraat veçhi ifade edilmiştir.

⁴⁰⁸ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyisir fi'l-Kıraati's-Seb'*, s. 223.

⁴⁰⁹ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 447.

⁴¹⁰ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, 450; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, s. 105.

⁴¹¹ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 178; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 65; İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, II, s. 403.

⁴¹² Ebû İmrân Mûsâ b. İsâ b. Ebî Haccâc el-Gafecûmî el-Fâsî. Fıkıh, hadis, kelâm ve kıraat âlimi.

⁴¹³ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 311.

- a) Cumhûra göre yani Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraati, İbni Âmir, Âsım, Hamza'nın Hallad'dan rivâyet edilen kıraati, Ebû Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde âyet-i kerîme; kâf harfî merfû, ilk kelime masdar isim, ikinci kelime izâfete mecrûr, üçüncü kelime ise if'âl bâbından mastar olmak üzere ve her iki hemzenin tahkikiyle sekte yapılmaksızın okunmuştur.⁴¹⁴
- b) Nâfi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde, her iki hemzede de bir sonraki kelimeye geçerken nakil (التَّغْل) yapılarak okunmuştur.⁴¹⁵
- c) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen kıraatinde “أو” lafzından sonraki “إِطْعَامٌ” lafzına geçerken ifade sekte (السَّكْت) yapılarak okunmuştur.⁴¹⁶
- d) İbni Kesîr, Ebû Amr bin Alâ ve Kisâî kıraatlerinde kâf harfî ve hemze fethalı, rakabe kelimesi ise mansûb olmak üzere okunmuştur.⁴¹⁷

15- “ذِي مَسْغَبَةٍ”:

Âyet-i kerîmedeki “ذِي مَسْغَبَةٍ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Hz. Ali (r.a.) ve Ubeyy ibni Ka'b'dan (r.a.) gelen bir rivâyette, zâl harfinden sonra elif getirilerek “ذَا مَسْغَبَةٍ” şeklinde okumuşlardır. Ancak bu okuyuş şekli şâz kıraatlerden kabul edilmiştir.
- b) On sahîh kıraat imamı tarafından da kelime, zâl harfinden sonra med harfî olan yâ getirilerek “ذِي مَسْغَبَةٍ” şeklinde okunmuştur.⁴¹⁸

16- “مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا”:

On dördüncü âyet-i kerimeden on beşinci ayete geçiş yapılırken iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Cumhura göre yani Nafi, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza'nın Hallâd'dan rivâyet edilen kıraati, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde on dördüncü âyet-i kerîmedeki “مَسْغَبَةٍ” kelimesinden on beşinci âyete

⁴¹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXX, s. 203; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 70; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, VIII, s. 476.

⁴¹⁵ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyâr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, s. 613.

⁴¹⁶ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 451. ; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, s. 107.

⁴¹⁷ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fî Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 447.

⁴¹⁸ İbni Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif*, s. 178, 192; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XX, s. 69, 70.

geçerken ifade, sakin nunun veya tenvinin, ya harfine ğunneli bir şekilde idğam edilmesiyle okunur.⁴¹⁹

- b) Hamza'nın Halef'ten rivayet edilen kıraatinde ise ifade ğunnesiz bir şekilde idğam edilerek okunmuştur.⁴²⁰

17- "مَقْرَبَةً أَوْ":

On beşinci âyet-i kerîmeden on altıncı âyete geçiş yapılırken iki kıraat veçhi uygulanmıştır.

- a) Cumhura göre yani Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde ifade, hemzenin tahkikiyle ve sekte yapılmaksızın okunur.⁴²¹
- b) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ifade, hemzenin harekesi "مَقْرَبَةً" kelimesinin sonundaki tenvin veya sakin nuna nakledilerek ve hemze hazfedilerek tilavet edilmiştir.⁴²²

18- "أَمْنُوا":

Âyet-i kerîmedeki "أَمْنُوا" lafzıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Cumhura göre yani Nâfi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde ifade, iki hareke miktarı uzatılarak okunur.
- b) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ise iki, dört veya altı hareke miktarı uzatılarak okunabilmektedir.⁴²³

19- "أَوْلَيْكَ":

Âyet-i kerîmedeki "أَوْلَيْكَ" lafzıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

⁴¹⁹ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴²⁰ Seyyid Lâşin/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 452. ; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 108.

⁴²¹ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴²² İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisîr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, s. 613.

⁴²³ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kıraâti'l-Aşr*, II, 399.

- a) Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, Ebu Cafer ve Yakup kıraatlerinde medd-i muttasıl üç hareke miktarı uzatılarak okunur.⁴²⁴
- b) İbni Amir, Kisai ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde medd-i muttasıl dört hareke miktarı uzatılarak okunmuştur.
- c) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraati ve Hamza kıraatinde medd-i muttasıl altı hareke miktarı uzatılarak okunmuştur.⁴²⁵
- d) Âsım kıraatinde ise medd-i muttasıl dört veya beş hareke miktarı uzatılarak tilâvet edilmiştir.⁴²⁶

20- "وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ":

Âyet-i kerîmedeki "بِآيَاتِنَا" kelimesiyle ilgili olarak iki kıraat veçhi uygulanmıştır.

- a) Cumhura göre yani Nafi'nin Kalun'dan rivayet edilen kıraati, İbni Kesir, Ebu Amr, İbni Amir, Asım, Hamza, Kisai, Ebu Cafer, Yakup ve Halefu'l-Aşir kıraatlerinde ifade, iki hareke miktarı uzatılarak okunur.⁴²⁷
- b) Nafi'nin Verş'ten rivayet edilen kıraatinde ise iki, dört veya altı hareke miktarı uzatılarak okunabilmektedir.⁴²⁸

Âyet-i kerîmedeki "هُم" lafzıyla ilgili olarak dört kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Birinci veçhe göre "هُم" zamirinden "أَصْحَابُ" kelimesine geçiş yapılırken mîm harfidammeli olmak üzere; Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen bir kıraatinde iki veya üç hareke miktarı, İbni Kesîr ve Ebû Cafer kıraatlerinde ise iki hareke miktarı uzatılarak ve sıla (صلة الميم) yapılarak okunmuştur.⁴²⁹
- b) Cumhûra göre yani Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen ikinci bir kıraati, Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Hamza'nın Hallad'dan rivâyet edilen kıraati, Kisâî, Yakup ve

⁴²⁴ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyisir fi'l-Kıraati's-Seb'*, s. 223.

⁴²⁵ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisir fi'l-Kıraati'l-Aşr*, s. 613.

⁴²⁶ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 453; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, s. 109.

⁴²⁷ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyisir fi'l-Kıraati'l-Aşr*, s. 613.

⁴²⁸ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 455; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kirâati'l-Aşr*, s. 110.

⁴²⁹ Ebû Amr ed-Dânî, *et-Teyisir fi'l-Kıraati's-Seb'*, s. 223.

Halefu'l-Âşir kıraatlerinde “هَمْ” kelimesindeki mîm harfi sâkin olmak üzere sekte yapılmaksızın okunmuştur.⁴³⁰

- c) Hamza'nın Halef'ten rivâyet edilen iki farklı kıraatinde ise “هَمْ” kelimesinde hem sekte yapılarak hem de sekte yapılmaksızın tilâvet edilmiştir.
- d) Nafi'nin Verş'ten rivâyet edilen kıraatinde ise ifade, sıla yapılarak ve mim harfi altı hareke miktarı uzatılarak okunur.⁴³¹

21- “عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ”:

Âyet-i kerîmedeki “عليهم” lafzıyla ilgili olarak üç kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- a) Nâfi'nin Kâlûn'dan rivâyet edilen kıraati ile İbni Kesîr ve Ebû Cafer kıraatlerinde “عَلَيْهِمْ” lafzından diğer kelimeye geçiş yapılırken he harfi kesra ile merfû mîm harfiise sıla yapılarak (صلة الميم) okunmuştur.⁴³²
- b) Cumhûra göre yani Ebû Amr, İbni Âmir, Âsım, Kisâî ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde kelimedeki he harfi kesreli, mîm harfi sâkin olmak üzere sekte yapılmaksızın okunmuştur.⁴³³
- c) Hamza ve Yakup kıraatlerinde ise he harfi dammeli, mîm harfi ise sâkin olmak üzere tilâvet edilmiştir.⁴³⁴

Âyet-i kerîmedeki “مُؤَصَّدَةٌ” lafzıyla ilgili olarak iki kıraat veçhi ifade edilmiştir.

- d) Kıraat imamlarımızdan Ebû Amr bin Alâ, Âsım'ın Hafs'tan rivâyet edilen kıraati, Hamza, Yakup ve Halefu'l-Âşir kıraatlerinde kelime, hem Beled hem de Hümeze sûrelerinde sâkin hemzenin tahkiki ile okunmuştur.⁴³⁵
- e) Cumhûra göre yani Nâfi, İbni Kesîr, İbni Âmir, Âsım'ın Şube'den rivâyet edilen kıraati, Kisâî ve Ebû Cafer kıraatlerinde ise kelime, hem Beled hem de Hümeze sûrelerinde, hemze med vâv'ına çevrilmiş olduğu halde tilâvet edilmiştir.⁴³⁶

⁴³⁰ İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyşîr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 613.

⁴³¹ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, II, s. 400.

⁴³² İbnu'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teyşîr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 613.

⁴³³ İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 101.

⁴³⁴ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, II, s. 399.

⁴³⁵ Seyyid Lâşîn/Hâlid el-İlmî, *Takrîbu'l-Meânî fi Şerh-i Hirzi'l-Emânî li Şâtibî*, s. 457; İbnu'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, s. 111.

B. SÛRENİN MEÂLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TEFSİRÎ MEÂLİ

3.2.1. “لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ”

1. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Yo... Kasem ederim bu beldeye.”⁴³⁷

Çantay: “Hayır! Kasem ederim bu beldeye.”⁴³⁸

Bilmen: “Yemin ederim bu beldeye.”⁴³⁹

Diyanet: “Yemin ederim bu beldeye (Mekke’ye).”⁴⁴⁰

Muntehab: “Beled-i Haram (kutsal belde) olan Mekke’ye kat’î (vurgulu) bir kasem ederim.”⁴⁴¹

Tefsîrî Meâl: “Yerler ve gökler yaratıldığı günden kıyâmete kadar her dönemde, her yönüyle şanı, şerefi büyük ve mukaddes belde olan Mekke’ye kat’î olarak kasem ederim.”

3.2.2. “وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ”

2. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Sen bu beldede hill iken.”⁴⁴²

Çantay: “Ve sen bu beldede mukimsin.”⁴⁴³

Bilmen: “Ve sen bu beldede ikamet etmekteisin.”⁴⁴⁴

⁴³⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XX, s. 72; İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Kirâati’l-Aşr*, II, s. 401.

⁴³⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, Azim Yayınları, İstanbul, 2001, IX, s. 211.

⁴³⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, III, s. 1181.

⁴³⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1991, VIII, s. 4037.

⁴⁴⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 686.

⁴⁴¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’s-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kâhire, 1995. s. 908. (Bu eser, Mısır’daki Evkâf Bakanlığı tarafından İslâmî faaliyetler yüksek meclisinin Kur’ân ve Sünnet komisyonuna yazdırılmış olan bir tefsîrî meâl çalışmasıdır.)

⁴⁴² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, 211.

⁴⁴³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1181.

⁴⁴⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, VIII, s. 4037.

Diyanet: “Sen bu beldedeysen.”⁴⁴⁵

Muntehab: “Sen bu beldede oturduğun müddetçe buranın şeref ve kıymeti artmaktadır.”⁴⁴⁶

Tefsîrî Meâl: “Bu beldenin mukaddes, muazzam ve muharrem oluşu, Senin bu beldede ikamet etmen sebebiyledir. / Bu mukaddes, muazzam ve muharrem beldede sana dilediğin gibi davranma hakkı verilmiştir. / Ancak yüzü suyun hürmetine mukaddes, muazzam ve muharrem kıldığımız bu beldede, hakettiğin saygı, can, mal ve ikâmet hakkın ihlal edilmektedir.”

3.2.3. “وَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ”

3. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Ve bir validle veledine ki.”⁴⁴⁷

Çantay: “Andolsun baba ve çocuğa.”⁴⁴⁸

Bilmen: “Ve bir pedere ve zürriyetine de —Andolsun—.”⁴⁴⁹

Diyanet: “Babaya ve ondan meydana gelen çocuğa.”⁴⁵⁰

Muntehab: “Medeniyetin bekası ve (insan) türünün korunmasına (vesile olduğu için) baba (doğurana) ve oğula (doğana) da kalem ederim.”⁴⁵¹

Tefsîrî Meâl: “Mükerrer varlık kıldığım ve bekasımı istediğim insanın babasına (Adem a.s.) ve zürriyetine de andolsun. / Adem’e (a.s.) veya İbrahim’e (a.s.) ve yüce zürriyet Muhammed’e (s.a.v.) andolsun.”

⁴⁴⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁴⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁴⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1181.

⁴⁴⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁵⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁵¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

3.2.4. “لقد خلقنا الإنسان في كبد”

4. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Hakikaten biz insanı bir meşakkat içinde yarattık.”⁴⁵²

Çantay: “Andolsun biz insanı meşakkat içinde yarattık.”⁴⁵³

Bilmen: “Muhakkak ki: Biz insanı elbette bir meşakkat içinde —bulunacağıbir mahiyette— yarattık.”⁴⁵⁴

Diyanet: “Biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gelecek şekilde) yarattık.”⁴⁵⁵

Muntehab: “İnsanı, doğumundan (dünyadaki) işi bitinceye kadar (sürecek) bir sıkıntı ve yorgunluk içerisinde yarattık.”⁴⁵⁶

Tefsîrî Meâl: “Muhakkak ki biz insanı elbette doğumundan ölüncüye kadar sürecek, ruh ve cesedinin tamamını etkisi altına alacak, bir meşakkat ve yorgunluk içerisinde yarattık.”

3.2.5. “أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يُقَدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ”

5. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “O kendisine karşı kimse güç yetiremez mi sanıyor?”⁴⁵⁷

Çantay: “Kendisine bir kimsenin asla güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?”⁴⁵⁸

Bilmen: “Sanıyor mu ki: Onun üzerine hiç bir kimse güç yetiremeyecektir?”⁴⁵⁹

⁴⁵² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁵³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁵⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁵⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁵⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁵⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁵⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

Diyanet: “İnsanoğlu, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?”⁴⁶⁰

Muntehab: “Böyle bir sıkıntı içerisinde yaratılmış olan insan, hiç kimsenin kendisine boyun eğdiremeyeceğini mi düşünüyor?”⁴⁶¹

Tefsîrî Meâl: “Böyle bir meşakkat ve yorgunluğa müptela olarak zayıf yaratılmış olan insan, üzerine hiç bir kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?”

3.2.6. “يَقُولُ أَهْلَكَتُ مَا لَا لِبْدَا”

6. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Ben yığın yığın mal telef ettim diyor.”⁴⁶²

Çantay: “Yığınla mal helak ettim diyor.”⁴⁶³

Bilmen: “Der ki: Ben yığın yığın mal telef ettim.”⁴⁶⁴

Diyanet: “Yığınla mal harcadım” diyor.⁴⁶⁵

Muntehab: “Muhammed’e (s.a.v.) düşmanlık ve O’nun davetinin önünü kesme yolunda, birbirine girgin yığın yığın birçok mal harcadım.” diyor.⁴⁶⁶

Tefsîrî Meâl: Nasıl oluyor da zayıf olarak yaratılan ve mutlak manada Rabbine muhtaç olan insan, ‘ben, Muhammed’e (s.a.v.) düşmanlık ve O’nun davetinin önünü kesme yolunda yığın yığın mal telef ettim’ diyor.

⁴⁶⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁶¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁶² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁶³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁶⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁶⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁶⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

3.2.7. “أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ”

7. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Onu bir gören olmadı mı zannediyor?”⁴⁶⁷

Çantay: “Bir kimsenin onu görmeyeceğini mi sanıyor?”⁴⁶⁸

Bilmen: “Zanneder mi ki: Onu hiç bir kimse görmemiştir?”⁴⁶⁹

Diyanet: “Kendisini kimsenin görmediğini mi sanıyor?”⁴⁷⁰

Muntehab: “O kimse yaptığı işin gizli kaldığını ve hiç kimsenin buna muttali olmadığını ve dahi kendisini yaratanın bile bunu görmediğini mi zannediyor?”⁴⁷¹

Tefsîrî Meâl: “O kimse yaptığı işin gizli kaldığını, hiç kimsenin kendisini görmediğini ve her şeyi gören Allah’ın (c.c.) onu hesaba çekip cezalandırmayacağını mı zannediyor?”

3.2.8. “أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ”

8. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Vermedik mi biz ona iki göz?”⁴⁷²

Çantay: “Ona iki göz vermedik mi?”⁴⁷³

Bilmen: “Onun için iki göz vermedik mi?”⁴⁷⁴

Diyanet: “Biz ona iki göz,”⁴⁷⁵

Muntehab: “O kimse için, kendisiyle (etrafına) baktığı (müşahede ettiği) iki göz,”⁴⁷⁶

⁴⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁶⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁶⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁷⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁷¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁷² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁷³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁷⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁷⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

Tefsîrî Meâl: “Biz ona has, özel, kendisiyle (etrafına) baktığı, (müşâhede ettiği) iki göz vermedik mi? Nasıl olurda insan, kendisine göz ve görme nimetini veren Rabbinin kendisini görmediğini vehmedecek kadar basiretsiz olur!”

3.2.9. “قَوْلَانَا وَ شَفَاتَيْنِ”

9. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Ve bir dil ve iki dudak.”⁴⁷⁷

Hasan Basri Çantay: “Ve dil ve iki dudak,”⁴⁷⁸

Ömer Nasûhî Bilmen: “Ve bir dil ile iki dudak —vermedik mi?—”⁴⁷⁹

Diyanet: “Bir dil, iki dudak vermedik mi?”⁴⁸⁰

Muntehab: “Kendisiyle konuşmaya ve (bir şeyleri) açıklamaya imkan bulduğu bir dil ve iki dudak yaratmadık mı?”⁴⁸¹

Tefsîrî Meâl: “Biz yine ona has, özel, kendisiyle konuşmaya ve (bir şeyleri) açıklamaya imkan bulduğu bir dil ve iki dudak vermedik mi? Nasıl olur da insan, kendisine dil, dudak ve ifade etme nimetini veren Rabbinin nimetlerini itiraf etme konusunda dilsiz ve kendisini görmediğini vehmedecek kadar basiretsiz olur, şeytanlaşır!”

3.2.10. “قَوْلُهُمْ هَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ”

10. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “İki de tepe gösterdik.”⁴⁸²

Çantay: “Ve onu iki yola hidayet ederiz.”⁴⁸³

---

⁴⁷⁶ Lecnetu'l-Kur'ân ve's-Sünne fi'l-Meclisi'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁷⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁷⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁸⁰ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁸¹ Lecnetu'l-Kur'ân ve's-Sünne fi'l-Meclisi'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁸² Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁸³ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

Bilmen: “Ve biz ona iki de tepe yolu gösterdik.”⁴⁸⁴

Diyanet: “İki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi?”⁴⁸⁵

Muntehab: “O kimseye hayır ve şer yolunu beyan ettik (açıkladık) ve onu (bu iki yoldan hak olanı) seçmesi için hazırladık.”⁴⁸⁶

Tefsîrî Meâl: “Biz yine ona bizden bir nimet olarak, kerametini muhafaza edecek, yaratılışına kolay, dünya ve ahirette kolaylıklara ulaştıracak yüce hayır yolunu ve onu kerametiyle taban tabana zıt en düşük seviyeye düşürecek, yaratılışına zor, dünya ve ahirette zorluklara itecek olan şer yolunu beyan etmedik mi? Nasıl olur da insan, bütün bu nimetlerden sonra, böylesine nankör, basiretsiz, manada dilsiz ve kör olur?”

3.2.11. “فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ”

11. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Fakat o göğüs veremedi o (akabeye) sarp yokuşa.”⁴⁸⁷

Çantay: “Fakat dik yokuşu geçmedi.”⁴⁸⁸

Bilmen: “Fakat o, o sarp yokuşu geçemedi.”⁴⁸⁹

Diyanet: “Fakat o, sarp yokuşa atılmadı.”⁴⁹⁰

Muntehab: “Hak yolu bulması için kendisini hazırladığımız şeyden faydalanmadı, kendisi ile kurtuluş yolu arasında bir engel teşkil eden o çetin yokuşu adımlamadı. Bu (çetin yokuş), nefsinin aç gözlülüğüdür (hırsıdır).”⁴⁹¹

⁴⁸⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁸⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁸⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁸⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁸⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁹⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁹¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

Tefsîrî Meâl: “Fakat o, tezkiyeden mahrum kılınmış nefse ağır gelen ve hoşuna gitmeyen şeylerle çevrili cennete ulaşmak için gerekli olan iman, köle âzâd etme, açları, fakirleri yedirme, sabrı ve merhameti tavsiye gibi salih, güzel ve büyük işlerden oluşan akabeyi, sarp ve çetin yokuşu, göğüs verip geçemedi veya geçmeye azmedip çalışmadı.”

3.2.12. “قَ مَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ”

12. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Bildin mi o sarp yokuş ne?”⁴⁹²

Çantay: “Ve dik yokuşu sana bildiren nedir?”⁴⁹³

Bilmen: “O sarp yokuşun ne olduğunu sana ne şey bildirdi?”⁴⁹⁴

Diyanet: “Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin?”⁴⁹⁵

Muntehab: “Bu çetin yokuşu aşmanın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi?”⁴⁹⁶

Tefsîrî Meâl: “O şanlı, azametli, sarp ve çetin yokuşunne olduğunu sana hangi şey bildirdi? / Biz sana, o şanlı, azametli, sarp ve çetin yokuşun ne olduğunu bidirmezsek sen nereden bileceksin?”

3.2.13. “فَكَ رَقَبَةً”

13. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “(Fekku rakabe) esîr bir boyun kurtarmak.”⁴⁹⁷

Çantay: “Köle kurtarmaktır.”⁴⁹⁸

⁴⁹² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁹³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁴⁹⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁴⁹⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁴⁹⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 908.

⁴⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁴⁹⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

Bilmen: “O, bir köle azad etmektir.”⁴⁹⁹

Diyanet: “O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir.”⁵⁰⁰

Muntehab: “Nefsi âzâd etmek ve (şeytana, hevâ ve hevесе) kölelikten özgürleştirmektir.”⁵⁰¹

Tefsîrî Meâl: “Tutsak bir boynu çözmek yani köle veya esiri âzâd etmek, hürriyetine kavuşturmadır. [Şeytana, hevâ ve hevесе kölelikten kurtarmak şeklinde işâri tefsir olarak da manalandırılabilir.]”

3.2.14. “أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ”

14. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Veya salgın bir açlık gününde yemek yedirmek.”⁵⁰²

Çantay: “Veya yorgunluk ve açlık gününde doyurmaktır.”⁵⁰³

Bilmen: “Yahut bir kıtlık gününde yemek yedirmektir.”⁵⁰⁴

Diyanet: “Yahut şiddetli bir açlık gününde doyurmaktır.”⁵⁰⁵

Muntehab: “Yâhut, (yaygın) kıtlık zamanında (insanlara) yemek yedirmektir.”⁵⁰⁶

Tefsîrî Meâl: “Yâhut, salgın, yaygın, şiddetli bir kıtlık ve açlık gününde veya zamanında insanlara yemek yedirmektir.”

⁴⁹⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵⁰⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵⁰¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

⁵⁰² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁵⁰³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁵⁰⁴ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵⁰⁵ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵⁰⁶ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

3.2.15. “يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ”

15. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Yakınlığı olan bir yetime”⁵⁰⁷

Çantay: “Akraba olan yetimi,”⁵⁰⁸

Bilmen: “Karabet sahibi olan bir yetime.”⁵⁰⁹

Diyanet: “Kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi,”⁵¹⁰

Muntehab: “Muhtaç ve akraba olmasından dolayı yakınlığı olan bir yetime,”⁵¹¹

Tefsîrî Meâl: “Akrabası olan, muhtaç bir yetimi doyurmak (giydirmek)tir.”

3.2.16. “أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ”

16. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Veya toprak döşenen bir miskîne”⁵¹²

Çantay: “Veya toprak üstünde olan miskini,”⁵¹³

Bilmen: “Veyahut yerlere serilmiş bir yoksula.”

Diyanet: “Yahut yerde sürünen bir yoksulu.”⁵¹⁴

Muntehab: “Yâhut, ihtiyaç sahibi, fakir (bakmakla yükümlü evlad-u iyali olduğu halde, insanlardan istemeyen) ve miskin kimseye,”⁵¹⁵

⁵⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁵⁰⁸ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁵⁰⁹ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵¹⁰ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵¹¹ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

⁵¹² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁵¹³ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1182.

⁵¹⁴ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵¹⁵ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

Tefsîrî Meâl: “Veyâhut, fakirlik ve yoksulluk sebebiyle, yerlere serilmiş, yerlerde sürünen, toprak üstünde olan, toprak döşenen miskin ve fakir kimseyi doyurmaktır.”

3.2.17. “ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ”

17. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Sonra olmadı o iman edip de sabra vasiyyetleşen ve merhamete vasiyyetleşenlerden.”⁵¹⁶

Çantay: “Sonra iman edip de birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktadır.”⁵¹⁷

Bilmen: “Sonra da îman etmiş olanlardan ve birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve merhameti tavsiye bulunanlardan olmaktadır.”⁵¹⁸

Diyanet: “Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlarvar ya.”⁵¹⁹

Muntehab: “Sonra (en önemlisi) birbirlerine (Allah’a taate devam etme ve isyandan kaçınma noktasında) sabırlı olmayı ve sıla-i rahmi (veya merhametli olmayı) öğütleyen ehl-i imandan olmaktadır.”⁵²⁰

Tefsîrî Meâl: Sonra da en önemlisi, îman etmiş olanlardan ve birbirlerine hem sabrı hem de merhameti tavsiye edenlerden olmaktadır.

(Yani akabe; iman, sabır, merhamet, köleyi veya esiri azad etmek, fakiri, miskini yedirmek gibi salih amellerden oluşur. Bunları yerine getiren yani iman eden, salih amel işleyen, sabırlı ve merhametli olup bunları emreden kimse, akabeyi aşır Allah’ın rızasına ve cennetine ulaşmış olur.)

⁵¹⁶ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁵¹⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1183.

⁵¹⁸ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵¹⁹ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵²⁰ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsiri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

3.2.18. “أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ”

18. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Ki onlardır işte meymenet sahibleri (Ashabı meymene)”⁵²¹

Çantay: “İşte onlar bereket sahibi kimselerdir.”⁵²²

Bilmen: “İşte meymenet sahipleri olanlar onlardır.”⁵²³

Diyanet: “İşte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir.”⁵²⁴

Muntehab: “(Zikredilen) bu sıfatlarla vasıflanan kimseler var ya, işte kitapları sağ taraftan verilecek, (ebedî) mutlu olacak olan (saîdler) onlardır.”⁵²⁵

Tefsîrî Meâl: “Zikredilen bu ve benzeri sıfatlarla vasıflanan; şan, şöhret ve makamları yüce kimseler, kitapları sağ taraftan verilecek, ebedî saadetle rızıklandırılacak olan, meymenet sahibi, bereketli, hayırlı, salih kimselerdir.”

3.2.19. “وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ”

19. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Âyetlerimize küfredenler ise onlardır işte: şeâmet sahibleri (Ashab-ı meş'eme)”⁵²⁶

Çantay: “Ve onlar ayetlerimizi inkar ettiler, onlar bereketsiz kimselerdir.”⁵²⁷

Bilmen: “Ve o kimseler ki: Bizim âyetlerimizi inkâr ettiler, onlar da şeâmet sahipleridir.”⁵²⁸

Diyanet: “Âyetlerimizi inkar edenler ise; kötülüğe batmış kimselerdir.”⁵²⁹

⁵²¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IX, s. 211.

⁵²² Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1183.

⁵²³ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵²⁴ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵²⁵ Lecnetu'l-Kur'ân ve's-Sünne fi'l-Meclisi'l-A'lâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, *el-Muntehab fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 909.

⁵²⁶ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IX, s. 211.

⁵²⁷ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1183.

⁵²⁸ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

Muntehab: “Hakka (ve hakikate) rehberlik etmek (işaret etmek) üzere Kitap ve sünnetten (hüccetten) (ittihaz ederek) getirdiğimiz şeyleri (kanunları, hükümleri, emir ve yasakları) inkâr edenler var ya, işte eşkıya (şakiyy) olan uğursuzluk (bereketsizlik) ashabı ve (ateş) azabının ehli onlardır.”⁵³⁰

Tefsîrî Meâl: “Âyetlerimizi inkar ederek küfredenlere gelince; onlar âhirette kitapları sol taraftan verilecek olan, sefil, alçak, kötülüğe batmış, bereketsiz ve şerli kimselerdir.”

3.2.20. “ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ ”

20. ÂYETİN MEÂLİ

Elmalılı: “Üzerlerine bir ateş bastırılıp kapıları kapanacak.”⁵³¹

Çantay: “Onların üzerlerine kapatılmış bir ateş vardır.”⁵³²

Bilmen: “Onların üzerlerine her tarafı kapalı bir ateş vardır.”⁵³³

Diyanet: “Üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.”⁵³⁴

Muntehab: “O (ateşin, cehennem) kapıları üzerlerine (sımsıkı) kapatılıp (yüzlerine) çarpılmıştır.”⁵³⁵

Tefsîrî Meâl: “Çünkü onların üzerlerinde, onları her yönden kaplayan, etrafı sımsıkı kapatılmış büyük bir ateş olacaktır. / Yani âyetlerimizi inkâr eden kâfirler, üzerlerinde onları her yönden çevreleyen ve kaplayan, etrafı sımsıkı kapatılmış büyük bir ateşin olacağı kimselerdir.”

⁵²⁹ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵³⁰ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

⁵³¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, IX, s. 211.

⁵³² Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, III, s. 1183.

⁵³³ Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, VIII, s. 4038.

⁵³⁴ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 686.

⁵³⁵ Lecnetu’l-Kur’ân ve’s-Sünne fi’l-Meclisi’l-A’lâ li’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, *el-Muntehab fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 909.

SONUÇ

Allah Teâlâ, En'âm sûresinin 59. âyet-i kerîmesinde “Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i dikkatli bir şekilde inceleyen ve ondan gerçek manada istifâde etmek isteyen tüm temiz yüreklere Kur'ân-ı Kerîm sînesini açmış, bu mübârek atmosferde onlara manevî âleminin sonsuz ikramlarını takdim etmiştir. Herkes idrâk kâbiliyetine ve derecesine göre mutlaka Hz. Kur'ân'dan istifâde etmiş, O'nu yüceltenleri Allah Teâlâ yüceltmiş, O'na karşı kayıtsız kalanlar ise hem dünyada hem de âhirette kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm tümevarım yöntemiyle incelendiğinde bütün âyet-i kerîmelerin; tevhid, nübüvvet, ahlak ve âhiret mefhumları ile irtibatlı olduğu görülmektedir. Beled sûresinde de ağırlıklı olarak ahlak ve âhiret temaları ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmamızın nihâyetinde, Beled Sûresi'nden şu temel sonuç ve esasları çıkardık:

Allah Teâlâ'nın kendisine yemin ettiği şey hiç şüphesiz hem O'nun (c.c.) hem de mahlûkâtın yanında çok önemli olmalıdır. Allah Teâlâ beledi yemin etmektedir. Bize göre beleden murad Mekke'dir. Bununla birlikte her baba ve evlâdı, Allah'ın yaratışındaki birtakım hikmetleri barındırmaktadır ki; Allah Teâlâ vâlid ve veledine de yemin etmiştir.

İnsanoğlu dünya hayatında çeşitli sıkıntı ve zorluklarla çevrili bir halde yaratılmıştır. Bu, insanın içerisinde olduğu imtihanın bir gereğidir. Bundan peygamberler de dahil hiç kimse berî değildir.

Allah Teâlâ herkese kâdirdir ve kullarının işledikleri bütün fiilleri görmektedir. İnsanoğluna çeşitli nimetler verilmesi onu kibre, azgınlığa ve tuğyâna düşürmemelidir, zîra Allah verdiği nimetlerden ve yaptıklarından dolayı insanı hesaba çekecektir.

Müslüman toplumların huzur ve emniyetinin sağlanması, rızıktaki bolluk ve bereketin artması ancak yetim, miskin ve fakirleri doyurmakla sağlanabilir. Başka bir deyişle toplumdaki huzursuzluğun, emniyetsizliğin ve bereketsizliğin ana nedenlerinden biri, yetim, fakir ve miskinlerin haklarının toplum tarafından göz ardı edilmesidir.

Bütün bu tespitlerden sonra Beled Sûresi'nin; “kendisine yemin edilen olgular”, “insanın sıkıntı ve meşakketlerle çevrili olarak yaratılmış olması”, “insanların Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlerin farkında olmalarının gerekliliği”, “yetim ve miskine yedirip onlara ikramda bulunmaları”, “defter-i a'mâleri sağ ve sol taraftan verilecek olanların vasıfları”, “iman olmadan yapılan amellerin faydasız olduğu” gibi ana konuları ele aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kur'ân'ı Kerîm.

Abdubâki, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (nşr. Muhammed Saîd el-Lahhâm), sekizinci baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1431/2010.

Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, *Rûhu'l Meânî*, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, I-XXX.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuk Yayınları, İstanbul, 1991, I-VI.

Aydemir, Abdullâh, *Hz. Peygamber ve Sahabenin Dilinden Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri*, Akyol Yayınları, İzmir 1988.

Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2009.

Beğavi, Ebû Muhammed el-Hüseyn bin Mes'ûd, *Meâlimü't-Tenzîl*, ikinci baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997.

Beydavi, Ömer bin Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991.

Bikai, Ebü'l-Hasen Burhaneddin İbrâhim b. Ömer, *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1973.

Bilgiç, Ziya, *114 Sâire İsimleri ve Anlamları*, Şema Yayınları, İstanbul, 1987.

Bilmen, Ömer Nasûhî. *Kur'ân'ı Kerîm'in Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1991, VIII.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Cûfî, *Sahîhu'l-Buhârî*, birinci baskı, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk, 1423/2002.

Bursevi, İsmail Hakki, *Rûhü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Eser Yayınları, İstanbul, 1967.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, on beşinci baskı, Ankara, 2005.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, III.

Çetiner, Bedrettin. *Esbâb-ı Nüzûl*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010. II.

DİB, *Türçe Meâl*, TDVY, Ankara, 2008, V-V.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, on birinci baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhâdi, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire, 1984.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, (nşr.Şu'ayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabelli), birinci baskı, Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyye, Umman, 1430/2009, I-VII.

Ebû Hayyân el-Endelûsî, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf el-Hayyân, *Tefsîru'l-Bahri'l Muhît*, (nşr. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcud), birinci baskı, Dâru'l Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, 1413/1993, I-VIII.

Ebu's-Suud Efendi, *İrşad-ı Aklı's-Selîm ilâ Mezâyâ el-Kitâbi'l-Kerîm*, çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Emiroğlu, H. Tahsin, *Kur'ân Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, Kuzucular Yayıncılık, Konya, 1982.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecduddîn, *el-Kâmûsi'l-Muhît*, Bûlak Matbaası, Kâhire, 1303/1983, I-IV.

Ferrâ', Ebî Zekeriyya Yahya İbn Ziyad, *Me'âni'l Kur'ân*, Beyrut, Dâru'l-Âlemi'l Kütüb, Lübnan, 1980.

Fahreddîn e-Razi, Ebu Abdillâh, (Ebu'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, birinci baskı, Daru'l-Fikr, Lübnan, 1401/1981, I-XXXII.

GümüŖ, Sadrettin, *Kur'ân Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1990.

Gazzâlî, İmam Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûm'id- Dîn*, Trc: Ali Arslan, Merve Yayınları. İstanbul, ts, IV.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2004.

Hakim en-Nisaburi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, Daru'l-Afaki'l-Cedide, Beyrut, 1980.

Havvâ, Saîd, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, Halep, 2001, I-XII.

İbn AŖur, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsiyye, Tunus, 1984.

İbn Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, trc: M. Es'ad Erbilî, Hayy kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Dâru'l-Alemi'l-Kutub, Riyad, 2002, I.

İbn Manzûr, Allâme Ebu'l Fazl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Afrîki el- Rûveyfîi el-Mısri, *Lisân'ül 'Arab*, Dâr'ü Sadır, Beyrut, ts, c. V. 85.

İsfehani, Ragıb, Ebu'l-Kâsım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal, *Mufredât-u Elfâzi'l Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, DımeŖk, 2002.

İsfehani, Ebû Nuaym, *Hilyet'ül Evliyâ ve Tabakatu'l-Asfiya*, Dâru'l Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, 1988.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'ân'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, altıncı baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, üçüncü baskı, Ankara, 2007.

Kaysi, Ebû Muhammed Mekki bin Ebi Tâlib, *El Keşf an Vücüh El-Kurâat Es Seb'*, Daru'r-Risale, Beyrut, 1987. II.

Kaçar, Halil İbrahim, M.Ü.İ.F. Dergisi, İstanbul, 2005/2.

Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayınları, İstanbul, 2004.

Kazvîni, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn-i Mâce*, Dâr el- Mârife, Beyrut, 1996. IV.

Kurtubi, Ebü Abdüllâh Muhammed ibn-i Ahmed el- Ensarî el- Kurtûbi, *El-Cami' li-Ahkam' il- Kur'ân*, el- Mektebet'ül Arabiyye, Kâhire, 1967. I-XX.

Kutub, Seyyid, *Fi Zılâl-il Kur'ân*, Dâr-u İhya et Turâs el- Arabi, Beyrut, 1971, I-VIII.

Mevdudi, Ebu'l A'lâ, *Tefhîmul-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987.

Meydani, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür*, Dârü'l-Kalem, Dimeşk, 2000.

Mustafa Müslim, *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdû'î*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1997.

Müslim, Ebü Hüseyin Müslim bin Haccac, *Sahih-i Müslim*, Dâr İhya et Türâs el Arabi, Beyrut, 1972, c. IV.

Küçük, Osman Nûri, *Geylani Tefsiri*, Geylani İlmî Araştırmalar ve Yayın Merkezi, İstanbul, 2012. VI.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı yayınları, İstanbul, 1981.

- Nesai**, Ebû Abdürrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali el Horasânî, *Sünen en- Nesât*, Tahkik: Abdü'l Fettah Ebû Gudde, Mekteb el Metbûât el İslâmiyye, Haleb, 1986.
- Özsoy**, Ömer, *Konularına Göre Sistematik Kur'ân Fihristi*, Fecr Yayınları, Ankara, 2012.
- Pedersen**, Johans, *Kasem maddesi*, İ.A.M.E.B., ts.
- Rumi**, Eşrefoğlu, *Müzekkin Nufûs*, Metin Yayınları, İstanbul, ts.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Safvet'üt Tefâsîr*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut, ts, III-III.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *et-Tıbyan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru'l-Cil, Mekke, 1395.
- Savvaf**, Muhammed, *Tefsîr-u Fâtihatü'l- Kur'ân ve Cüz'ü Amme*, Dâr el- Alem, Mekke, 1985. I.
- Suyuti**, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'ân*, (nşr. Dr. Muhammed Müstevli Mansur), birinci baskı, Dâru'l Kütübül İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Suyuti ve Mahalli**, Celaleddin, *Tefsiru'l-Celâleyn*, Daru'r-Risale, Kâhire, 2008, II.
- Suyuti**, *ed-Durru'l Mensûr fit-Tefsîr bi'l Me'sur*, Ocak Yayınları, İstanbul, 2012. XV.
- Suyuti**, *Lübâbu'n-Nukul fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut, 2002. II. 87.
- Sühreverdî**, Şihâbuddîn, *Gerçek Tasavvuf*, trc: Dr. Dilâver Selvi, Semerkant Yayınları, Ankara, 2000.
- Şafîi**, Muhammed Emin b. Abdullah el-Alevi, *Hadâik er- Rûhu ve'r-Reyhan*, Dâr Tavk en Necâh, Beyrut, 2001. XXXI.
- Şahinoğlu**, Nazif, *Yemin maddesi*, İ.A.M.E.B., İstanbul, 1986, XIII.
- Şatibi**, Ebû İshak İbrâhim b. Musa, *el-Muvâfakat*, Dâru İbn Affan, Huber, 1997.
- Şevkani**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1983.
- Şenkiti**, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtâr Cekenî, *Edvâu'l Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, Mektebe ibn-i Teymiyye, Kâhire, 1995.

Şeybani, Ebû Abdillâh Ahmed bin Muhammed bin Hanbel bin Hilal bin Esed, *Sünnet*, Tahkik: Muhammed Said Salim el Kahtani, Dâr'u İbn-i'l Kayyım, el Demmam, (1406 h.) I.

Taberani, Ebu'l Kasım Süleyman bin Ahmed bin Eyyüb bin Metir el-lahmi, *el-Mu'cemü'l Kebîr*, Dâr el- Kütüb el- İlmiyye, Beyrut, 1989. I.

Taberi, İbn Cerir, *Câmi'ul-Beyan an Tevil-i âyi'l-Kur'ân*, Dârul Fikir Yayınları, Beyrut, 1995, XV-XV.

Taberi, *Tarîh'ul Umem ve'l Mulûk*, Dâr'ul Kalem, Beyrut, ts, II.

Taberi, *Fedâil'il Kur'ân*, Darul Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1987, V.

Topbaş, Osman Nuri, *İmandan İhsana Tasavvuf*, Altınoluk Yay. İstanbul, 2006.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Mâ'rifet Yayınları, İstanbul, 1991.

Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân*, Daru'l-Âlemi'l-Kutub, Dârü'l-Meyman, Riyad, 2005.

Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Munir*, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1991.

Vehbi, Mehmed. *Hulasatü'l-Beyân fî Tefsir'il Kur'ân*, Üçdal neşriyat, İstanbul, 1969, I-XV. 88.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Yayınları, İstanbul, 1992. I-X.

Yengin, Naci, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Kitapevi, İstanbul, 1989, XIII.

Zebidi, Muhammed Murtezâ el Hüseyini. *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kamus*, Matbaat'u Hükümet-i Kuveyt, Kuveyt, 1984.

Zebidi Yemeni, Osman bin Ömer bin Ebi Bekr, *Şerh-u Durrâ fi'l Kırâat es- Selâse Tetimme li'l Kırâat el- Aşr*, Tahkik: Abdürrezzak Ali İbrahim Müsa, el Mektebe el Asriyye, Beyrut, 1989.

Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakâik Gavâmiz et- Tenzîl ve Uyun el- Ekavîl fî Vücûh et- Te'vîl*, Cârullah Ebil Kâsım Mahmud b. Ömer, Mektebetül Abîkan, Riyad, 1998, VI-VI.

Zerkeşi, Muhammed, *el Burhân fî Ulumil Kur'ân*, Dâru'l Marife, Beyrut, 1994, I.

Zürkani, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan fî Ulumi'l-Kur'an*, (nşr.Fevvaz Ahmed Zemrali), birinci baskı, Daru'l-Kitabi'l-Azim, Beyrut, 1415/1995, I-II.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Ömer TÜRKOĞLU, 1991 yılında Bursa'nın Osmangazi ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu Gazi İlköğretim Okulu'nda okuduktan sonra liseyi Bursa İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2013 yılında mezun olduktan sonra 2015 yılında Yalova İslami İlimler Fakültesi'nde Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı. Aynı yıl Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Tefsir'den Araştırma Görevlisi olarak atandı. Muğla'dan geçici olarak görevlendirme alan Muhammed Ömer TÜRKOĞLU, halen Yalova İslami İlimler Fakültesi'nde görevine devam etmektedir.

